

Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu
Katedra rekreologie a cestovního ruchu

**Analýza využití předválečného opevnění pro cestovní ruch ve
východních Čechách**
Bakalářská práce

Autor: Josefína Krátká
Studijní obor: Management cestovního ruchu

Vedoucí práce: Mgr. Pavlína Chaloupská, Ph.D.

Hradec Králové

duben 2019

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

V Hradci Králové dne 26.4.2019

Josefína Krátká

Poděkování:

Děkuji především vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Pavlíně Chaloupské, Ph.D. za metodické vedení práce a odborné rady při zpracování práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům za jejich ochotu zúčastnit se mého rozhovoru a dotazníků.

Anotace

Cílem bakalářské práce je analyzovat využití předválečného opevnění ve východních Čechách a to na základě dostupných zdrojů a kvantitativního a kvalitativního šetření. V teoretické části bakalářské práce, zpracované na základě analýzy odborné literatury, jsou obsaženy podstatné informace o temném cestovním ruchu a o vojenském cestovním ruchu. Tyto informace jsou taktéž východisky pro realizovanou analýzu. Praktická část bakalářské práce obsahuje kvantifikaci předválečného opevnění ve východních Čechách dle serveru mapy.cz a serveru mapa.opevneni.cz. Dále obsahuje kvalitativní šetření formou strukturovaných rozhovorů se správci vybraných tvrzí pro zjištění aktuálních dat souvisejících s provozem tvrzí. Tato data byla využita na hodnocení vybraných tvrzí dle metody Armina Mikose von Rohrscheidta, která je zpracovaná v praktické části. V praktické části jsou rovněž vyhodnoceny dotazníková šetření s návštěvníky tvrzí a strukturované rozhovory se zástupci destinačních společností působících v oblasti východních Čech. V závěru jsou zpracovány výsledky.

Klíčová slova

vojenský cestovní ruch, temný cestovní ruch, předválečná opevnění, propagace, cestovní ruch, destinační management

Annotation

Title: The analysis of the use of pre-war fortresses for tourism in Eastern Bohemia

The aim of this thesis is to analyze the use of pre-war fortresses in Eastern Bohemia. The analysis is based on current resources and quantitative and qualitative research. The theoretical part proceeds from academic literature and contains the basic knowledge of dark tourism and military tourism. These facts also constitute the base for analysis in the second part. The practical part defines quantification of all pre-war fortresses in Eastern Bohemia according to server mapy.cz and server mapa.opevneni.cz. It also contains a qualitative survey in the form of structured interviews with the managers of selected fortresses to determine the current data related to the working of the fortresses. This data was used for evaluation of selected fortresses according to the method of Armin Mikos von Rohrscheidt. The practical part also evaluates questionnaire surveys with visitors and structured interviews with representatives of destination companies operating in the Eastern Bohemia region. In conclusion, the results are processed.

Keywords

military tourism, dark tourism, pre-war fortresses, promotion, tourism, destination management

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Cíl práce a metodika zpracování	3
2.1	Cíl práce.....	3
2.2	Metodika zpracování.....	3
2.2.1	Geografické vymezení zkoumaných oblastí	5
2.3	Literární rešerše	6
3	Teoretická východiska	8
3.1	Základní pojmy z oblasti cestovního ruchu.....	8
3.1.1	Vymezení pojmů	8
3.2	Temný cestovní ruch.....	12
3.2.1	Význam temného cestovního ruchu	13
3.2.2	Motivy účasti na temném cestovním ruchu	13
3.2.3	Kategorie temného cestovního ruchu.....	15
3.3	Vojenský cestovní ruch	21
3.3.1	Nabídka pevností.....	21
3.3.2	Partnerství s dalšími subjekty v cestovním ruchu.....	22
3.3.3	Plánování rozvoje vojenského cestovního ruchu.....	23
3.4	Destinační management	25
3.4.1	Partnerství v destinačním managementu	26
3.4.2	Organizace destinačního managementu.....	26
4	Praktická část.....	29
4.1	Historie předválečného opevnění Československa.....	29
4.2	Vojenské památky v České republice	31
4.2.1	Vojenské památky ve východních Čechách	32

4.3	Kvantifikace veškerých objektů předválečného opevnění ve východních Čechách	34
4.4	Analýza vybraných objektů předválečného opevnění ve východních Čechách	42
4.4.1	Charakteristika vybraných objektů	43
4.4.1.1	Dělostřelecká tvrz Bouda	43
4.4.1.2	Dělostřelecká tvrz Dobrošov	44
4.4.1.3	Dělostřelecká tvrz Hanička	44
4.4.2	Hodnocení tvrzí dle metody Armina Mikose von Rohrscheidte	44
4.4.2.1	Okruh A – zákaznický servis	46
4.4.2.2	Okruh B – Místní nabídka služeb	48
4.4.2.3	Okruh C – Akce v okolí a místě	51
4.4.2.4	Okruh D – Integrace místa s okolím	53
4.4.2.5	Okruh E – Infrastruktura CR	55
4.4.2.6	Okruh F – Propagace místa místní infrastrukturou CR	58
4. 5.	Verifikační výzkum	62
4.4.3	Rozhovor	62
4.4.4	Dotazníkové šetření	65
5	Výsledky	75
6	Závěry a doporučení	79
7	Seznam použité literatury	82
8	Přílohy	88

Seznam obrázků

Obrázek 1 Vybrané druhy a formy cestovního ruchu.....	10
Obrázek 2 Model zprostředkování vztahů smrti temným CR	14
Obrázek 3 Spektrum temného CR	16
Obrázek 4 Partneři přispívající k formě produktu pevnosti.....	23
Obrázek 5 Mapa Československého opevnění.....	31
Obrázek 6 Mapa významných vojenských památek v Kladském pomezí.....	33
Obrázek 7 Mapa významných vojenských památek v Orlických horách a Podorlicku	33
Obrázek 8 Mapa významných vojenských památek na Králicku	34
Obrázek 9 Objekty předválečného opevnění ve východních Čechách	41
Obrázek 10 Vyhodnocení tvrzí dle metody Armina Mikose Rohrscheidta (2013) ..	60
Obrázek 11 Druh ubytování	67
Obrázek 12 Četnost návštěv vojenských památek.....	68
Obrázek 13 Důvod návštěvy tvrze	69
Obrázek 14 Zdroje informovanosti o tvrzi.....	70
Obrázek 15 Návštěva tvrze	71
Obrázek 16 Návštěva předválečného opevnění.....	72
Obrázek 17 Informace o tvrzi	73
Obrázek 18 Návštěva přírodní nebo kulturní památky v okolí tvrze.....	74

Seznam tabulek

Tabulka 1 Žebříček nejtemnějších míst České republiky.....	20
Tabulka 2 Objekty předválečného opevnění v turistické oblasti Krkonoše a Podkrkonoší.....	36
Tabulka 3 Objekty předválečného opevnění v turistické oblasti Kladské pomezí...37	
Tabulka 4 Objekty předválečného opevnění v turistické oblasti Orlické hory a Podorlicko.....	39
Tabulka 5 Objekty předválečného opevnění v turistické oblasti Králický Sněžník.40	
Tabulka 6 Hodnocení, Okruh A - Zákaznický servis	46
Tabulka 7 Hodnocení tvrzí, okruh B - místní nabídka služeb.....	48

Tabulka 8 Hodnocení tvrzí, okruh C - Akce v okolí a místě.....	51
Tabulka 9 Hodnocení tvrzí, okruh D - integrace místa s okolím	53
Tabulka 10 Hodnocení tvrzí, okruh E - infrastruktura CR.....	55
Tabulka 11 Hodnocení tvrzí, okruh F - propagace místa místní infrastrukturou CR	58

1 Úvod

Cestování hraje v dnešní době velmi významnou roli. Pro mnoho lidí je součástí jejich života, dokáže v nich vyvolat pocity štěstí, radosti, uvolnění ale i vzrušení, strachu a nebezpečí. Odlišné jsou i motivy účastníků cestovního ruchu. Někteří cestují za poznáním cizích kultur a jazyků, někteří zase za odpočinkem a uvolněním. V dnešní době se účastníkům nabízí široká škála možností návštěv nových destinací a zážitků, která stále více roste. Není divu, že se objevuje nová, ne úplně známá forma cestovního ruchu, temný cestovní ruch, při kterém účastníci navštěvují místa spojená se smrtí a utrpením, místa bitev, katastrof, tvrze, hřbitovy.

S tím je také spojený vojenský cestovní ruch, do kterého spadají návštěvy vojenských staveb – opevnění, podzemní pevnosti, vojenská muzea, místa bitev atd. Tyto místa jsou navštěvována pro motivy poznání historie, vzdělání, ale právě také pro prožitek strachu, tajemna a za poctou uctění památky zesnulých. Vážnost památek vojenské historie je stále více chápána jako potenciál turistických cílů. Proto se uskutečňují rozsáhlé rekonstrukce objektů, zdokonaluje se propagace, zpestřuje se nabídka prohlídek a vojenských akcí a vylepšuje se infrastruktura.

Téma bakalářské práce bylo zvoleno z více důvodů. Autorka vyrostla nedaleko Králické pevnostní oblasti, má k ní tudíž blízký vztah. Každoročně se také účastnila tradiční vojenské akce Cihelna, která v ní vzbudila zájem o vojenský cestovní ruch, konkrétněji o předválečná opevnění, která jsou dle ní historicky významná a mají tak velký potenciál v cestovním ruchu. K analýze předválečného opevnění zvolila autorka turistickou oblast Krkonoše a Podkrkonoší, Kladské pomezí, Orlické hory a Podorlicko a Králický Sněžník. Dále, dle autorky, nejvýznamnější a nejnavštěvovanější tvrze na tomto území, a to tvrz Bouda, která se nachází v Králické pevnostní oblasti, tvrz Haničku v turistické oblasti Orlické hory a Podorlicko a tvrz Dobrošov nacházející se v Kladském pomezí. Díky velikosti a historického významu tvrzí mají značné předpoklady k podílu na rozvoji cestovního ruchu ve východních Čechách.

Teoretická část bakalářské práce nabízí kapitolu o temném cestovním ruchu, ve které jsou popsány motivy účasti, jeho význam a kategorie temného

cestovního ruchu. Dále kapitolu o vojenském cestovním ruchu, která popisuje nabídku pevností, plánování jejich rozvoje a partnerství s dalšími subjekty v cestovním ruchu a na závěr je uvedena kapitola o destinačním managementu.

Výzkumnou část práce tvoří analýza využití předválečného opevnění ve východních Čechách. Nejprve je uvedena kvantifikace veškerých objektů předválečného opevnění ve vybraných turistických oblastech, poté charakteristika zvolených tvrzí, hodnocení tvrzí dle metody Armina Mikose von Rohrscheidta (2013) a vyhodnocení dotazníkového šetření a rozhovorů.

2 Cíl práce a metodika zpracování

2.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je analýza využití předválečného opevnění ve východních Čechách a jeho význam pro cestovní ruch. Podrobněji se práce zabývá turistickou oblastí Krkonoše a Podkrkonoší, Kladské pomezí, Orlické hory a Podorlicko a Králický Sněžník a analyzuje tři významné tvrze (tvrz Bouda, tvrz Hanička, tvrz Dobrošov).

Dílčí cíle byly definovány následovně:

- studium informací z odborných knižních zdrojů vztahující se k temnému cestovnímu ruchu a k vojenskému turismu
- charakteristika vybraných vojenských památek ve východních Čechách a jejich historie
- kvantifikace veškerých objektů předválečného opevnění ve východních Čechách podle serverů mapy.cz a mapa.opevneni.cz
- zhodnocení vybraných objektů předválečného opevnění ve východních Čechách dle metody Armina Mikose von Rohrscheidta (2013)

2.2 Metodika zpracování

Tato kapitola popisuje výzkumné metody využití při zpracování bakalářské práce. Na základě obsahové analýzy knižních a internetových zdrojů byla vytvořena teoretická část. Z odborné literatury byly zpracovány úvody do problematiky a vysvětlení dílčích pojmů, které jsou nutné k porozumění obsahu bakalářské práce. Pro aktuálnost informací v této a další kapitole byly využity cizojazyčné odborné články či publikace a články z českých portálů, které jsou dostupné online. V kapitole 2.3 jsou zdroje bakalářské práce dále rozebrány.

K první kapitole výzkumné části byly použity knižní i internetové zdroje, pomocí kterých autorka charakterizovala vybrané objekty předválečného opevnění a popsala jejich historii. Autorka zvolila pro výzkum tři objekty předválečného opevnění a to tvrz Boudu, tvrz Haničku a tvrz Dobrošov. Autorka k dané analýze zvolila tyto tvrze, protože patří k nejvýznamnějším

a nejnavštěvovanějším (jak je uvedeno v kapitole č. 4. 2. Vojenské památky v České republice v praktické části této bakalářské práce) vojenským památkám ve východních Čechách. Na tuto kapitolu kontinuálně navazuje kapitola o vojenských památkách ve východních Čechách. Tyto kapitoly jsou uváděny v praktické části pospolu z důvodu následného poskytnutí zjištěných informací pro informační centra a správce objektů předválečného opevnění ve východních Čechách.

Jednou z hlavních metod, která byla zvolena pro výzkum a je uvedena v první kapitole praktické části této bakalářské práce, byla kvantifikace veškerých objektů předválečného opevnění ve východních Čechách. Kvantifikace byla provedena dle serverů mapy.cz a mapa.opevneni.cz. Druhá hlavní metoda pro výzkum byla metoda hodnocení tvrzí dle Armina Mikose von Rohrscheidta (2013). Tato metoda byla autorem navržena jako nástroj pro pečlivé plánování rozvoje objektů pro vojenský cestovní ruch. Tyto plány mohou být v budoucnu prospěšné pro správce vojenských objektů při navrhování projektů, mohou sloužit jako žádost o finanční podporu nebo je lze použít jako kontrolní seznam. Metoda je rozdělena do tří modulů: možnosti návštěvy, služby zákaznického servisu a pořádané akce.

Doplňujícími metodami byly autorkou zvoleny verifikační výzkumy. Tím prvním byl strukturovaný rozhovor s otevřenými typy otázek se správcem objektů předválečného opevnění. Rozhovor obsahoval celkem 25 otázek a byl rozdělen do tří okruhů (návštěvnost, marketing, služby). Na tento rozhovor jako doplnění navazoval další verifikační výzkum, rozhovor s respondenty z destinačních společností východních Čech. Rozhovoru, který byl strukturovaný s otevřenými otázkami, se zúčastnili dva ze tří vybraných respondentů destinačních společností. Oba rozhovory, které probíhaly v měsíci říjnu a listopadu 2018, byly z časových důvodů provedeny pomocí elektronické komunikace. Třetí, doplňující metodou, bylo dotazníkové šetření, kterého se zúčastnilo 58 respondentů. Toto šetření bylo provedeno v měsíci září a říjnu 2018 osobní distribucí autorky v prostorách zkoumaných objektů předválečného opevnění, a to konkrétně s návštěvníky po uplynulé prohlídce objektů. Dotazník obsahoval celkem 18 otevřených i uzavřených otázek. Čtvrtou metodou bylo autorkou zvoleno osobní zúčastněné pozorování, u kterého bylo předem pečlivě určeno, co a jak bude pozorováno.

K dosažení cílů byly stanoveny následující výzkumné otázky:

1. Kolik objektů předválečného opevnění se nachází ve východních Čechách?
2. Jaké jsou služby pro návštěvníky předválečných opevnění ve východních Čechách?
3. Co motivuje turisty k návštěvě předválečného opevnění?
4. Jak jsou v současné době propagována předválečná opevnění ve východních Čechách?
5. Spolupracují destinační společnosti se správci tvrzí?

Výzkumné otázce č. 1 je věnována celá jedna kapitola praktické části této bakalářské práce, a to kapitola 4. 3. Kvantifikace předválečného opevnění ve východních Čechách. Zjištění odpovědi na první výzkumnou otázku provedla autorka pomocí webových stránek mapy.cz a mapa.opevneni.cz, kde byly nalezeny nejaktuálnější informace o dané problematice.

Kapitola 4. 2. 2. se věnuje výzkumné otázce č. 2. Autorka provedla metodu hodnocení tvrzí dle Armina Mikose von Rohrscheidta (2013), při které použila informace z rozhovorů se správci tvrzí a poznatky ze svého osobního pozorování během září, října a listopadu 2018. Na výzkumnou otázku č. 4 lze dohledat odpověď rovněž v této kapitole i v kapitole 4. 4. 3. rozhovor, které byly provedeny se zaměstnanci vybraných destinačních společností v říjnu 2018. Zde je možné nalézt odpověď i na výzkumnou otázku č. 5.

Výsledky dotazníkového šetření, provedené v září a říjnu 2018, jsou zanalyzovány v kapitole 4. 4. 4. a poskytují odpověď na výzkumnou otázku č. 3. Odpověď na tuto otázku lze najít také v teoretické části této bakalářské práce v kapitole 3. 2. 2.

2.2.1 Geografické vymezení zkoumaných oblastí

Autorka zvolila k analýze čtyři turistické oblasti České republiky ve východních Čechách, ve kterých se nachází objekty předválečného opevnění. Rozdělení České republiky do turistických regionů a následných turistických oblastí je v této bakalářské práci provedeno podle České centrály cestovního ruchu CzechTourism, která ho uvádí na své internetové stránce www.czechtourism.cz

(2019). Českou republiku dělí na 17 turistických regionů a 40 turistických oblastí. Mapa rozdělení České republiky do turistických oblastí je přiložena v příloze č. 1. Pro analýzu k této bakalářské práci byly vybrány čtyři turistické oblasti, které se nachází na území východních Čech, a to turistická oblast Krkonoše a Podkrkonoší, Kladské pomezí, Orlické hory a Podorlicko a Králický Sněžník. Byly vybrány právě tyto čtyři oblasti, protože na jejich území se nachází mnoho objektů předválečného opevnění a také, dle autorky, nejnavštěvovanější a nejvýznamnější dělostřelecké tvrze.

2.3 Literární rešerše

Jak již bylo zmíněno v kapitole o metodice zpracování, pro její teoretická východiska byly využity zdroje jak knižní, tak i elektronické. Níže tato kapitola zmiňuje podstatné prameny, které byly využity autorkou a které se zabývají danou tematikou bakalářské práce.

Teorii cestovního ruchu se věnuje více autorů. Pro tuto bakalářskou práci byl autorkou vybrán *Výkladový slovník cestovního ruchu* od autorů Zelenka a Pásková (2012), který byl nejvíce využit pro definice jednotlivých pojmů a k úvodům jednotlivých kapitol.

Téma temný cestovní ruch, kterým se tato práce zabývá v druhé kapitole, nemá u tuzemských autorů velké zastoupení. Proto byly autorkou vybrány cizojazyčné zdroje, které byly velkým přínosem pro bakalářskou práci. Nejvíce využíván byl vědecký článek od autora Stone (2012) *Dark Tourism and significant other death* a cizojazyčný článek dostupný online *Dark Tourism: Concepts, Typologies and Sites* od autorů Fonseca, Seabra a Silva (2016).

Dále je v bakalářské práci uvedena kapitola o specifické formě cestovního ruchu – vojenský cestovní ruch. Touto formou se zabývá zahraniční autor Armin Mikos von Rohrscheidt (2013) ve svém díle dostupném online *Adaptation of fortress-type sites for cultural tourists*. Autor v díle uvádí nabídku pevností, partnerství s dalšími subjekty v cestovním ruchu a ukazuje možné zhodnocení služeb ve vojenském cestovním ruchu. Na konci této kapitoly jsou také použity údaje od agentury CzechTourism (2017) z publikace *Návštěvnost turistických cílů 2017*.

V poslední kapitole teoretické části Destinační management byly využity zejména tištěné zdroje. Informace k této kapitole poskytla publikace *Marketingový management destinací*, od autorky Palatkové (2011) a publikace od autorky Holešinské (2007) *Destinační management*.

První kapitola v praktické části se zabývá předválečným opevněním ve východních Čechách. Na úvod tohoto tématu byla zvolena knižní publikace *Betonová hranice – Československé pohraniční opevnění* od autora Trojana (1994). Dále byl použit knižní zdroj *Králická pevnostní oblast* od Ráboně (2011).

V další části byla provedena kvantifikace veškerých objektů předválečného opevnění v turistické oblasti Krkonoše a Podkrkonoší, Kladské pomezí, Orlické hory a Podorlicko a Králický Sněžník podle serveru mapy.cz a mapa.opevneni.cz. Následující kapitola, Hodnocení tvrzí dle metody Armina Mikose von Rohrscheidta (2013), byla vytvořena dle internetových zdrojů, a to zejména podle serverů jednotlivých tvrzí a provedeního kvalitativního výzkumu. Na konci výzkumné části této bakalářské práce je popsán kvalitativní a kvantitativní výzkum.

Při tvorbě bakalářské práce autorka postupovala podle Trouсила a Jašíkové (2015), kteří se zabývají metodikou zpracování odborných prací ve své publikaci *Úvod do tvorby odborných prací*.

3 Teoretická východiska

3.1 Základní pojmy z oblasti cestovního ruchu

V podkapitole 3.1.1 jsou definovány klíčové pojmy z oblasti cestovního ruchu, které jsou nezbytné pro porozumění obsahu této bakalářské práce. Autorka zvolila následující termíny, v souladu s konstrukty, při kterých byly hledány odpovědi na výzkumné otázky.

3.1.1 Vymezení pojmů

Cestovní ruch (též turismus, angl. tourism)

Existuje mnoho definic cestovního ruchu (často uváděna zkratka CR), proto je obtížné vybrat jednu obecnou. CzechTourism (2012) uvádí, že jedna z hlavních definic vytvořená na konferenci Světové organizace cestovního ruchu (WTO = World Tourism Organization) v kanadské Ottawě roku 1991 říká, že cestovní ruch je aktivita osob, kteří pobývají a cestují do míst mimo své obvyklé prostředí, za úmyslem užívat svého volného času a služebních cest, na dobu kratší než jeden ucelený rok. Nakonec doplňuje, že osoby nesmí být ze zdrojů navštíveného místa odměňovány.

Zelenka a Pásková (2012, s. 83) doplňují tuto definici cestovního ruchu o „*aktivity za účelem zábavy, rekreace, vzdělávání, pracovně či jiným účelem, i aktivity subjektů poskytujících služby a produkty těmto cestujícím osobám, tedy i provozování zařízení se službami pro tyto cestující osoby včetně souhrnu aktivit osob, které tyto služby nabízejí a zajišťují, aktivit spojených s využíváním, rozvojem a ochranou zdrojů pro cestovní ruch, souhrn politických a veřejně správních aktivit a reakce místní komunity a ekosystémů na uvedené aktivity*“. Tato definice popisuje cestovní ruch jako komplexní jev, týkající se nejen jeho účastníků (poptávky CR) a poskytovatelů služeb (nabídka CR), ale i destinace cestovního ruchu, ve které má být CR uskutečněn.

Podle Palatkové a Zichové (2014, s. 17) „*pro existenci turismu musejí být splněny základní podmínky, kterými jsou: svoboda pohybu, volné disponibilní prostředky, fond volného času, dopravní možnosti, potenciál turismu a jemu odpovídající (v dnešním pojetí) suprastruktura*“.

Cestovní ruch je významným odvětvím světového hospodářství. Jeho smysl regionálně i globálně stále roste. I přes četnost teroristických útoků v minulých letech a přes ekonomickou krizi se předpokládá dynamický růst CR (Zelenka 2015).

Udržitelný cestovní ruch (angl. sustainable tourism)

Udržitelným CR se zabývá mnoho autorů a stále se o něm hovoří jako o rozvíjejícím se trendu v oblasti CR. Portál ede-czechtourism.cz (2008: online) uvádí, že *„udržitelný cestovní ruch lze definovat jako takový, který zabezpečuje zajištění současných a budoucích potřeb účastníků cestovního ruchu a přitom pomáhá rozvoji území. S přihlédnutím k šetrnému využívání přírodních a kulturních hodnot vede k dlouhodobé prosperitě dané oblasti“*. Zelenka a Pásková (2012) dodávají, aby došlo k dosažení udržitelnosti CR, musí se vycházet z hlavních stanovisek udržitelného rozvoje (tj. socio-kulturní aspekty, ekologické a ekonomické aspekty, regionální aspekty), které se nutně musí rozvést do určitých cílů a aktivit na různorodých geografických úrovních.

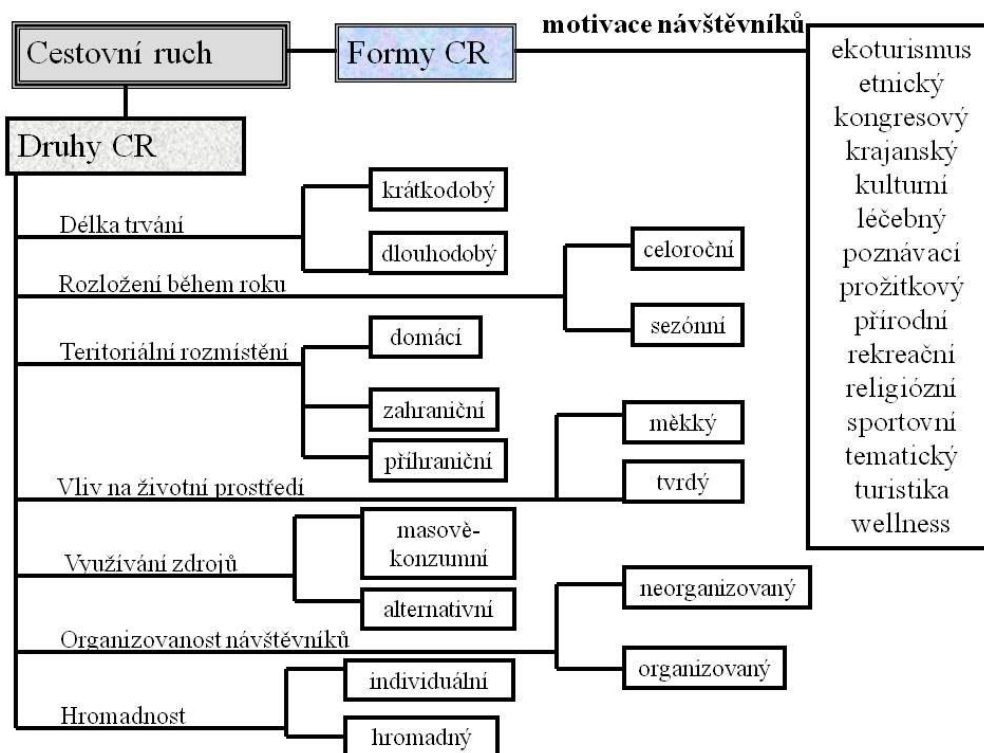
Druhy a formy cestovního ruchu

Dle Zelenky a Páskové (2012) je druhem cestovního ruchu typ cestovního ruchu, pro který je důležitým bodem jevový průběh. Přitom záleží na geografických, ekonomických, společenských a jiných kritériích, která jsou dále rozdělena podle objektivních faktorů: místo realizace CR, doba trvání pobytu, vlivu na životním prostředí, organizovanosti, počtu účastníků, vztahu k platební bilanci, vlivu na místní komunitě a další kritéria.

Ryglová (2009) dělí formy na základní cestovní ruch (rekreační, kulturně poznávací, sportovně turistický, léčebný a lázeňský) a na specifický cestovní ruch (gastronomický, mládežnický, rybolov, městský, náboženský a další).

Forma cestovního ruchu se rozlišuje dle základních motivací návštěvníků. Zelenka a Pásková (2012, s. 167) považují *„za základní motivace cestovního ruchu odpočinek, poznávání prostředí a kontakty s lidmi, odtud základní formy cestovního ruchu: rekreační, poznávací, socio – profesní a společenský cestovní ruch“*.

Následující obrázek ukazuje rozdíl mezi formami a druhy cestovního ruchu.

Obrázek 1 Vybrané druhy a formy cestovního ruchu

Zdroj: Zelenka a Pásková (2012)

Trh cestovního ruchu

Palatková a Zichová (2014, s. 28) definují trh dle ekonomické teorie. „Z hlediska ekonomické teorie je možno chápat trh jako oblast ekonomiky, ve které dochází k výměně výsledků činností mezi jednotlivými subjekty prostřednictvím směny. Vzájemným působením nabídky a poptávky je pak na trhu formovaná cena“.

Pro trh cestovního ruchu je těžké najít jednoduchou definice, protože sektor CR je velmi rozsáhlý. Jedná se zde také o působení poptávky a nabídky, jenom v této situaci je poptávka orientovaná na služby a zboží CR. Rygllová (2009) uvádí, že trh CR má mnoho podivností. Tyto zvláštnosti plynou z charakteru služeb a potřeb klientů v cestovním ruchu. Na trh působí mnoho vlivů a to např. politické, sociální, ekonomické, historické. Mezi hlavní faktory řadí výše zmíněný autor faktor státní politiky cestovního ruchu (Zelenka, 2015).

Trend

Pro pojem trend existuje mnoho definicí. Používá se jak v běžné mluvě, tak i ve vědě. Zelenka a Pásková (2012, s. 576) nabízí definici trendu jako „jev, projev, znak, charakteristika, které se v rostoucí míře v souvislosti s různými typy příčin projevují v současnosti a v budoucnosti ve společnosti“.

Pro efektivní rozvoj cestovního ruchu je sledování trendů velmi důležité. Podle sledování trendů jsou tvořeny nové služby a produkty. Na aktuální trendy dle vydání *Alternative Sportarten – Folgen für die Natur, Lasshofer a Maurera (2003)* působí změna přístupu účastníků cestovního ruchu. Jedná se především o: více mobility, více volného času, více peněz. Mezinárodní poradenská společnost IPK International na svých webových stránkách ipkinternational.com (2018) řadí mezi nejnovější trendy cestovního ruchu vzrůst okružních plaveb lodí, návrat k cestování po Evropě, více zdravotních cest za účelem snížení stresu, vzrůst dobrodružného cestovního ruchu a další. Dokonce autoři uvádí, že předpokládají v následujících letech růst mezinárodních cest muslimů tzv. Halal tourism.

Atraktivita cestovního ruchu

Atraktivita CR, která vytváří danou oblast pro cestovní ruch přitažlivější, má v CR velký význam. Je pro účastníky znakem navštívené destinace. Ve slovníku cestovního ruchu Zelenka a Pásková (2012) je popsána atraktivita CR jako zajímavá část krajiny, přírody, společenský nebo kulturní objekt a společenská nebo kulturní událost.

CzechTourism (2012) doplňuje tuto definici tím, že smysl sportovních atraktivit stoupá ve spojení s masovou účastí. Atraktivity přírodní se prosazují spíše ve větších areálech a jsou do jisté míry konstantní. U společenských atraktivit se uplatňují různé záliby účastníků a mají uspokojovat poptávku po poučení a zábavě účastníků.

Ze společenských atraktivit je dle výše zmíněných autorů nejvýznamnější služba sportovně rekreační, která umožňuje účastníkům užívat jejich volný čas aktivně. Dělí je na skupinu, která má všeobecný charakter (služby nabízí nezávisle na přírodních podmínkách) tj. např. tenisová hala a fitnesscentrum. A na nabídku

služeb podmíněnou přírodními podmínkami. To je např. loděnice, jízda na koni a přírodní koupaliště. Kulturně společenské akce dělí CzechTourism (2012) na kulturní a osvětové zařízení (kina, knihovny, divadla atd.), společenské a zábavní zařízení (kavárny atd.), kulturně historické objekty (zámky, památníky, hrady atd.) a na významnou složku organizovaných akcí, kam patří jarmarky a folklórní slavnosti aj.

3.2 Temný cestovní ruch

Termín Temný cestovní ruch (angl. dark tourism) je podle Fonseca, Seabra a Silva (2016) chápán jako druh cestovního ruchu, který se týká návštěvy reálných nebo znovu vytvořených míst spojených se smrtí, utrpením, neštěstím a zdánlivě strašidelných míst. Není to nový koncept, ani z hlediska turistického. Ve skutečnosti místa války, katastrofy, smrti a zvěrstva vždy lidé fascinovaly, a byl to jejich podnět k návštěvám.

Pojem temný cestovní ruch se v literatuře i na internetu objevuje spíše pod anglickým názvem dark tourism. Podle Lochmannové (2016) byl tento anglický pojem poprvé použit v roce 1996 v publikaci Dark tourism od britských vědců Johna Lennona a Malcolma Foleye. Kotíková (2016, s. 79) doplňuje že „v poslední době sílí snaha zavést do odborné literatury spíše pojem *Thanatourism*. Etymologie tohoto výrazu se váže k řeckému slovu *thanatos* – smrt a toto slovo je považováno za emocionálně neutrální, na rozdíl od označení *dark tourism*, které má spíše negativní emoční vyznění. Přesto je nadále nejčastěji používán pojem *dark tourism*“. Pro pojem dark tourism existuje ještě mnoho příbuzných pojmů jako například „grief tourism“ nebo „black tourism“. V České republice je velmi málo literatury věnované tomuto tématu. Většina autorů se odkazuje na zahraniční zdroje. I Zelenka a Pásková (2012) se v popisu termínu temného cestovního ruchu odkazují na zahraniční zdroje a říkají, že je důležité bádát po sociálních aspektech, způsobu prožívání a po motivaci návštěvníků těchto míst. Výše zmínění autoři také dodávají, že tato forma cestovního ruchu má velký smysl i ve výchově a vzdělávání.

3.2.1 Význam temného cestovního ruchu

Temný cestovní ruch je produktem postmoderní doby. Společnost hledá nové destinace a zážitky spíše autentické, odchyluje se tím od masového turismu.

Stone (2012) říká, že zkoumání významu temného CR je hlavní podmínkou pro chápání nadále se zvyšujícího cestování do míst temného CR. Uvádí, že význam temného CR byl a je pořád zkoumán a vysvětlován k postoji celé společnosti, přesněji řečeno k západní společnosti a smrti. Výše uvedený autor vnímá význam temného CR jako trend poutaný na tzv. „paradox absence smrti“, který je typickým znakem moderní, současné společnosti. Snížení významu náboženských institucí, které napomáhaly společnosti se přes smrt přenést, zapříčinilo podle autora tento trend. Na něho navázalo zvýšení vlivu zdravotnických zařízení, která přenesla smrt z veřejného do privátního medicínského prostoru. Temný CR napomáhá, skrze rozjímání nad smrtí a pochopení vlastní smrtelnosti, zmírnit strach ze smrti. Do cestovního ruchu se smrt dostává pak s pomocí médií, zejména televize a internetu.

Kotíková (2013) upozorňuje na důležité aspekty temného CR a to na stránku komerční, ideologickou a politickou a na etický a morální rozměr. Vzniká zde otázka, zda je správné navštěvovat místa či objekty, které jsou spojené s utrpením nebo se smrtí. Výše zmíněná autorka uvádí, že čas a opravdovost jsou hlavními aspekty v hledání odpovědi na tuhle otázku. Jako historii chápeme události, které se staly před několika lety či staletími. Tyto události podle ní vzbuzují v lidech pozornost a zvědavost. Pocity smutku jdou v těchto případech stranou. Jiným příkladem jsou katastrofy a neštěstí, které se staly nedávno, především u nich by měli lidé vnímat etický rozměr.

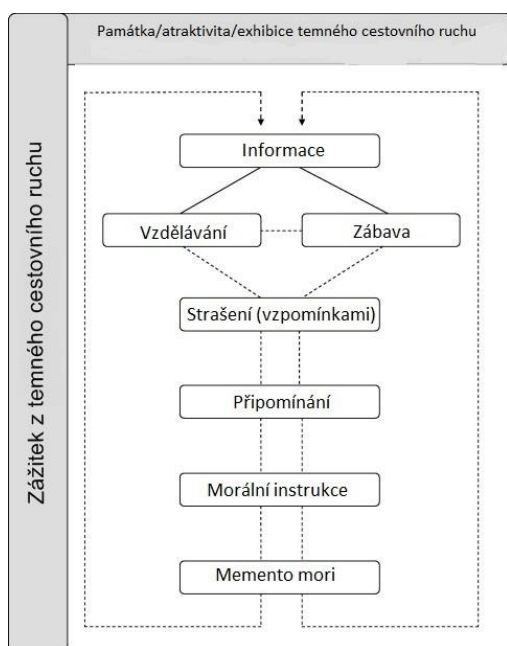
3.2.2 Motivy účasti na temném cestovním ruchu

Dle Zelenky a Páskové (2012, s. 356) je *„motivace kombinace vnitřních podmětů i vnější stimulace vedoucí k realizaci určité osobní aktivity. Motivace v cestovním ruchu tvoří kombinace vnitřních i vnějších podnětů vedoucích k realizaci cestování u každého účastníka CR“*.

Kotíková (2013) říká, chceme-li se zabývat výhledem a nynějším stavem vývoje temného CR, musíme jako první vysvětlit důvody jeho vzniku. Mnoho vlivů se podílí na zrodu poptávky po produktech temného CR. Výše zmíněná autorka uvádí motivy, které se podle ní mnohdy propojují s dalšími a často také dochází ke spojení temného CR s jinými formami CR a to obzvláště se vzdělávacím a poznávacím CR a s event turismem:

- uctění památky zesnulých, pocta mrtvým a utrpení,
- vzdělání, poznání,
- osobní prožitek strachu, ohrožení
- hra, zábava.

Stone (2012) se zabýval ideou, že temný CR má mnoho funkcí, přes které je možné zprostředkovat smrt. Vytvořil tak níže uvedený model zprostředkování vztahů smrti temným CR.

Obrázek 2 Model zprostředkování vztahů smrti temným CR

Zdroj: Stone (2012), vlastní překlad

3.2.3 Kategorie temného cestovního ruchu

Temný cestovní ruch v sobě spojuje velkou pestrost v poptávce i v nabídce. Proto bylo nutné kategorizovat temný CR a nadále ho klasifikovat do jednotlivých skupin. Kategorizace temného cestovního ruchu dává tímto možnost více a lépe chápat význam této specifické formy CR a dává předpoklad k novému, ještě hlubšímu akademickému poznatku.

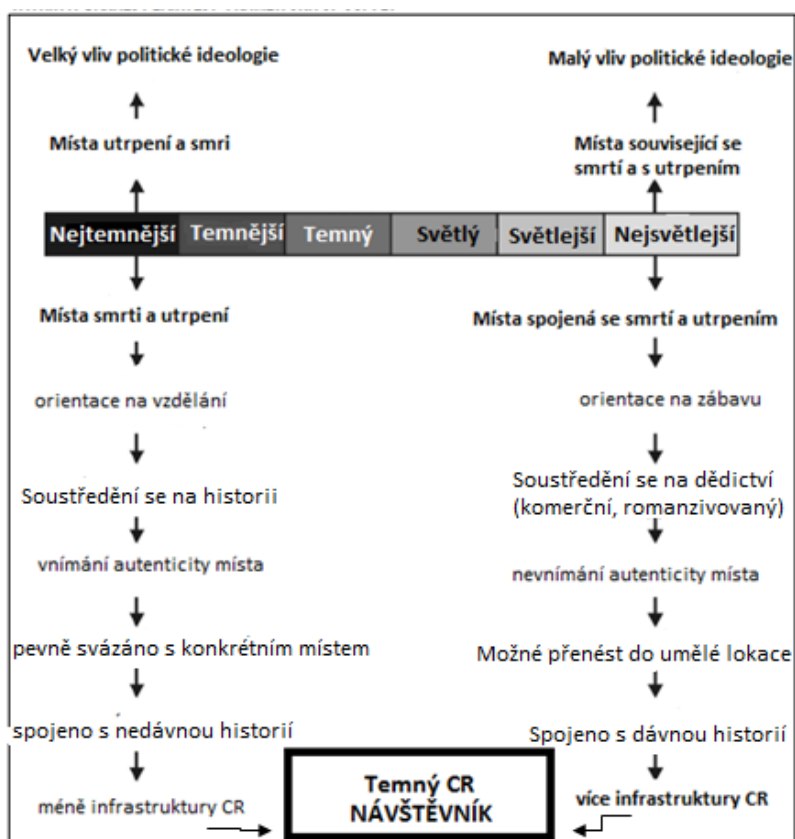
Zásadním účelem pro kategorizaci této formy CR bylo rozdělení návštěvníků do přehledných celistvých úseků a porozumění jejich zkušenosti a motivaci. Kotíková (2013) se v tomto shoduje se Stone (2010), který dělí temný CR na těchto sedm stupňů atraktivit:

- Místa genocidy - prvotním vzkazem tohoto produktu je připomínání a vzdělávání. Hlavním předmětem u těchto míst je genocida, katastrofa a hrůza. Význam má také ve vnímání politických dějin a současnosti.
- Výstavy - výstavy kladou důraz na vzdělání a učení. Ukazují zážitky nebo produkty spojené s utrpením, hrůzou a smrtí. Oproti místům genocidy se nemusí nacházet na místě, kde došlo k určité události.
- Místa konfliktů - tento typ se zaměřuje na místa spojená s válkou. Jsou zaměřená na bojiště a války. Jejich smysl je především v poznání historie. V posledních letech nabývá jejich komercializace.
- Žaláře – tyto atraktivity CR spojuje spravedlnost a tresty v minulosti. Jedná se především o soudy a věznice. v tomto druhu se kombinuje zábava se vzděláním.
- Továrny na temnou zábavu - tento typ komerčních, účelně vytvořených atraktivit je cílen především na zábavu.
- Svatostánky – tyto atraktivity jsou na místech, která připomínají osobnosti nedávno zesnulé.
- Místa odpočinku – v tomto produktu se jedná především o hřbitovy, jejichž význam je umělecký i historický.

Atraktivity temného CR se podle Stone (2010) dají dále dělit také podle odstínů šedi, a to od nejtemnějšího po nejsvětlejší. Každý odstín spektra vypovídá

o navštívené památce, zda jde o zábavnou atrakci v dané lokalitě a zda je daný zážitek návštěvníka hluboký. Nejtemnější odstín spektra vypovídá o hlubokém zážitku a daná atraktivita se přímo pojí s určitými historickými událostmi. Světlejší odstíny pouze prezentují strašidelné jevy zábavnou formou. Následující obrázek znázorňuje všechna kritéria, která na to dle Stona mají vliv.

Obrázek 3 Spektrum temného CR

Zdroj: Stone (2006), vlastní překlad

Dále je v odborné literatuře používáno členění podle motivace turistů a podle následujících druhů památek: vězeňský turismus, válečný turismus, hřbitovní turismus, duchařský turismus, turismus v místech holocaustu a katastrofický turismus. Takto člení temný CR i Fonseca, Seabra a Silva (2016), podle kterých popisuje autorka následující typy.

Vězeňský turismus

Vězeňský cestovní ruch zahrnuje návštěvy věznic s temnou historií, a to zejména z důvodu zábavy a vzdělání. V oblíbě jsou místa, kde se vykonávaly popravy a tresty, turistické atrakce z bývalých zrekonstruovaných věznic. Foseca, Seabra a Silva (2016) uvádí jako nejznámější věznice na světě Alcatraz a jihoafrický ostrov Robben. Některé bývalé věznice nabízí i ubytování. Server G.cz (2016) píše o věznici v indickém městě Sangareddy, ve které se lidé mohou nechat na jeden den zavřít do skutečné cely. Zájem o tuto turistiku je dle serveru ohromný. V České republice k místům vězeňské turistiky dle serveru kudyznudy.cz patří například Muzeum mučičích nástrojů a útrpného práva v Brně a šatlava v Uničově.

Válečný turismus

Tento druh může být popsán jako rekreační cesta do válečných zón. Řadí sem místa zdecimovaná válkou, bitevní pole, obranné vojenské pevnosti, památky zesnulých, pomníky a dokonce i vojenská a válečná muzea. Mezi nejnavštěvovanější světová místa tohoto typu patří bojiště druhé světové války – pláž Omaha v Normandii, přístav Pearl Harbour a bývalá bojiště ve Vietnamu Podle (Foseca, Seabra a Silva, 2016). Podle internetové stránky radio.cz (2008) uspořádala agentura Czechtourism, v roce 2008 anketu s názvem Turistický cíl s nejtemnější historií na území České republiky a na předních pozicích se umístilo Slavkovské bojiště z roku 1805. Dle CzechTourism (2018) a jejího vydání Návštěvnost turistických cílů 2017 se na třetím místě v kategorii vojenských památek umístilo Muzeum opevnění – dělostřelecká tvrz Hůrka, Králíky, pod ním pevnost Dobrošov u Náchoda a na pátém místě Muzeum pevnost Hanička, Rokytnice v Orlických horách.

Hřbitovní turismus

Tento typ temného CR vede turisty k návštěvě hřbitovů, na kterých vyhledávají především hroby a hrobky slavných lidí. Podle Foseca, Seabry a Silva (2016) roste počet lidí, které tento typ CR zajímá a fascinuje. Mají zájem o historické aspekty hřbitovů a o osoby, které jsou na hřbitově pohřbené. Takovéto hřbitovy najdeme po celé Evropě. Proto byla vytvořena Asociace významných

hřbitovů v Evropě (ASCE), která má za cíl propagovat evropské hřbitovy jako hlavní součást kulturního dědictví lidstva. Podle výše zmíněných autorů je nejnavštěvovanější hřbitov na světě pařížský Péro Lachaise, ve kterém jsou pohřbeny slavné osobnosti. V České republice, je podle CzechTourism (2018) nejnavštěvovanější hřbitov v roce 2017 - Starý hřbitov v Praze.

Duchařský turismus

Nejedná se čistě o nový koncept turismu. Tento typ se objevil již v 18. století. Turisté navštěvují tyto atraktivity s touhou objevit nadpřirozeno, zanechané duše na zemi a jiné zvláštní jevy. Tento typ může být na straně nejsvětější části spektra temného CR, tak i na straně druhé. Dracula Park je příkladem nejsvětějšího spektra, protože vznikl za účelem zábavy. Naopak v té tmavší části spektra se snaží atraktivity poskytnout historicky přesnou prezentaci paranormálních jevů (Foseca, Seabra a Silva, 2016).

Nejpozoruhodnější lokalitou duchařského turismu je Londýnská věž a sanatorium Waverly Hills (Foseca, Seabry a Silva, 2016). Server strasidelnapraha.cz (2014) uvádí na svých internetových stránkách programy Za strašidly na Pražský hrad, Procházka strašidelnou Prahou, Strašidelný Vyšehrad, Hříšná Praha a Strašidla Malé Strany a Kampy.

Turismus v místech holocaustu

Tento typ turismu spočívá v návštěvě míst, kde se objevili kruté historické události. Patří sem především návštěvy vyhlazovacích a koncentračních táborů. Tato místa patří k nejtemnějšímu spektru temného turismu a oslovuje především mladé turisty, kteří se narodili dlouho po daných událostech, a prezentuje spáchané chyby v minulosti (Foseca, Seabry a Silva, 2016). Známou památkou je koncentrační tábor v polské Osvětimi. V České republice je dle agentury CzechTourism (2018) za rok 2017 Památník Terezín a Památník Lidice, druhé a třetí nejnavštěvovanější pietní místo v republice.

Turismus katastrof

Turismus katastrof je cestování do míst, které nedávno postihla přírodní nebo člověkem způsobená katastrofa. Lidskou pozornost přitahují informace

o katastrofách, které hrají velkou vzdělávací a informační roli. Jedno z nejstarších míst jsou Pompeje a Herculaneum. Tam se návštěvníci mohou seznámit s aspekty a s historií vulkanické činnosti Vesuvu a zažít tak jedinečný úkaz lidských pozůstatků zachovaných v sopečném popelu. K dalším katastrofickým jevům tohoto typu patří hurikán Katrin ve Spojených státech Amerických, zemětřesení v Chile a katastrofa jaderných elektráren v Černobyli.

Temný CR dělí podobně i Kotíková (2013), a to konkrétně podle cílů návštěvníků. Na základě níže zmíněných turistických cílů můžeme určit nynější nabídku v oblasti temného CR.

- Hřbitovy
- Věznice, mučírny
- Místa katastrof
- Místa genocidy, úmrtí a poprav
- Rekonstrukce bitev, tragických událostí
- Muzea, památky, výstavy
- Po stopách otroků

Na portálu cestovni-ruch.cz (2008) uvádí autor M. Klima, že v roce 2008 vyhlásila agentura CzechTourism na internetových stránkách kudyznudy.cz anketu s názvem Turistický cíl s nejtemnější historií na území České republiky. Ta umožnila sestavit následující žebříček deseti nejtemnějších českých turistických míst.

Tabulka 1 Žebříček nejtemnějších míst České republiky

Žebříček nejtemnějších míst České republiky	
1.	Městečko Terezín
2.	Lidice a Ležáky
3.	Slavkovské bojiště
4.	Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Praze
5.	Naučná stezka Jáchymovské peklo
6.	Areál bojiště bitvy u Hradce Králové
7.	Památník Vojna u Příbrami a Muzeum obětí komunismu
8.	Vyšehradský hřbitov
9.	Václavské náměstí v Praze
10.	Zámek Velké Losiny

Zdroj: vlastní zpracování podle cestovni-ruch.cz (2008)

Mezi místa temného CR v České republice, která by mohla turisty zaujmout, patří také Kostnice Sedlec u Kutné hory, Kostnice Mělník, Vamberecké mumie v podzemí broumovského kláštera, propast Macocha, Kapucínská krypta Brno, Muzeum Tortuny Český Krumlov, Kostel sv. Jakuba Většího (Staršího) v Praze aj.

3.3 Vojenský cestovní ruch

Definici vojenského cestovního ruchu (angl. military tourism) uvádí Zelenka a Pásková (2012, s. 613) jako „formu CR, jejíž účastníci jsou motivováni vyhledáváním a návštěvou památek na historické bitvy a vojenské stavitelství – prohlídka opevnění, podzemních pevností, vojenských muzeí, památníků, hřbitovů, míst bitev atd.“ Kowalczyk (2008) cit v. Mikos (2013) nazývá vojenský CR chorobným, Ryan (2007) cestovním ruchem po bojištích a Steinecke (2007) cit. v. Mikos (2013) historicko-vojenským cestovním ruchem.

Vojenské konflikty představují neoddělitelnou část lidské historie. Literární díla a místa spojená právě s vojenskou historií se stala důležitou součástí identity národů a zemí. Stále také trvá zájem o historii válčení a o vojenské artefakty. Školní expedice a subjekty organizující vzdělávací expedice rozšiřují své trasy tak, aby místa známých bitev nebo historických vojenských zařízení navštívily. Stále více roste počet sdružení shromažďující lidi, kteří jsou fascinováni opevněním, zbraněmi, živou historií a armádním vybavením. Ukazuje se to i na množství online diskusních fór, časopisů a jiných publikacích věnovaných tomuto tématu. Právě tito lidé a jejich rodiny jsou potencionálními návštěvníky cest vedoucích k vojenským památkám. V souvislosti s motivací navštěvovat vojenské památky jde o turismu vzdělávací, vlastenecký a vzpomínkový (Mikos, 2013).

V mírně širším pojetí vojenský CR zahrnuje podle Mikose (2013) bojiště, opevněné objekty, muzea s vojenskou tematikou, místa související s výrobou brnění a zbraní a vojenské události. Podle něj stále více zemí světa vnímá vážnost míst s vojenskou tematikou jako potenciál turistických cílů. Provádí se tedy rekonstrukce, zakreslují se do map, zlepšují se reklamní upoutávky a vylepšuje se infrastruktura.

3.3.1 Nabídka pevností

Vymlátil (2015) a Mikos (2013) uvádí následující prvky z nabídky pro návštěvníky pevností:

- **Speciálně navržené turistické akce** – Tyto akce, které si kladou za cíl přivést co nejvíce turistů, by měly být pořádány pravidelně a to v intervalu

jednoho roku. Patří sem např.: soutěže, festivaly, historické rekonstrukce bitev.

- **Prohlídky** – Prožitek z daného místa by jistě pozvedly bojové ukázky armád, vojenské přehlídky aj. Autor také zmiňuje možný nákup cizojazyčných audio průvodců a říká, že u každého objektu by mělo být tematické muzeum nebo přinejmenším jedna stálá expozice.
- **Zážitkové pobyty** – Do zážitkových pobytů by se mohli zahrnout například výlety na kolech podél hradeb, ochutnávka dobového jídelníčku, plavba lodí do historického centra města.

Dalšími možnostmi mohou být pravidelně organizované akce pro školy, firmy atd. Také akce jako jsou např.: vzdělávací semináře zaměřené na historii a akademické konference a trvalé expozice, vyžadující aktivní zapojení návštěvníků obohacené o kurzy a workshopy (Mikos, 2013).

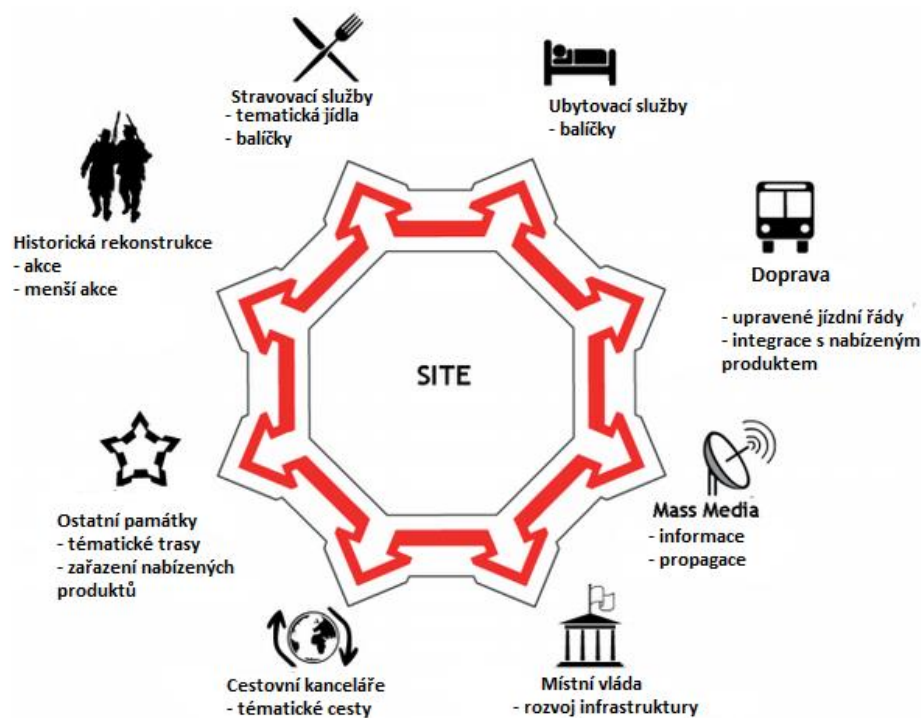
3.3.2 Partnerství s dalšími subjekty v cestovním ruchu

Jedním z nejdůležitějších bodů pevnosti je jistě spolupráce s dalšími subjekty v cestovním ruchu. Patří sem pořádání večerních akcí, bojových ukázek, bojových ukázek se zbraněmi aj. Jak uvádí Vymlátil (2015, s. 16) „*výhodou spolupráce s těmito sesterskými organizacemi je jejich pravidelná účast, kterou nenaruší jejich soukromé akce. Tito partneři jsou většinou z řad sdružení pevnostních nadšenců, řemeslníků, místních umělců a organizátorů ČR. S jejich pomocí lze za relativně nízké náklady vytvořit na místě externí výstavy, tematická muzea či modely opevnění.*“ Potenciálními partnery mohou být regionální a místní skupiny průvodců, podniky, které poskytují stravovací a ubytovací služby, regionální turistické organizace, místní subjekty organizující výlety do okolí, provozovatele kulturních a vzdělávacích center aj. Pro existenci těchto služeb je však potřeba vyšších finančních zdrojů. Musí se tedy vždy přiměřeně naplánovat struktura daných služeb a možností nabízených turistům, a poté poskytnout nezbytnou prezentaci na webových stránkách, jak uvádí Mikos (2013).

Tato síť spolupracujících center může poskytnout materiály k tematickým cestám vedoucím k vojenským pevnostem. Těch potom mohou využít cestovní kanceláře do svého itineráře jako např. stezku kolem pevnosti, která právě

navazuje na další navržený program daným subjektem. Je jenom pár cestovních kanceláří, které se specializují na vojenskou turistiku. Organizují expedice, které jsou většinou zaměřené na jedno téma, trvají několik dní a zahrnují trasy po jednom regionu.

Mikos (2013) vytvořil na téma vojenský CR a partnerství s dalšími subjekty v CR schéma (Obrázek č. 4). Jsou na něm zobrazeni partneři přispívající k formě produktu pevnosti. Mezi ně řadí autor ubytovací a stravovací služby, dopravu, masmédiá, místní vládu, cestovní kanceláře, ostatní památky a historické rekonstrukce.

Obrázek 4 Partneři přispívající k formě produktu pevnosti
Zdroj: Mikos (2013), vlastní překlad

3.3.3 Plánování rozvoje vojenského cestovního ruchu

Internetový portál misto.jakoznacka.cz (2012) uvádí rozhovor s historikem Martinem Drobňákem, který tvrdí, že v některých zemích není dostatečná péče o vojenské památky a chybí zde základní infrastruktura. Dnešní

turisté potřebují podle něj více informací o dané atraktivitě, a také více vyznačených naučných cyklotras a stezek, které jsou orientované na vojenské události. Naopak ve Francii, Belgii, Slovinsku a Itálii je dle autora o tyto typy památek pečováno velmi dobře.

Mikos (2013) navrhl tři základní modely hodnocení turistického místa jako nástroje pro pečlivé plánování v procesu rozvoje vojenského cestovního ruchu. Tyto plány mohou sloužit správcům vojenských míst při navrhování projektů, nebo také jako žádost o finanční podporu. Dle autora je lze použít i jako kontrolní seznam, který je potřeba při plánování a provádění daných kroků dodržovat.

Seznam, který je přizpůsobený typickým rysům moderního opevnění, je získán z dat ze čtyř pevnostních míst (dvě v Polsku, jedno v České republice, jedno v Nizozemsku). Mikos (2013) hodnocené služby rozděluje dle:

- **Zákaznického servisu** – do této skupiny spadá např.: průvodce v místě, služby v cizích jazycích, propagační literatura, literatura v cizích jazycích, literatura pro děti, stravovací a ubytovací možnosti v místě aj.
- **Místní nabídky služeb** – zde se hodnotí např.: úroveň dostupnosti, audio průvodce v místě, dočasné nebo speciální výstavy a popisky expozic a tras v cizích jazycích.
- **Akcí v okolí a místě** – jak už název napovídá, patří sem akce menší, tematické, akce s přenocováním, akce pro skupiny atd.
- **Integrace místa s okolím** – do této skupiny patří např.: dramatické výlety, balíčky zaměřené na vojenské téma, spojení s trasami kulturního dědictví a místní stezky zahrnující danou vojenskou atraktivitu.
- **Infrastruktury CR** – zde se hodnotí ubytovací a stravovací zařízení v blízkosti, stojany na kola, parkoviště pro automobily aj.
- **Propagace místa místní infrastrukturou CR** – v této skupině se hodnotí značky označující dané místo, koordinátor propagace CR, propagační filmy týkající se webu, pravidelně publikovaný informační leták aj.

3.4 Destinační management

Cestovní ruch je velkým přínosem pro města, regiony a obce. Aby turistické destinace byly nejlepším přínosem a trvale se rozvíjely, musí být nějakým způsobem řízeny. Z toho vyplývá, že potřebují vedení neboli management. V této kapitole jsou nejprve vysvětleny pojmy destinace a destinační management. Dále se kapitola 3.4 zabývá partnerstvím a organizacemi destinačního managementu.

Termín destinace je českými autory Zelenkou a Páskovou (2012, s. 105) definovány velmi stručně a obecně. Říkají, že „*destinace obecně: směřování, cíl cesty cestujícího, místo navštívené účastníkem CR.*“ Upozorňují ale na to, že pojem destinace nemusí být vždy použit v souvislosti s cestovním ruchem. Světová organizace cestovního ruchu (UNWTO) (2007, s. 1) definuje destinaci jako „*fyzický prostor, ve kterém turista stráví alespoň jednu noc. Zahrnuje to produkty cestovního ruchu, jako jsou podpůrné služby, atraktivity a turistické zdroje, které turista využije v daném dni. Má fyzické a administrativní hranice, které definují řízení, image a vnímání, a poté vytváří konkurenceschopnost destinace. Místní destinace také zahrnuje různé zainteresované strany, kterou často jsou i místní obyvatelé a mohou tím vytvářet síť pro větší destinaci.*“ Aby daná oblast byla pokládána za destinaci, musí tedy podle definice UNWTO naplnit určenou dobu pobytu turisty. Destinace však mohou být brány v libovolném měřítku, a to například celá země, region, ostrov nebo samostatné centrum.

Dalším vysvětlovaným a důležitým pojmem je destinační management. Mnoho autorů se dívá na jeho definici různě. Z pohledu nabídky podle Zelenky a Páskové (2012, s. 106) je to „*systematická činnost spočívající v aplikaci souboru technik, nástrojů a opatření při koordinovaném plánování, organizaci, komunikaci, marketingu rozhodovacím procesu a regulaci CR v dané destinaci*“. Výsledky této činnosti jsou potom produkty, které jsou schopné konkurence a udržitelnosti CR, a které se společně dělí o cenovou politiku, značku, logo a informační a rezervační systém. Holešinská (2007) definuje v širším konceptu destinační management jako spolupráci dodavatelů služeb za významem efektivnějšího řízení CR v dané destinaci. Zelenka a Pásková (2012) a Holešinská (2007) upozorňují, že se nesmí

zaměřovat pojem destinační management s pojmem destinační společnost, která má ovšem v destinačním managementu velký význam.

3.4.1 Partnerství v destinačním managementu

Destinační management lze v širším pojetí definovat jako spolupráci poskytovatelů služeb za významem efektivnějšího vedení CR v daném území. Holešinská (2007), Palatková (2011) a Ryglová (2009) se shodují na tom, že partnerství je v CR velmi důležité pro turistické destinace by mělo být velkým přínosem a vytvářet tak větší nabídku atraktivit v dané destinaci. Palatková (2011) se shoduje s Holešinskou (2007), že základní metody komunikace, koordinace a kooperace, které jsou hlavní pro vybudování dobrovolné spolupráce, by měly pomoci k rozvoji a upevnění vztahů mezi subjekty. Z toho vyplývá, že partnerství by mělo být založené na spolupráci, která má společné cíle a zájmy, a jejímiž vlastnostmi by měly být rovnost, dobrovolnost. Důvody pro vznik takového partnerství je hned několik. Např.: ekonomické důvody, přístup k finančním prostředkům (dotace, granty), podpora prodeje, získání know-how partnerů.

Pro správné fungování partnerství mezi subjekty a vytváření efektivních výsledků by měly fungovat určité formy partnerství. V literatuře jsou uváděny různě. Dle Holešinské (2007) je to forma spolupráce mezi podnikatelskými subjekty, spolupráce mezi veřejnoprávními subjekty a spolupráce mezi veřejnoprávními a soukromými subjekty. Palatková (2011) uvádí jako nejvýznamnější formy: partnerství veřejného a soukromého sektoru, institucionální a čistě smluvní partnerství, meziorganizační vztahy – horizontální a vertikální partnerství a jako poslední clustery a další trendy v partnerství.

3.4.2 Organizace destinačního managementu

V cestovním ruchu je velmi vysoké konkurenční prostředí. Z toho vyplývá, že musí být dané destinace nějakým způsobem řízeny. K tomu je samozřejmě potřeba určitý řídicí orgán, který dohlíží na správné fungování destinace a její efektivní rozvoj.

Podle Ryglové (2009, s. 152) je „určitá řídicí jednotka tzv. destinační agentura či společnost destinačního managementu (DMC: Destination Management

Company). *Snahou DMC je maximálně využít všechny příležitosti CR a potenciál, kterým daný region – destinace disponuje.*“ Zelenka a Pásková (2012) uvádí stejné termíny jako Ryglová (2009), jenom navíc nabízí termín organizace destinačního managementu. Podle nich společnost destinačního managementu vede a koordinuje vznik produktů CR a zaměřuje se na marketing a management destinace. Všichni autoři se shodují na tom, že vedení destinace by mělo být podle předpokladů udržitelného rozvoje CR dané destinace.

Ryglová (2009, s. 156) a Palatková (2006) se shodují, že organizace destinačního managementu mohou působit na několika úrovních, uvádí příklady s Českými a zahraničními organizacemi:

- *„Lokální turistická organizace – např. Destinační management města Český Krumlov, Visit London, Tourismusregionalverband Süd-Weststeiermark,*
- *regionální turistická organizace – např. Jihočeská centrála cestovního ruchu, Centrála cestovního ruchu – Jižní Morava, Balaton Tousim, VisitScotland*
- *národní turistická organizace – např. CzechTourism, HungaryTourism, Britisch Tourist Autory, Österreich Werbung*
- *kontinentální turistické organizace“.*

V prosperující organizaci destinačního managementu by nemělo chybět ujasnění poslání, vize, mise, analýza konkurence, analýza místního obyvatelstva, analýza spotřebitelských trhů, identifikace tržních segmentů, analýza klientely, analýza prostředí, SWOT analýza, formulace cílů, které vychází z mise destinace, výběr vhodné strategie pro dosažení určených cílů, zpracování strategického plánu a jeho následná realizace (Ryglová, 2009).

Dle Jakšové (2018) je asi 91% Moravy a 77% Čech nyní pokryto destinačními společnostmi. Také zmiňuje, že organizace destinačního managementu, které řídí CR na území krajů, začaly v České republice vznikat v posledních deseti letech. Jakšová (2018, s. 33) dále ukazuje na *„Koncepci rozvoje cestovního ruchu v ČR na období 2014 – 2020, ve které je management CR uveden jako priorita. Hlavním cílem koncepce je vybudování systému organizace CR v ČR*

jako platformy pro spolupráci mezi aktéry CR.“ Podle této koncepce bude řešením i nový systém kategorizace a certifikace organizací destinačního managementu. Kategorizace organizace destinačního managementu by měla být definována takto: lokální organizace destinačního managementu, oblastní organizace destinačního managementu, krajské organizace destinačního managementu a národní organizace destinačního managementu.

4 Praktická část

Praktická část této bakalářské práce je rozdělena do několika oddílů. První je věnován historii předválečného opevnění Československa. Další popisuje vojenské památky v České republice, konkrétněji ve východních Čechách.

Druhý oddíl se zabývá kvantifikací veškerých objektů předválečného opevnění a jejich charakteristikou. Další se zabývá analýzou vybraných objektů předválečného opevnění ve východních Čechách a zhodnocením vybraných tvrzí dle metody autora Armina Mikose von Rochrscheidta (2013) a jeho návrhu na hodnocení, který je popsáno v teoretické části této bakalářské práce. Pro zjištění potřebných údajů byly klíčové opakované osobní návštěvy tvrzí, internetové stránky a vydané publikace tvrzí, rozhovory se správci tvrzí a rozhovory se zaměstnanci destinačních společností.

V závěrečné části této bakalářské práce jsou zanalyzovány rozhovory a dotazníkové šetření, a na jejím konci jsou uvedeny jejich výsledky.

4.1 Historie předválečného opevnění Československa

Předválečná opevnění mají v cestovním ruchu svůj význam. Jejich využití je především vzdělávacího charakteru. Svě v něm najdou milovníci vojenské historie, ale dokáže zaujmout i jiné turisty. Především poutavými výstavami, vojenskou technikou, bitevními ukázkami, nebo svojí tajemnou atmosférou. Na své si přijdou pěší turisté, kteří mohou využít stezky vedoucí kolem opevnění.

Československá republika se roku 1933 ocitla ve velkém nebezpečí. V Německu se k moci dostali fašisté, jako říšský kancléř byl zvolen Adolf Hitler. V tu dobu si Německo chtělo vydobýt nadvládu v celé Evropě a první, kdo mu stál v cestě, bylo Československo. Podle Trojana (1994) bylo navrhováno více variant jak se proti blížícímu nebezpečí bránit. Zvolena byla ta nejvýhodnější varianta, a to taková, že se postaví stálé železobetonové opevnění. Internetový server bunkry.cz (2008: online) uvádí, že „*hlavním úkolem pevnostní linie bylo zastavení prvního překvapivého nepřítele, stabilizování obrany a umožnění mobilizace záloh*“. Trojan (1994) doplňuje, že dalšími úkoly pevnostní linie bylo chránit politicko-správní centra, průmyslové oblasti a důležité komunikace.

Pro výstavbu opevnění bylo zvoleno několik typů objektů. Tyto typy se od sebe lišily svojí odolností, účelem a vybavením. Server bunkry.cz (2008) stejně jako Trojan (1994) dělí opevnění na lehké (obecně nazývané řopíky) a těžké opevnění (samostatné sruby a dělostřelecké tvrze). Názvy těžkého opevnění byly zvoleny podle zkratek jednotlivých úseků (N – Náchod, R – Rokytnice v Orlických horách) a použity z důvodu utajení a zjednodušení. Po zkratce úseku následovalo písmeno S jako srub, po něm pořadové číslo objektu a nakonec krycí název (Zelený, Jeřáb aj.). Lehké opevnění bylo pojmenováno podle typu vybavení (typ A základní, nejčastější, typ C nejmenší, nejméně odolný). I když se počítalo s více stavbami, bylo nakonec postaveno do konce září 1938 skoro 10 000 objektů lehkého opevnění a 263 objektů těžkého opevnění. Nejdolnější z nich byly dělostřelecké tvrze, které jsou tvořeny několika objekty a propojeny podzemními systémy. Bylo jich dostavěno celkem pět z plánovaných třinácti (Trojan, 1994).

V říjnu 1938 byla podepsána Mnichovská dohoda, kvůli které se Československo muselo vzdát všech svých staveb a ty propadly Německu. Vojáci, kteří byli odhodláni a připraveni bojovat, museli z opevnění odejít. Poté začala válka, během které testovala Německá armáda předválečné opevnění svými zbraněmi. Po skončení druhé světové války bylo bohužel hodně objektů opevnění poškozeno. Dle serveru bunkry.cz (2008: online) „*koncem 60. Let vznikla dvě první muzea čs. opevnění. V Orlických horách byla veřejnosti zpřístupněna dělostřelecká tvrz Hanička, na Náchodsku to byla část nedokončené dělostřelecké tvrže Dobrošov. Opevnění tak bylo v plné kráse poprvé představeno široké veřejnosti*“.

Náklady na výstavbu opevnění a věcí s ním spojenými (překážky, výzbroj, kasárny, střelivo atd.) dosahovaly hodnoty 11 miliard korun. Do roku 1938 bylo za postavené opevnění zapláceno 2,5 miliardy korun tj. necelá čtvrtina z celkové částky (Trojan, 1994).

Na obrázku č. 5 je zobrazena mapa plánovaného Československého opevnění.

Obrázek 5 Mapa Československého opevnění

Zdroj: opevneni.vojenstvi.cz (2019)

4.2 Vojenské památky v České republice

Jako každá země je i Česká republika spjata s vojenskou historií. Proto se zde nachází spousta cenných památek a míst vojenského typu. V České republice je jich zhruba osmdesát. Kulturní národní památkou je celkem patnáct z nich: bojiště bitvy na Bílé Hoře, Malá pevnost v Terezíně, Památník českého odboje 1939 – 1945 Pečkárna, Národní kulturní památník na Vítkově, Kobylinská střelnice, památník odboje v Ploštině, soubor pevnostního systému Dobrošov, památník obětí II. světové války v Javoříčku, Městské opevnění v Kouřimi, rodiště Jana Žižky v Trocnově, Památník Rudé Armády – mausoleum v Ostravě (Vymlátil, 2015).

V České republice organizují cestovní kanceláře (dále jen CK) výlety a zájezdy za vojenskou tematikou především do zahraničí. Podle Vymlátila (2015, s. 25) se „jedná o CK Praděd, PP TOURIST – A TEMPO s.r.o., Alinea, Čebus. Mezi nejnavštěvovanější země patří Francie, Slovinsko, Polsko, Rusko a Belgie“.

Dle CzechTourism (2018) je za rok 2017 nejnavštěvovanějším vojenským turistickým cílem v České republice Korunní pevnůstka a Muzeum barokní prachárny v Olomouci s 56,2 tis. návštěvníky. Na druhém místě s 32,9 tis. návštěvníky je památník na Vítkově v Praze a na třetím místě s 27,4 tis. návštěvníky Muzeum opevnění – dělostřelecká tvrz Hůrka v Králíkách. Dále jsou v první desítce nejnavštěvovanějších vojenských turistických cílů 2017 pevnost

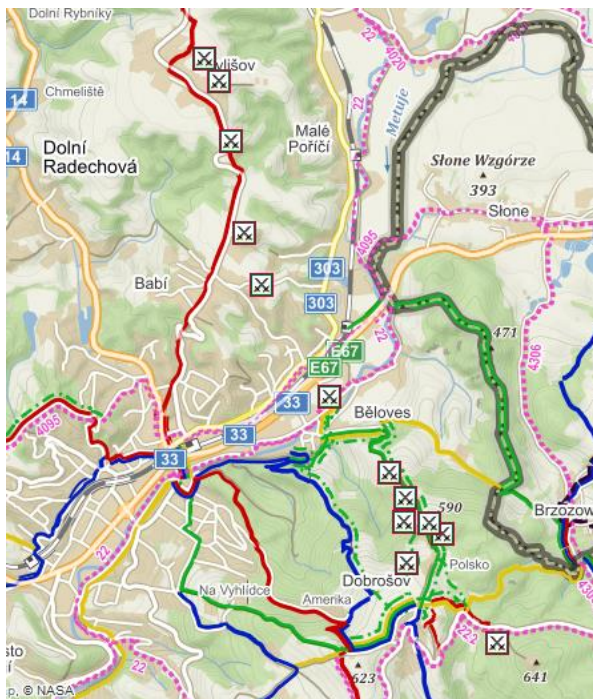

Dobrošov u Náchoda, Vojenské muzeum Králíky, Muzeum pevnost Hanička, Tvrz Žamberk U Nových Hradů, Muzeum čs. opevnění – dělostřelecká tvrz Bouda, Tvrz Žďár nad Sázavou a Areál čs. opevnění Hlučín – Darkovičky.

4.2.1 Vojenské památky ve východních Čechách

Internetový portál vychodni-cechy.info (2006) zveřejnil na svých internetových stránkách místa s vojenskými památkami ve východních Čechách. Největší zastoupení vojenských památek mají ve východních Čechách pěchotní sruby, dělostřelecké tvrže a vojenská muzea. Mezi nejvýznamnější podle něj patří pěchotní srub Březinka, tvrz Hanička, dělostřelecká tvrz Hůrka, Muzeum čs. opevnění z let 1935 – 8 pěchotní srub K-S 14 “U Cihelny“, Vojenské muzeum Králíky, pevnost Josefov, Vojenské muzeum Lichkov, pevnost Dobrošov, dělostřelecká tvrz Bouda, Muzeum Vysoký Kámen – československé opevnění a tvrz Skutina.

Na obrázku č. 6 jsou pomocí značek vojenských památek zobrazeny vojenské památky v Kladském pomezí, na obrázku č. 7 vojenské památky v Orlických horách a Podorlicku a na obrázku č. 8 vojenské památky na Králicku.

Obrázek 6 Mapa významných vojenských památek v Kladském pomezí
Zdroj: mapy.cz (2019a)

Obrázek 7 Mapa významných vojenských památek v Orlických horách a Podorlicku
Zdroj: mapy.cz (2019b)

Obrázek 8 Mapa významných vojenských památek na Králícku
Zdroj: mapy.cz (2019c)

Destinační společnost Orlické hory a Podorlicko (2016, s. 1) uvádí, že „v pásmu od Náchoda a Olešnice v Orlických horách na severozápadě až po Králíky na jihovýchodě byl budován jeden z nejdokonalejších pevnostních systémů v Evropě.“ A zmiňuje, že v Orlických horách se nachází mnoho tvrzí, srubů a pozorovaten, které během války nebyly Wehrmachtem moc narušeny a které jsou jedny z nejlépe dochovaných pevnostních staveb 20. stol. v České republice. Destinační společnost Orlické hory a Podorlicko (2016, s. 1) také uvádí že, „s ojedinělými památkami z doby ohrožení našeho státu nacistickým Německem se můžete seznámit nejen v rámci komentovaných prohlídek na zpřístupněných tvrzích, ale rovněž projdete – li si naučnou stezku Opevnění Rokytnicka. Stezka v rozsahu 4,5 km a 14 infopanelů v úseku mezi Panským Polem a Anenským vrchem vč. prostoru tvrže Hanička mapuje unikátní systém naší předválečné obrany“.

4.3 Kvantifikace veškerých objektů předválečného opevnění ve východních Čechách

Kvantifikaci veškerých objektů předválečného opevnění ve východních Čechách provedla autorka dle internetových serverů mapy.cz a mapa.opevneni.cz. Server mapy.cz je nejvíce používaný mapový portál v České republice. Lze na něm vyhledat určitý cíl cesty, trasy a různé památky, právě i vojenské tvrze. Internetový portál mapa.opevneni.cz je interaktivní mapa československého opevnění 1935 –

1938. Na mapě lze zobrazit lehké opevnění 1936, lehké opevnění 1935 – 1938, těžké opevnění, kabelovou síť, ostatní objekty a technické památky. Ke každému objektu jsou dostupné vysvětlivky.

Autorka si pro kvantifikaci vybrala čtyři turistické oblasti ve východních Čechách, jak již popsala v metodice práce v podkapitole geografické vymezení. Nejprve se autorka zabývala kvantifikací veškerých objektů předválečného opevnění v turistické oblasti Krkonoše a Podkrkonoší. Pro lepší orientaci, autorka rozdělila tuto oblast na dalších 12 oblastí (Čertův vrch, Kotel, Špindlerův mlýn, Luční lhoty, Velká Úpa, Dolní Lysečiny, Rýchnory, Babí, Zlatá Olešnice, Petříkovice, Žaltman, Bohdašín). Turistickou oblast Kladské pomezí dále autorka rozdělila podle částí kde se objekty nachází na pět dalších – Zbečnick, Pavlišov, Náchod sever, Běloves jih, Dobrošov. Dále turistickou oblast Orlické hory a Podorlicko, kterou rozdělila na část Nový Hrádek, Olešnice, Deštné v orlických horách, Sedloňov, Kunštánský hřbet, Zaječiny, Rokytnice v Orlických horách a část Mladkov. Turistickou oblast Králický Sněžník na část Dolní Lipka, Červená Voda, Červený Potok a Bodenkoppe.

Autorka si pro kvantifikaci zvolila postavená lehká opevnění, pěchotní sruby a dělostřelecké tvrže, nevěnovala se objektům plánovým, nepostaveným a těm rozbořeným. U lehkých opevnění tzv. řopíků je v tabulce uveden počet, u pěchotních srubů jsou v závorce uvedeny tzv. krycí názvy objektů (viz. kapitola č. 4 Historie předválečného opevnění Československa). Na konci této kapitoly je uvedeno shrnutí kvantifikace veškerých objektů předválečného opevnění v turistické oblasti Kladské pomezí, Orlické hory a Podorlicko a Králický Sněžník

Tabulka 2 Objekty předválečného opevnění v turistické oblasti Krkonoše a Podkrkonoší

	Lehké opevnění 1937 - 1938 - řopíky	Těžké opevnění - pěchotní sruby	Těžké opevnění - tvrže	Celkem
Čertův Vrch	9	0	0	9
Kotel	21	0	0	21
Špindlerův mlýn	3	0	0	3
Luční lhota	5	0	0	5
Velká Úpa	6	0	0	6
Dolní Lysečiny	22	0	0	22
Rýchnory	11	0	0	11
Babí	50	5 (Polom, U kříže, V končinách, Na vrchách, Na hřebeni)	1 (Stachelberg)	56
Zlatá Olešnice	30	7 (Na propustku, Nad lomem, V poli, Na rozcestí, U buku, Na kopci, U potoka)	0	37
Petříkovice	72	11 (Na pahorku, Hranice, U statku, U břízy, Velký les, U smrku, U strže, Na stráni, Nad dráhou, Na výhledech, Na skále)	0	83
Žaltman	64	1 (Pod lesem)	0	65
Bohdašín	39	5 (Nad pramenem, Nad vesnicí, Nad rybníkem, U cesty, T - 24)	0	44
celkem	332	29	1	362

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky č. 2 lze vyčíst, že v turistické oblasti Krkonoše a Podkrkonoší je celkem 362 objektů předválečného opevnění. Nejvíce se jich nachází v části Petříkovice (83), s nevelkým rozdílem následuje část Žaltman (65) a část Babí (56).

Nejmenší zastoupení mají ve Špindlerově mlýně (3), Luční Lhotě (5) a Velké Úpě (6).

Lehkých opevnění je v turistické oblasti Krkonoše a Podkrkonoší nejvíce v Petříkovicích (72), nejméně potom v Luční Lhotě (5). Celkem se jich v oblasti nachází 332. Pěchotních srubů je v této turistické oblasti 29. Největší zastoupení mají v oblasti Petříkovic (11) a Zlatá Olešnice (7). V oblasti Kotel, Čertův Vrch, Špindlerův mlýn, Luční Lhota, Velká Úpa, Dolní Lysečiny a Rýchnory se nenachází žádný pěchotní srub.

V turistické oblasti Krkonoše a Podkrkonoší se také nachází jedna tvrz – a to tvrz Stachelberg, v části Babí.

Tabulka 3 Objekty předválečného opevnění v turistické oblasti Kladské pomezí

	Lehké opevnění 1937 - 1938 - řopíky	Těžké opevnění – pěchotní sruby	Těžké opevnění - tvrze	Celkem
Zbečnick	3	11 (Na pláni, Turov, Lom, Písník, U křížku, Na hřbetu, Studénka, Kóta A, Kóta B, Vrcha 1, Vrcha 2)	0	14
Pavlišov	2	3 (Bílá, Rozhledna, Vodojem)	0	5
Náchod sever	8	2 (Dvoják, Transformátor)	0	10
Běloves jih	2	5 (Les, Havlíček, Voda, Lázně, Březinka)	0	7
Dobrošov	0	10 (Polsko, Jeřáb, Můstek, V sedle, Na kopečku I, Na kopečku II, Lom, Jirásek, Hrobka, Zelený)	1 (Tvrz Dobrošov)	11
Celkem	15	31	1	47

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky č. 3 Předválečná opevnění v turistické oblasti Kladské pomezí vyplývá, že nejvíce lehkého opevnění se nachází v části Náchod sever, a to celkem 8 objektů. V oblasti Dobrošov dokonce žádný objekt lehkého opevnění není. Celkem jich je v turistické oblasti 15.

Pěchotních srubů se nachází nejvíce v části Zbečnick (11) poté s malým rozdílem v části Dobrošov (10) a v ostatní částech jich je méně jak deset. V oblasti

Dobrošov se také nachází stejnojmenná tvrz, tvrz Dobrošov. Ze všech oblastí je nejvíce objektů předválečného opevnění v oblasti Zbečnák a v oblasti Dobrošov. Nejméně potom v Pavlišově. Celkem se v turistické oblasti Kladské pomezí nachází 37 objektů předválečného opevnění.

Tabulka 4 Objekty předválečného opevnění v turistické oblasti Orlické hory a Podorlicko

	Lehké opevnění 1937 - 1938 - řopíky	Těžké opevnění – pěchotní sruby	Těžké opevnění - tvrže	Celkem
Nový Hrádek	27	8 (V. Náchod 6x, U stodol, Pod lesem)	0	35
Olešnice	20	2 (V. Náchod I, V. Náchod II)	0	22
Sedloň	41	0	0	41
Deštné v orlických horách	9	0	0	9
Kunštánský hřbet	71	0	0	71
Rokytnice v Orlických horách	80	28 (Vrchol, Levý, Pravý, U silnice, Mláží, Průsek, U paseky, Anna, Arnošt, Chata, Poslední, U obrázku, U potůčku, U pozorovatelny, U lomu, U křížku, Na holém, Na okraji, Nízká, Vysoká, Mýtina, Kaplička, Smrk, Ohrada, Křivá, Modřín, V oboře, Centrála)	1 (Tvrz Hanička)	109
Zaječiny	3	5 (Na cestě, V polomu, Na stráni, Na kopečku, Na svahu)	0	8
Mladkov	99	40 (U studánky, Na křižovatce, Na palouku, Na potoku, Na žeburu, Nad řekou, Pod skalou, Kraj lesa, Na jedlině, Petrovice, Nad silnicí, V dolině, V zátiší, Pod vrškem, U háječku, Hodek, U křížku, Na rozhledně, Pod Adamem, Nad lesem, U kapličky, U ovčárny, Na růžku, U besídky, V lesíčku, V selském, V panském, Na mýtině, Na sedle, Libuše, Teta, Kazi, Na pupku, Pod lesem, Veverka, Hodek, Na sekyře, Jabůrek, Pod vrškem, Trigonometr)	0	139
celkem	350	83	1	434

Zdroj: vlastní zpracování

V tabulce č. 4 si lze všimnout že tzv. řopíků (lehkého opevnění) je nejvíce v části Mladkov (99), poté v Rokytnici v Orlických horách (80), nejméně, konkrétně 3, potom v části Zaječiny. Pěchotních srubů v turistické oblasti Orlické hory a Podorlicko je celkem 83. Nejvíce se jich nachází v části Mladkov, a to celkem 40. Naopak v části Kunštánský hřbet, Deštné v Orlických horách a Sedloň se nenachází ani jeden pěchotní srub. Je zde také jedna dělostřelecká tvrz a to tvrz Hanička, v části Rokytnice v Orlických horách. Jak lze vyčíst z tabulky č. 3 je v turistické oblasti Orlické hory a Podorlicko největší počet objektů v oblasti Mladkov (139) a nejméně, s velkým početním rozdílem, v oblasti Zaječiny (8).

Tabulka 5 Objekty předválečného opevnění v turistické oblasti Králický Sněžník

	Lehké opevnění 1937 - 1938 - řopíky	Těžké opevnění - pěchotní sruby	Těžké opevnění - tvrze	Celkem
Červená Voda	34	0	0	34
Dolní Lipka	17	14 (Libuše, Teta, Kazi, Horymír, Na pupku, Pod lesem, U dráhy, U lípy, U cihelny, U lomu, U boží muky, Mezi lesíky, U nádraží, Utržený)	2 (tvrz Bouda, tvrz Hůrka)	33
Červený Potok	22	8 (U vesnice, U kapličky, U potoka, U cesty, U lesa, Na kótě, U rybníčka, Na svahu)	0	30
Bodenkoppe	27	0	0	27
Celkem	100	22	2	124

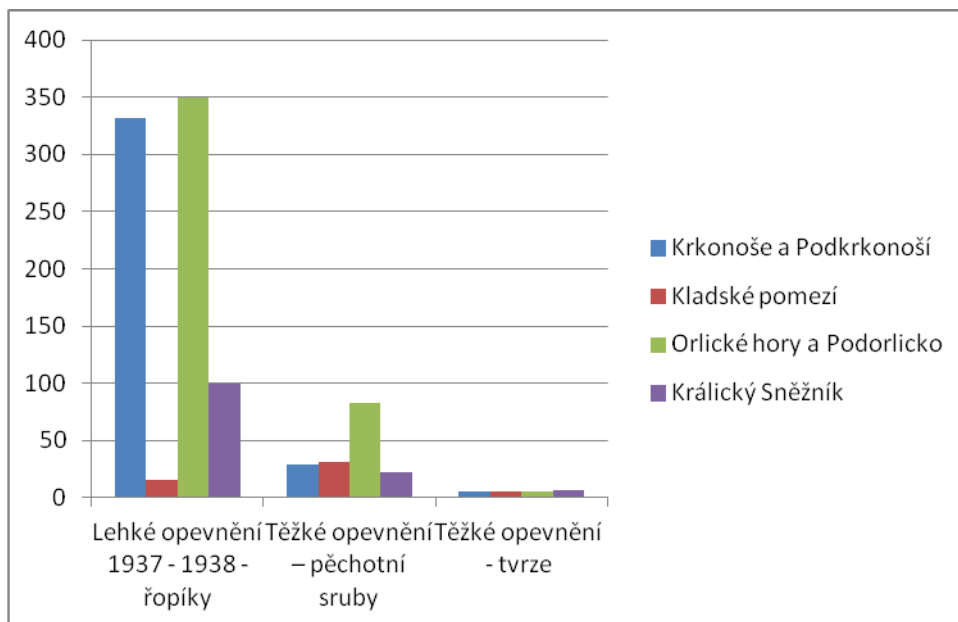
Zdroj: vlastní zpracování

Celkový počet objektů předválečného opevnění v turistické oblasti Králický Sněžník je 124. Jak lze vyčíst z tabulky č. 5 největší zastoupení mají lehká opevnění, a to v oblasti Červená Voda (34), nejmenší zastoupení potom v oblasti Dolní Lipka (17), zde se ovšem nachází tvrz Bouda a tvrz Hůrka.

Pěchotních srubů je v regionu celkem 22, z toho 14 v oblasti Dolní Lipka. Z tabulky č. 4 je také patrné, že v oblasti Červená Voda a Bodenkoppe není žádný objekt těžkého opevnění. Nejvíce objektů předválečného opevnění ze všech oblastí

turistické oblasti Králický Sněžník je v oblasti Červená Voda, a to celkem 34. S nevelkým početním rozdílem následuje Dolní Lipka (32 objektů) a následují oblasti: Červený Potok s 30 objekty a Bodenkoppe se 17 objekty.

Kvantifikace objektů předválečného opevnění ve východních Čechách

Obrázek 9 Objekty předválečného opevnění ve východních Čechách

Zdroj: vlastní zpracování

Z obrázku č. 9 vyplývá, že největší počet objektů (434) předválečného opevnění se nachází v turistické oblasti Orlické hory a Podorlicko. Následuje s nevelkým rozdílem turistická oblast Krkonoše s Podkrkonoší s 362 objekty, a poté turistická oblast Králický Sněžník se 124 objekty. Nejméně předválečného opevnění ze všech zkoumaných oblastí se nachází v Kladském pomezí, a to pouze 47 objektů. Celkem v těchto třech zkoumaných oblastí je dle výsledků provedené kvantifikace 967 objektů předválečného opevnění.

Jak ukazuje obrázek č. 9, nejvíce zastoupeným druhem předválečného opevnění ve východních Čechách jsou lehká opevnění 1937 – 1938 tzv. řopíky. Nejvíce ze všech zkoumaných oblastí jich je v turistické oblasti Orlické hory a Podorlicko (350). Po této oblasti následuje oblast Krkonoše a Podkrkonoší s 332 objekty, po ní, již s větším rozdílem, turistická oblast Králický Sněžník se 100 objekty. V turistické oblasti Kladské pomezí se nachází pouze 15 objektů lehkého

předválečného opevnění. Celkem se ve východních Čechách nachází 797 objektů lehkého předválečného opevnění.

Dle obrázku č. 9 je jasné, že pěchotní sruby (těžké opevnění) nemají ve východních Čechách takové zastoupení jako lehká opevnění. V turistické oblasti Orlické hory a Podorlicko se jich nachází nejvíce ze všech zkoumaných oblastí, a to celkem 83. V další turistické oblasti, Kladské pomezí, jich je o poznání méně (31). Následuje turistická oblast Krkonoše a Podkrkonoší (29 objektů) a nejméně se jich nachází v turistické oblasti Králické Sněžník (22). Ve východních Čechách je tedy celkem 165 objektů těžkého opevnění.

Jak lze vyčíst z obrázku č. 9, nejméně zastoupenou skupinou jsou dělostřelecké tvrze. Ve východních Čechách se jich nachází celkem 5. V turistické oblasti Krkonoše a Podkrkonoší je to tvrz Stachelberg, v turistické oblasti Kladské pomezí tvrz Dobrošov, v turistické oblasti Orlické hory a Podorlicko tvrz Hanička a v turistické oblasti Králický Sněžník tvrz Dobrošov.

4.4 Analýza vybraných objektů předválečného opevnění ve východních Čechách

K analýze předválečného opevnění ve východních Čechách byly autorkou vybrány tři tvrze – tvrz Bouda nacházející se v turistické oblasti Králický Sněžník, tvrz Dobrošov v turistické oblasti Kladské pomezí a tvrz Hanička v turistické oblasti Orlické hory a Podorlicko. Autorka k dané analýze zvolila tyto tvrze, protože patří k nejvýznamnějším a nejnavštěvovanějším (jak je uvedeno v kapitole č. 4. 2. Vojenské památky v České republice v praktické části této bakalářské práce) vojenským památkám ve východních Čechách.

Pro analýzu vybraných tvrzí byla zvolena metoda autora Armina Mikose von Rohrscheidta (2013) a jeho návrh na zhodnocení tvrzí, který je popsán v teoretické části této bakalářské práce. Pro zjištění potřebných údajů byly klíčové autorčiny osobní návštěvy tvrzí, rozhovory se správci tvrzí, informace z internetových stránek a vydaných publikací tvrzí.

4.4.1 Charakteristika vybraných objektů

4.4.1.1 Dělostřelecká tvrz Bouda

Dělostřelecká tvrz Bouda, která je plně zpřístupněna veřejnosti, patří do oblasti československého opevnění na Králicku. Nachází se v Pardubickém kraji nad obcí Těchonín nedaleko Suchého vrchu. Přístup k tvrzi je omezený. Turisté se k ní dostanou pomocí pěší stezky ze Suchého vrchu (cca 40 min. chůze) nebo cyklostezky, automobilem zpřístupněná není. Tvrz Bouda, která byla postavena na kopci Bouda 845 m, je jedna z pěti dostavěných tvrzí československého pevnostního systému. K soustavě tvrže patří ještě těchto pět pěchotních srubů: vchodový srub K – S22a(Krok), K – S21 (Kazi), K – S23(Teta), K – S24(Libuše) a K – S22(Horymír) (Ráboň, Svoboda a Čermák, 1996).

Jak už bylo zmíněno výše, dělostřelecká tvrz Bouda patří ke Králické pevnostní oblasti, která v minulosti představovala nejvíce opevněný hraniční úsek v Evropě. Nyní je nazývána neopakovatelným úkazem Pardubického kraje. V této oblasti se nachází ještě druhá tvrz – tvrz Hůrka, která je veřejnosti přístupná od roku 2008. Tyto tvrže jsou největší zpřístupněné pevnostní objekty v České republice. Zpřístupněny jsou ještě další těžká i lehká opevnění (např.: dělostřelecká tvrz Adam, pěchotní srub „U potoka“, Památník obránců vlasti – pěchotní srub „U nádraží“), která mohou turisté navštívit i během trasy jedné z naučných stezek Králické oblasti (Naučná stezka Betonová hranice, Naučná stezka čs. opevnění, Naučná stezka vojenské historie - Králíky) (Ráboň, 2011).

Vojenské muzeum Králíky (VMK), které se zabývá historií obrany státu a je celoročně přístupné veřejnosti, tvoří centrum Králické pevnostní oblasti. V blízkosti VMK je také každý rok pořádána akce Cihelna, která návštěvníkům prezentuje předválečné opevnění. Jsou zde prezentovány také bojové ukázky s historickou bojovou technikou, uniformami a výzbrojí (Ráboň, 2011).

4.4.1.2 Dělostřelecká tvrz Dobrošov

Dělostřelecká tvrz Dobrošov, která leží v Královéhradeckém kraji u města Náchod (cca 8km), není zcela zpřístupněna veřejnosti. Navštívit mohou turisté část jejích chodeb a dva sruby. Stavba probíhala rychle a pracovalo na ní mnoho dělníků. Přesto však v září 1938 nebyla zcela dokončena. Z původních sedmi objektů byly postaveny pouze tři (Pěchotní srub N-S 72 Můstek, Pěchotní srub N-S 73 Jeřáb a Dělostřelecký srub N-S 75 Zelený). Přístup k tvrzi není nijak omezen. V blízkosti se nachází parkoviště, od kterého je tvrz cca 150 metrů (Švanda, 2014).

V okolí dělostřelecké tvrze Dobrošov se nachází také pěchotní srub Březinka, pěchotní srub Polsko a pěchotní srub v Sedle. Tyto sruby lze navštívit i po pěší naučné stezce s názvem Po opevnění Běloves.

4.4.1.3 Dělostřelecká tvrz Hanička

Dělostřelecká tvrz Hanička je jednou z pěti tvrzí československého opevnění, kterou se podařila plně dokončit. Nachází se v Královéhradeckém kraji, v zalesněném terénu asi 5 km od obce Rokytnice v Orlických horách. Pro automobily přístupná není, pouze pro pěší turisty a cyklisty. K celé sestavě tvrzi Hanička patří ještě šest objektů: pěchotní sruby R – S 76, R – S 77, R – S 80, objekt pro otočnou dělovou věž R – S 78, dělostřelecký srub R – S 79, a vchodový srub R – S 79a (Kachlík, Ráboň a Vávra, 2007).

V blízkosti tvrze Hanička se nachází Naučná stezka Opevnění Rokytnicka, kterou popisuje internetový portál hkregion.cz (2018), vede kolem objektů československého opevnění po hřebenech Orlických hor. Na její trase je čtrnáct zastávek s informačními tabulemi, které turisty provedou přes Panské Pole, Anenský vrch až k dělostřelecké tvrzi Hanička.

4.4.2 Hodnocení tvrzí dle metody Armina Mikose von Rohrscheidte

Hodnocení tvrzí dle Armina Mikose von Rohrscheidta (2013) je rozděleno do šesti okruhů: zákaznický servis, místní nabídka služeb, akce v místě a okolí, integrace místa s okolím, infrastruktura CR a propagace místa místní infrastrukturou CR.

Data pro hodnocení jsou čerpána především z provedených rozhovorů, ke kterým byli osloveni správci třech zkoumaných tvrzí (tvrz Bouda, tvrz Hanička, tvrz Dobrošov) dne 19. 10. 2018 a to pomocí e-mailu, ve kterém autorka představila sebe, univerzitu, téma a cíle bakalářské práce. Scénář rozhovoru jim zaslala autorka v elektronické podobě. Všichni správci zvolených tvrzí s rozhovorem souhlasili a v dalších e-mailech byly zodpovězeny všechny otázky z rozhovoru, včetně objasnění některých z odpovědí. Scénář tohoto rozhovoru je přiložen k této práci jako příloha č. 2. Autorkou byla vybrána forma elektronické komunikace z časových důvodů správců tvrzí.

Scénář obsahoval celkem 11 předem připravených strukturovaných otázek a pro lepší přehlednost byly otázky seřazeny do třech tematických okruhů: Okruh A – návštěvnost, Okruh B – marketing, Okruh C – služby.

Autorka si vybrala k rozhovorům správce tvrzí, protože všichni tři dotazovaní správci se aktivně podílí na chodu tvrzí, snaží se podporovat růst návštěvnosti, prohlubovat v lidech zájem o vojenskou historii, a také vydávat aktuální literaturu o předválečném opevnění.

Data pro hodnocení čerpala autorka také z jejich osobních návštěv všech tvrzí v měsíci září, říjnu a listopadu roku 2018 a z odborné literatury zabývající se vybranými tvrzemi.

Autorka nejprve tvrže v tabulce ohodnotila pomocí znaménka +, které znamená ANO a znaménka -, které znamená NE. Na konci každé tabulky je uvedeno celkové hodnocení, kdežto za znaménko + je jeden bod, za znaménko - se žádný bod neodečítá, je neutrální. Poté autorka krátce popsala jednotlivé body z tabulky a nakonec vytvořila graf, který ukazuje celkové vyhodnocení tvrzí dle metody Armina Mikose von Rohrscheidta.

4.4.2.1 Okruh A – zákaznický servis

V tomto okruhu je hodnocený servis pro zákazníky. Spadají sem základní služby, jako jsou průvodcovské služby, nabízená literatura, obchody, pořádané přednášky, workshopy a základní stravovací a ubytovací zařízení.

Tabulka 6 Hodnocení, Okruh A - Zákaznický servis

Nabídka služeb	Bouda	Hanička	Dobrošov
A. 1. Průvodci v místě	+	+	+
A. 2. Průvodcovské služby v cizích jazycích	-	-	-
A. 3. Propagační literatura	+	+	+
A. 4. Odborná literatura	+	+	+
A. 5. Literatura pro děti	-	+	+
A. 6. Literatura v cizích jazycích	+ (Aj,Nj, Fj,Pj)	+ (Aj,Pj)	+ (Aj, Nj, Pj)
A. 7. Obchody / kiosky	-	-	-
A. 8. Dostupné přednášky a prezentace	-	+	+
A. 9. Interaktivní workshopy	-	-	-
A. 10. Stravovací zařízení v místě	+	+	-
A. 11. Ubytovací služby v místě	-	-	-
Celkem	5	7	6

Zdroj: vlastní zpracování podle Mikose (2013)

Průvodci v místě a průvodcovské služby v cizích jazycích (A1, A2)

Z rozhovoru se správci tvrzí vyplývá, že na všech třech tvrzích, kde jsou průvodcovské služby zajišťovány zaměstnanci a brigádníky, je prioritou český výklad. Pro cizince mají k dispozici tištěné texty, které jsou na tvrzi Bouda dostupné ve čtyřech jazycích (Aj, Nj, Fj, Pl), na tvrzi Dobrošov dokonce v deseti (Aj, Nj, Pl, Hu, Sv, Da, Nl, Es, Rj, Ja). Dle rozhovoru se správcem tvrze Hanička nabízí na tvrzi elektronické tlumočnické služby v anglickém a polském jazyce a tištěné průvodce ve třech jazycích (Aj, Nj, Pl).

Literatura propagační, odborná, dětská a cizojazyčná (A3 – A6)

Podle autorčina pozorování je nejvíce propagační literatury zdarma nabízeno návštěvníkům tvrze Bouda. Jedna z nich je dostupná v pěti mutacích (ČJ, Aj, Nj, Fj, Pl), další v anglickém, německém a polském jazyce. Na tvrzi Dobrošov nabízí dle autorky také zdarma jak českou, tak i cizojazyčnou propagační literaturu v německém, polském a anglickém jazyce, ale v menším množství. Na tvrzi Hanička je k dispozici zdarma pouze Naučná stezka Opevnění Rokytnicka ve třech mutacích (Čj, Aj, Pl).

Odborná literatura, která je podle autorky dostupná na pokladnách jednotlivých tvrzí, zahrnuje publikace zabývající se danou tvrzí, osobnostmi spojenými s tvrzi i literatura okolních tvrzí. Dětská literatura je dle rozhovorů se správci tvrzí nabízena na tvrzi Hanička, a to především formou externích materiálů a na tvrzi Dobrošov v součinnosti s organizací CR Branka (např. leták Toulavý batoh).

Obchody/kiosky (A7)

Samostatný obchod nebo kiosky se podle autorčina zkoumání na žádné tvrzi nenachází. Literaturu, upomínkové předměty atd. lze zakoupit na pokladnách tvrzí.

Dostupné přednášky, prezentace a interaktivní workshopy (A8, A9)

Jak uvádí správce tvrze Hanička a Dobrošov v rozhovoru, na jejich tvrzích probíhají občasné přednášky a prezentace. Na tvrzi Dobrošov je to např. prezentace pevností, přednáška s historikem Eduardem Stehlíkem. Interaktivní workshopy na vybraných tvrzích neprobíhají.

Stravovací a ubytovací služby v místě (A10, A11)

Dle autorky jsou stravovací služby nejlépe zajištěny na tvrzi Hanička. Zatímco na tvrzi Bouda se nachází pouze malý venkovní stánek, na tvrzi Hanička je občerstvení ve vchodovém objektu a nabízí stejně jako na tvrzi Bouda drobné občerstvení, teplé i studené nápoje. Ubytovací služby na tvrzích k dispozici nejsou.

4.4.2.2 Okruh B – Místní nabídka služeb

Součástí tohoto okruhu jsou hodnoceny služby, které by měly být nabízeny návštěvníkům v objektu. Hlavním bodem je dostupnost tvrze, která nemusí být zpřístupněna každodenně, ale alespoň pár dní v sezóně. Dalším bodem je základní prohlídková trasa, která by měla být zavedena ve všech objektech. Následují doplňkové služby, které zpestří prohlídku návštěvníkům.

Tabulka 7 Hodnocení tvrzí, okruh B - místní nabídka služeb

Nabídka služeb	Bouda	Hanička	Dobrošov
B. 1. Úroveň dostupnosti	+	+	+
B. 2. Základní prohlídková trasa	+	+	+
B. 3. Doplňující prohlídková trasa	+	-	-
B. 4. Prohlídková trasa pro děti	+	-	+
B. 5. Alternativní prohlídková trasa	+	+	+
B. 6. Audio průvodce v místě	-	+	-
B. 7. Stálá expozice	+	+	+
B. 8. Dočasná/speciální expozice	-	-	-
B. 9. Multimediální/interaktivní prezentace	-	-	-
B. 10. Multimediální kiosky	-	-	-
B. 11. Model objektu	+	+	+
B. 12. Popisy expozic a tras v cizích jazycích	+	+	+
	(Aj,Nj,Fj,Pl)	(Aj,Nj,Pl)	(Aj,Nj,Pl,Rj, Šj,Mj,Dj, jap)
Celkem	8	7	7

Zdroj: vlastní zpracování podle Mikose (2013)

Úroveň dostupnosti (B1)

Dostupné jsou všechny tři vybrané tvrze, nejlépe však tvrz Dobrošov. Dle autorky mohou turisté nechat svůj automobil na vyhrazeném parkovišti, vzdáleném cca pět minut chůze od tvrze, nachází se zde i zastávka autobusu. Tvrz Hanička se nachází v zalesněném terénu asi pět kilometrů od obce Rokytnice v Orlických horách. Automobil mohou návštěvníci nechat na vyhrazeném

parkovišti, které je vzdálené cca 30 minut chůze od tvrze. K tvrzi se lze dostat také pomocí naučné stezky, která je více popsána v okruhu D. Tvrz Bouda je dle autorky méně dostupná. Nejkratší cesta vede od parkoviště Kramářovy chaty na Suchém vrchu směr Mladkov. Cesta trvá cca 40 minut chůze. Tvrz je také dostupná pomocí naučných stezek, které jsou zmíněny v okruhu D.

Prohlídková trasa základní a doplňující, trasa pro děti a alternativní prohlídková trasa (B2 - B5)

Podle autorky prohlídkovou trasu základní, která je většinou uskutečňována v hlavní sezóně a trvá cca 60-80 minut, nabízí všechny tři tvrze. Doplňující trasy, které nabízí pouze tvrz Bouda, jsou dle internetové stránky bousamuseum.com (2019a) uskutečňovány podle provozních podmínek a ročního období a zahrnují: Miniprohlídku (40 minut), Kompletní prohlídku (85 minut), Velký okruh (probíhá ve dnech Společných víkendů muzeí, 150 minut), Nadstandardní prohlídku (určená pro opravdové fanoušky vojenské historie, až 300 minut), Železniční prohlídku (85 minut, při této prohlídce je kladen důraz na pozůstatky úzkorozchodné železnice).

Dle rozhovorů se správci tvrzí trasy pro děti stejně jako na tvrzi Hanička tak i na tvrzi Bouda pořádají, a výklad upravují tak, aby byla daná problematika skupině dětí srozumitelná.

Alternativní prohlídkové trasy, které mají význam zpestření prohlídky a prožitku návštěvníka něčím neobvyklým, nabízí dle autorky tvrz Bouda (360 minut dlouhá prohlídka v dobových uniformách, výjimečně s petrolejovými lampami), tvrz Dobrošov (Muzejní noc, akce Se starostou do pevnosti) a tvrz Hanička (ve významném výročí nebo při státním svátku probíhá prohlídka v uniformě).

Audio průvodce v místě (B6)

Správce tvrze Hanička v rozhovoru uvádí, že tvrz Hanička nabízí audio průvodce v anglickém a polském jazyce. Dle autorky se v dalších dvou pevnostních objektech audio průvodce nenabízí.

Stálá a dočasná/speciální expozice (B7, B8)

V době psaní této bakalářské práce nebyla podle autorky na tvrzích žádná dočasná/speciální expozice. Naopak stálou expozici mají na všech třech vybraných tvrzích. Internetová stránka pevnost.dobrosov.kvalitne.cz (2019: online) uvádí, že na tvrzi Dobrošov je „unikátní výstava *Československá armáda 1. republiky v miniatuře autora Lubora Šušlíka s ojedinělou a zároveň v Evropě největší kolekcí miniatur vojáků Československé armády před druhou světovou válkou, která je umístěná ve výstavní síni provozního areálu před pevností.*“ Dále tento server uvádí, že v objektech tvrze je umístěna expozice z doby okupace O tajných pokusech, vystaveny jsou zde také stavební hmoty a pracovní nástroje z doby výstavby pevnosti.

Internetová stránka hanicka.cz (2019a) poukazuje na expozici výzbroje československé armády z poválečného období, vstupní expozici, ve které mohou návštěvníci vidět sbírku uniforem a munice, zbraně používané v roce 1938 i zbraně používané po druhé světové válce a na malou expozici tematických fotografií tvrze Haničky i lehkého a těžkého opevnění.

Na tvrzi Bouda se nachází exkluzivní expozice a to pětistřílnový pancéřový zvon, který je jediný dochovaný a stojící tohoto typu z československého opevnění. Dále je zde expozice sbírka střílen, několik vagónů a 85 mm pevnostní kanón. V podzemí tvrze se nachází Pietní místo, kde si mohou turisté připomenout, kolik obětí stál zánik Československa, i když vlastně v období 1938 – 1939 nedošlo k vyhlášení války (boudamuseum.com, 2019b).

Multimediální/interaktivní prezentace a multimediální kiosky (B9, B10)

Dle autorky pevnostní areály nenabízí multimediální/interaktivní prezentace ani multimediální kiosky.

Model Objektu (B11)

Podle autorčina pozorování si turisté mohou modely objektů tvrze Hanička a tvrze Dobrošov prohlédnout během prohlídky a model objektu tvrze Bouda mohou zhlédnout v nedalekém Vojenském muzeu Králíky.

Popisy expozic a tras v cizích jazycích (B12)

Většina vystavených exponátů na vybraných tvrzích je dle autorky popsána v anglickém, německém a polském jazyce. Na tvrzi Bouda a Dobrošov jsou popisky navíc ještě ve francouzském jazyce.

4.4.2.3 Okruh C – Akce v okolí a místě

Tento okruh je zaměřen na akce, které pořádají nebo se na nich podílí správci tvrzí a jejich zaměstnanci, v místě nebo mimo místo objektu. Za cíl mají zpestřit nabídku pro návštěvníky a oživit daný objekt. Může se jednat o takové akce, které jsou tematické (rekonstrukce bitev, prohlídky v dobových kostýmech), i o akce doplňkové (Hledání velikonočních vajec, Loučení s prázdninami).

Tabulka 8 Hodnocení tvrzí, okruh C - Akce v okolí a místě

Nabídka služeb	Bouda	Hanička	Dobrošov
C. 1. Místní opakující se akce – tematické	+	-	+
C. 2. Místní doplňkové akce	+	-	+
C. 3. Zkušenosti s přenocováním v místě	-	-	-
C. 4. Nabídka akcí pro skupiny	+	+	+
C. 5. Tematické akce mimo místo	+	-	+
C. 6. Pravidelné akce - rekonstrukce bitev	+	-	-
C. 7. Tematicky se opakující akce – jiné než vojenské	+	-	+
Celkem	6	1	5

Zdroj: vlastní zpracování podle Mikose (2013)

Místní opakující se akce – tematické a místní doplňkové akce (C1, C2)

Jak uvádí správce tvrže Dobrošov v rozhovoru, na tvrzi se nabízí návštěvníkům možnost opakující se akce a to prohlídku All inclusive (prohlídka jednotlivých objektů na naučné stezce včetně odborného výkladu), Muzejní noc na pevnosti Dobrošov a Se starostou do pevnosti. Jako doplňkové akce nabízí Období bojů během Karpatsko – dukelské operace v roce 1944, akci Běloves 1945, Světla nad bunkry, Loučení s prázdninami aj.

Dle autorky se tvrz Bouda opakovaně podílí na pořádání akce Cihelna, jejíž součástí jsou speciální prohlídky tvrze i do míst v podzemí, kde běžně prohlídky neprobíhají. Tato vzpomínková akce, která je zaměřena na vojenskou techniku a historii z minulého století, má více jak dvacetiletou tradici. Dále na tvrzi Bouda nabízí akci Pochod generála Krejčího a Pochod po betonové hranici, jejíž trasy začínají v obci Mladkov a vedou po naučné stezce Betonová hranice.

Zkušenosti s přenocováním v místě (C3)

Možnost přenocování v blízké vzdálenosti od vojenských objektů nabízí spousta hotelů, penzionů, chat atd. Dle autorky je blízko tvrze Bouda možné ubytování na Suchém Vrchu, blízko tvrze Hanička v Rokytnici v Orlických horách v chatě Severka a v blízkosti tvrze Dobrošov Wellnes hotel Vyhlídka Náchod.

Nabídka akcí pro skupiny (C4)

Podle autorky jsou na tvrzi Bouda, Hanička i Dobrošov nabízeny skupinové prohlídky. Návštěvníci si ovšem musí zarezervovat termín s větším předstihem. Jedná se o školní exkurze a poté ve větší míře o nadšence se zájmem o vojenské opevnění. Na tvrzi Bouda jsou těmito skupinami často využívány již výše popsané Nadstandardní prohlídky (určená pro opravdové fanoušky vojenské historie, až 300 minut).

Tematické akce mimo místo (C5)

V Králické pevnostní oblasti se dle autorky koná týdenní Army camp, dětský tábor zaměřený na akční pohyb a vojenství. Pro děti připravují zkušení instruktoři paintball, různá fyzická cvičení a nahlédnutí do historie předválečného opevnění. Tematické akce se dle autorky mimo tvrz Hanička a Dobrošov nekonají.

Pravidelné akce - rekonstrukce bitev (C6)

Správci tvrze Hanička a tvrze Dobrošov pravidelné rekonstrukce bitev nepořádají ani se na žádné nepodílí. Zato správce tvrze Bouda je spolupořadatelem akce Cihelna. Ráboň (2011, s. 36) píše, že *„jejím hlavním cílem je připomínat skutečnost, že svobodu lze ztratit lehce, těžká je však cesta k jejímu znovunabytí. V době, kdy umírají pamětníci událostí a bojů poslední světové války, chtějí pořadatelé akce Cihelna prostřednictvím ukázek a rekonstrukcí oživit*

a přibližovat to, na co se nesmí nikdy zapomenout.“ Do programu akce Cihelna patří například prezentace Armády České republiky, několik bojových ukázek, výstava vojenské historické techniky.

Tematicky se opakující akce – jiné než vojenské (C7)

Tvrz Dobrošov pořádá opakující se akci pro děti - Hledání velikonočních vajíček (děti hledají velikonoční vajíčka v podzemí pevnosti). Králická pevnostní oblast pořádá Dětský sportovně - branný den v KPO (Králické pevnostní oblasti). Děti absolvují stanoviště zaměřené na zdravotní péči, pyrotechniku a lukostřelbu (boudamuseum.com, 2019c). Dle autorky tvrzi Hanička tematicky se opakující se akce – jiné než vojenské nepořádá.

4.4.2.4 Okruh D – Integrace místa s okolím

Okruh D hodnotí to, jak je objekt začleněn do daného regionu a také komponenty, které pomohou objekt zapojit do základních produktů cestovního ruchu.

Tabulka 9 Hodnocení tvrzi, okruh D - integrace místa s okolím

Nabídka služeb	Bouda	Hanička	Dobrošov
D. 1. Místní stezky zahrnující lokalitu	+	+	+
D. 2. Zapojení místních průvodců	-	-	-
D. 3. Tematické zájezdy	-	-	-
D. 4. Alternativní zájezdy	-	+	+
D. 5. Audio průvodce mimo místo	-	-	-
D. 6. Balíčky zaměřené na téma vojenství	-	-	-
Celkem	1	2	2

Zdroj: vlastní zpracování podle Mikose (2013)

Místní stezky zahrnující lokalitu (D1)

K tvrzi Bouda vedou dvě naučné stezky – Turistická stezka (dále TS) Betonová hranice a Naučná stezka Muzea čs. opevnění – dělostřelecké tvrze Bouda. TS Betonová hranice, která se nachází v západní polovině Králické pevnostní oblasti, je dle serveru kpo1938.com (2019) nejvíce rozsáhlou NS zaměřenou na historii československého opevnění z let 1936 – 1938. NS, která měří 15 kilometrů,

začíná a končí v obci Mladkov a vede kolem tvrze Bouda a kolem muzea Vysoký Kámen. Obsahuje celkem 27 tabulí v pěti mutacích. Podle něj, druhá stezka NS Muzea čs. opevnění – dělostřelecké tvrze Bouda propojuje všechny její objekty.

NS okolo pevnosti Dobrošov je jediná NS zahrnující jak už název napovídá tvrz Dobrošov. Server pevnostdobrosov.cz uvádí, že NS, která je dlouhá 4 kilometry, vede lehkým terénem a nabízí turistům celkem 8 informačních tabulí. Stezka vede kolem Jiráskovy chaty, kolem srubu Zelený, Polsko, Hrobka, Jirásek a Jeřáb a končí v obci Dobrošov.

K tvrzi Hanička po hřebenech Orlických hor vede NS Opevnění Rokytnicka s celkem čtrnácti informačními panely. Turisté během ní navštíví Anenský Vrch a Panské (info.rokytnicevoh.cz, 2019).

Zapojení místních průvodců (D2)

Podle autorky ani jedna z vybraných tvrzí nevyužívá služby místních průvodců.

Tematické a alternativní zájezdy (D3, D4)

Správci tvrzí, podle autorčina pozorování, žádné alternativní ani tematické zájezdy neorganizují. Pouze cestovní kancelář SLAN tour a cestovní kancelář Aktivní zájezdy pořádají zájezdy, v jejichž programu je zahrnuta návštěva jedné ze tří tvrzí. Cestovní kancelář SLAN tour na svém serveru slantour.cz (2019) uvádí jednodenní autokarový zájezd Litomyšl a tvrz Hanička. Program zájezdu zahrnuje prohlídku tvrze a prohlídku města. Cestovní kancelář Aktivní zájezdy uvádí na internetové stránce aktivnizajezdy.cz (2019) jednodenní zájezd Pevnost Dobrošov, Broumovské stěny, zámek Náchod, Hradec Králové, který je určen náročné klientele.

Audio průvodce mimo místo (D5)

Audio průvodce není k dispozici podle autorky v Králické pevnostní oblasti, v oblasti Rokytnicka ani kolem pevnosti Dobrošov.

Balíčky zaměřené na téma vojenství (D6)

Dle autorky balíčky zaměřené na téma vojenství na vybraných třech tvrzích v nabídce nejsou. Všechny informace pro jejich tvorbu jsou turistům k dispozici na webových portálech jednotlivých tvrzí nebo v literatuře zabývající se vybranými tvrzemi.

4.4.2.5 Okruh E – Infrastruktura CR

V tomto okruhu je hodnocena infrastruktura CR. Patří sem ubytovací, stravovací a dopravní služby. Objekty by měly ve své blízkosti disponovat nabídkou všech těchto služeb jak pro ty nejnáročnější, tak pro ty méně náročné návštěvníky. Následující body se týkají organizace návštěv turistů (turistické informace, ubytovací agentura atd.).

Tabulka 10 Hodnocení tvrzí, okruh E - infrastruktura CR

Nabídka služeb	Bouda	Hanička	Dobrošov
E. 1. Ubytování v blízkosti místa (do 15km)	+	+	+
E. 2. Místní doprava turistů na místo	-	-	-
E. 3. Stravovací zařízení s tematickým/tradičním/regionálním menu	-	-	-
E. 4. Stravovací zařízení v blízkosti místa	+	+	+
E. 5. Trvalé turistické informace	+	+	+
E. 6. Průvodcovská agentura	-	-	-
E. 7. Ubytovací agentura	-	-	-
E. 8. Parkoviště pro turisty	+	+	+
E. 9. Stojany na kola	+	+	+
E. 10. Turistické cyklotrasy	+	+	+
Celkem	6	6	6

Zdroj: vlastní zpracování podle Mikose (2013)

Ubytování v blízkosti místa - do 15km (E1)

V blízkosti všech třech tvrzí se nabízí ubytování. Nedaleko tvrze Dobrošov se mohou turisté dle webové stránky pevnostdobrosov.com (2019a) ubytovat v penzionu Krásné časy, který disponuje velkou restaurací, apartmány a prostornými pokoji.

Nejbližší ubytování v blízkosti tvrze Hanička se nachází v šest kilometrů vzdálené obci Rokytnice v Orlických horách v penzionu Severka. Penzion nabízí možnost ubytovat se větším skupinám, ale i jednotlivým rodinám (pevnost-hanicka.ceskehory.cz, 2019).

Ubytování v blízkosti tvrze Bouda doporučuje její webová stránka boudamuseum.com (2019d) v obci Těchonín a to penzion Otmarka, a také Kramářovu chatu na Suchém vrchu, která nabízí ubytování s velkým množstvím služeb, bufet a restauraci.

Místní doprava turistů na místo (E2)

Podle autorčina pozorování místní doprava turistů na místo není zajištěna na tvrz Dobrošov, tvrz Haničku ani na tvrz Bouda.

Stravovací zařízení s tematickým/tradičním/regionálním menu (E3)

Stravovací zařízení s tematickým/tradičním/regionálním menu dle autorky nenabízí žádné restaurace v blízkém okolí tvrzí. Možnost zhlédnutí tematického stravování vojáků mají turisté, kteří se zúčastní vojenské akce Cihelna v Králické pevnostní oblasti nebo na akci Období bojů během Karpatsko – dukelské operace v roce 1944 na tvrzi Dobrošov.

Stravovací zařízení v blízkosti místa (E4)

Dle autorky lze doporučit stravovací zařízení Kramářova chata na Suchém vrchu v blízkosti tvrze Bouda. Chata nabízí mnoho služeb, restauraci a bufet. Dále se, dle autorky, nedaleko tvrze Hanička nachází restaurace Severák a restaurace U Javora v obci Česká Čermná blízko tvrze Dobrošov.

Trvalé turistické informace (E5)

Trvalé turistické informace jsou dle autorky nabízeny turistickými informačními centry (dále jen TIC) nebo Městskými informačními centry v okolí tvrzí. Tvrz samotná trvalé informace mimo sezónu neposkytuje. Dle autorky nabízí TIC Vojenské muzeum Králíky informace pro tvrz Bouda, Městské informační středisko Rokytnice v Orlických horách trvalé informace pro tvrz Hanička a Městské informační centrum Náchod pro tvrz Dobrošov.

Průvodcovská agentura (E6)

Tvrze nevyužívají žádné průvodcovské agentury.

Ubytovací agentura (E7)

Tvrze nevyužívají žádné ubytovací agentury.

Parkoviště pro turisty (E8)

Parkoviště pro turisty, kteří jdou na tvrz Bouda, se dle autorky nachází na Suchém vrchu, který je od tvrze vzdálený cca 40 min. chůze. Tvrz Hanička má parkoviště pro turisty v blízkosti obce Horní Rokytnice cca 30 min. chůze od tvrze a nejdostupnější tvrz, tvrz Dobrošov, má parkoviště vzdálené asi 5 min. chůze od tvrze.

Stojany na kola (E9)

Dle autorčina pozorování jsou stojany na kola umístěny před tvrzí Bouda, Hanička i Dobrošov.

Turistické cyklotrasy (E10)

Turistické cyklotrasy jsou podle autorky bakalářské práce shodné s turistickými trasami, které jsou popsány v okruhu D.

4.4.2.6 Okruh F – Propagace místa místní infrastrukturou CR

Dle Mikose (2013) by všechny nebo alespoň skoro všechny body uvedené v této tabulce měl obsahovat každý objekt. Dle něho se jedná o základní propagační nástroje objektu.

Tabulka 11 Hodnocení tvrzí, okruh F - propagace místa místní infrastrukturou CR

Nabídka služeb	Bouda	Hanička	Dobrošov
F. 1. Označení místa na mapě	+	+	+
F. 2. Ukazatele k místu	+	+	+
F. 3. Propagace míst na veletrhu CR	+	+	+
F. 4. Ilustrovaný průvodce	+	+	+
F. 5. Propagace místa na webových stránkách	+	+	+
F. 6. Koordinátor propagace místa	+	+	+
F. 7. Pravidelně publikovaný časopis	-	-	-
F. 8. Propagační filmy o místě	+	-	-
Celkem	7	6	6

Zdroj: vlastní zpracování podle Mikose (2013)

Označení místa na mapě (F1)

Všechny tři zkoumané tvrže jsou dle autorky označeny příslušnou značkou tvrže jak na tištěné mapě, tak i na internetových mapových portálech (mapy.cz, maps.google.com).

Ukazatele k místu (F2)

Ukazatele k tvrzím jsou podle autorčina zkoumání dost viditelné, čitelné a detailní.

Propagace míst na veletrhu CR (F3)

Dle autorky vyplývá z rozhovorů, že všechny zkoumané tvrže jsou propagovány na veletrhu CR pasivně. Prostřednictvím Destinační společnosti Orlické hory je podle správce tvrže propagována tvrz Hanička. Podle správce tvrže Bouda je propagována tvrz formou dodávání tištěné propagace a správce tvrže

Dobrošov v rozhovoru uvedl, že se veletrhů CR účastní pouze skrze Královéhradecký kraj a město Náchod.

Ilustrovaný průvodce (F4)

Na všech zkoumaných tvrzích se podle autorky nachází ilustrovaný průvodce.

Propagace místa na webových stránkách (F5)

Tvrz Bouda propaguje místo na webové stránce www.boudamuseum.com, a dle autorky její návštěvnost nesledují. Správce tvrze Dobrošov v rozhovoru uvádí, že propaguje tvrz na webové stránce (www.pevnost-dobrosov.kvalitne.cz, pozn. autorka) a dříve sledoval počet návštěvnosti, který se pohyboval cca 250 zhlédnutí za den ve vedlejší sezóně a zhruba 600 zhlédnutí za den v sezóně hlavní. Správce tvrze Hanička také propaguje tvrz na webové stránce (hanicka.cz, pozn. autorka) a v rozhovoru uvádí, že přístupů na ní je cca 100 000 ročně. Dle autorky existuje více webových stránek, které propagují tvrze, a to např. www.pevnostdobrosov.cz, www.region-orlickehory.cz, armyfort.com.

Koordinátor propagace místa (F6)

Správci tvrzí podle autorky koordinují jejich propagaci. Za tvrz Bouda je to pan Martin Ráboň, za tvrz Hanička pan Pavel Minář a za tvrz Dobrošov pan Richard Švanda. O propagaci tvrzí se také úspěšně snaží destinační společnosti v turistickém regionu východní Čechy.

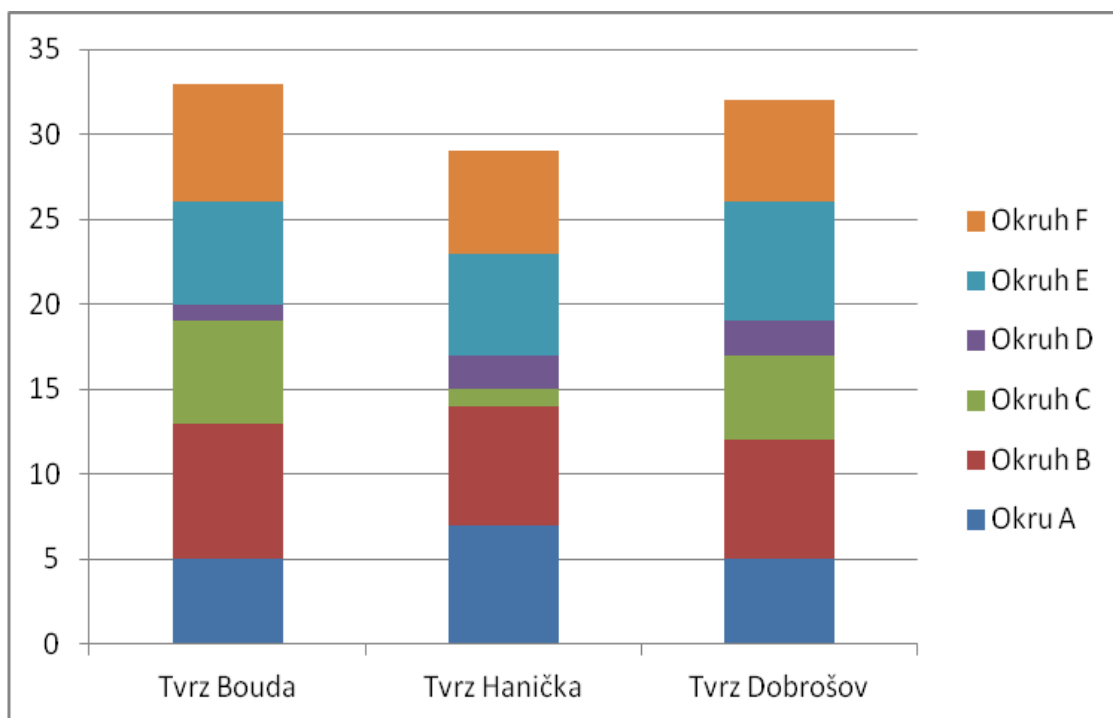
Pravidelně publikovaný časopis (F7)

Dle autorky žádná z tvrzí pravidelně publikovaný časopis nevydává.

Propagační filmy o místě (F8)

Na tvrzi Bouda dle autorčina zkoumání byl natáčen propagační filmový dokument – Králická pevnostní oblast. Na dalších dvou vybraných tvrzí propagační filmy natočeny nebyly.

Vyhodnocení tvrzí dle metody Armina Mikose von Rohrscheidta (2013)

Obrázek 10 Vyhodnocení tvrzí dle metody Armina Mikose Rohrscheidta (2013)

Zdroj: vlastní zpracování

Jak je patrné z obrázku č. 11, mezi celkovým hodnocením všech tří zkoumaných tvrzí není žádný velký bodový rozdíl. Nejlépe byla vyhodnocena tvrz Bouda s celkem 34 body. Jako druhá, s rozdílem jednoho bodu, byla tvrz Dobrošov a jako poslední, s 29 body, tvrz Hanička. Obrázek č. 11 nabízí také přehled vyhodnocení všech šesti okruhů, které jsou od sebe barevně odlišeny. Z obrázku vyplývá, že zkoumané tvrze se v jednotlivých okruzích bodově moc nelišily, až tedy na okruh C, kde tvrz Hanička dosáhla viditelně nižšího hodnocení.

V okruhu A, zákaznický servis, dosáhla nejlepšího hodnocení tvrz Hanička, a to 7 bodů z 11 možných. Na tvrzi Bouda, která měla o dva body méně, chybí dostupné přednášky a prezentace. Tvrz Dobrošov, která měla 6 bodů, nedisponuje žádným stravovací zařízením v místě. Obě tvrze by také mohly zařadit do své propagované literatury literaturu pro děti, která zde chybí. U všech tvrzí chybí ubytovací zařízení a obchody/kiosky, kteří by mohly dle Mikose (2013) být partnery přispívajícími k formě produktu pevnosti, jak je již uvedeno v teoretické části bakalářské práce v kapitole 3. 3. 2.

V okruhu B, Místní nabídka služeb, byl mezi tvrzemi pouze jednobodový rozdíl. Z celkových dvanácti bodů dosáhla nejvíce tvrz Bouda, a to 8 bodů. Tvrz Hanička a Dobrošov měly po sedmi bodech. Na všech zkoumaných tvrzích by mohly být nainstalovány dočasné/speciální expozice, multimediální/interaktivní prezentace a multimediální kiosky, kterými nyní tvrže nedisponují. Na tvrzi Dobrošov a na tvrzi Hanička by měla být návštěvníkům nabízena doplňková prohlídková trasa, kterou naopak tvrz Bouda nabízí.

Nejlépe hodnocená byla v okruhu C, Akce v okolí a místě, tvrz Bouda. Získala 6 bodů ze 7. Jak lze vyčíst z obrázku č. 11, tvrz Dobrošov měla pouze o jeden bod méně než tvrz Bouda, kdežto tvrz Hanička měla pouze jeden bod. Zkušenosti s přenocováním v místě nemá ani jedna ze třech zkoumaných tvrzí. Tvrz Dobrošov nepořádá pravidelné akce – rekonstrukce bitev, to samé tvrz Hanička, na které se nekoná ani žádná jiná opakující se, tematická nebo doplňková akce.

Z obrázku č. 11 vyplývá, že v okruhu D, Integrace místa s okolím, získaly tvrže velmi nízké hodnocení. Tvrz Bouda měla jeden bod, tvrz Dobrošov a Hanička body dva. Tvrže nevyužívají služeb místního průvodce, neorganizují tematické zájezdy ani nevytváří balíčky zaměřené na vojenství a není zde k dispozici audio průvodce mimo místo. Cestovní kanceláře Slantour a Aktivní zájezdy pořádají zájezdy, v jejichž programu je zahrnuta návštěva tvrže Haničky a tvrže Dobrošov. Samotní správci tvrzí se na zájezdu nepodílí.

Jak vyplývá z obrázku č. 11 v okruhu E, Infrastruktura CR, dosáhly tvrže docela vysokého hodnocení. Nejvíce tvrz Dobrošov, a to 7 bodů z 10. Tvrz Bouda a Hanička měly sedm bodů. Jednobodový rozdíl se lišil pouze v bodě – místní doprava turistů na místo. U parkoviště které patří k tvrzi Dobrošov a nachází se cca 5 min. chůze od tvrže je zastávka autobusové místní dopravy, kdežto blízko tvrže Hanička ani blízko tvrže Bouda kvůli zalesněnému terénu místní doprava zajištěna není. Ani jedna ze třech zkoumaných tvrzí také nevyužívá služeb průvodcovské nebo ubytovací agentury.

V posledním okruhu F, Propagace místa místní infrastrukturou CR, měla nejlepší hodnocení opět tvrz Bouda s 8 body z celkových 9. Tvrz nenabízí pravidelně publikovaný časopis, stejně jako další dvě zkoumané tvrže. 7 bodů měla tvrz Dobrošov, na která stejně jako na tvrzi Hanička nebyl natočen propagační

filmy a 6 bodů získala tvrz Hanička, na která jako jediné ze třech tvrzí není návštěvníkům nabízen ilustrovaný průvodce.

Zážitek z návštěv třech zkoumaných tvrzí byl pro autorku hluboký, autentický, vzdělávací. Dle kritérií spektra temného CR, které je popsáno v teoretické části v kapitole 3. 2. 2. této bakalářské práce, by tato místa autorka zařadila do nejtemnějšího až temného spektra temného CR.

4. 5. Verifikační výzkum

4.4.3 Rozhovor

Sběr informací a průběh šetření

Pro kvalitativní výzkum byla zvolena forma strukturovaného rozhovoru s respondenty zaměstnanými v destinačních společnostech. Byli osloveni zaměstnanci z Destinační společnosti Východní Čechy, z Obecně prospěšné společnosti BRANKA a z Destinační společnosti Orlické hory a Podorlicko. Vedoucí společností, popřípadě jejich zástupci, byli kontaktováni pomocí e-mailu dne 20. 11. 2018, které byly dostupné v kontaktních údajích na oficiálních internetových stránkách společností. V e-mailu autorka představila sebe, univerzitu, téma a cíl své bakalářské práce. I když výhody rozhovoru v tváři v tvář jsou podrobnější vysvětlení, doplnění informací, neverbální komunikace, reakce lidí, z časových důvodů zaměstnanců vybraných společností byla autorkou zvolena forma elektronické komunikace. Proto byly také odpovědi od respondentů velmi stručné. Pomocí emailu byla téměř ihned navázána komunikace s Obecně prospěšnou společností BRANKA a s Destinační společností Východní Čechy. Zaměstnanec z Destinační společnost Orlické hory a Podorlicko rozhovor z časových důvodů odmítl.

Jak již autorka zmiňovala, scénář rozhovoru, který je přiložen v příloze č. 3, byl zástupcům společností zaslán v elektronické podobě. V několika dalších e-mailech byly zodpovězeny veškeré otázky z připraveného rozhovoru. Scénář rozhovoru, který obsahoval 8 předem připravených otázek, je přiložen v příloze č. 3 této bakalářské práce. K základním osmi otázkám byly použity také doplňující otázky, které pomáhají objasnit nebo více specifikovat odpovědi.

Zástupci Destinačních společností Východní Čechy a Obecně prospěšné společnosti BRANKA byly autorkou zvoleny pro rozhovor z důvodu poskytnutí komplexních informací alespoň k jedné ze třech zkoumaných tvrzí (tvrz Bouda, tvrz Dobrošov, tvrz Hanička), které se nacházejí v lokalitě destinačních společností ve východních Čechách. Autorkou byly vybrány dva respondenti z odlišných společností záměrně, z důvodu získání případných lišících se názorů.

Pro potřebu bakalářské práce a zachování anonymity respondentů slouží označení Respondent 1 (dále jen R1) a Respondent 2 (dále jen R2). Prvním dotazovaným, R1, byl zaměstnanec Destinační společnosti Východní Čechy a druhým dotazovaným, R2, zaměstnanec Obecně prospěšné společnosti BRANKA.

Výsledky rozhovorů

Otázka č. 1 Spolupracujete se správci předválečného opevnění? Pokud ano, jak hodnotíte tuto spolupráci?

Oba respondenti uvedli, že mají se správci tvrzí výbornou spolupráci. R1 doplnil, že *„Králická pevnostní oblast představuje opravdový unikát, který má velký potenciál v oblasti cestovního ruchu.“* A také, že nespolupracuje jenom se správci tvrzí, ale také s ředitelem Muzea u pěchotního srubu K-S 14 nebo se zástupci Vojenského muzea v Králikách.

Otázka č. 2 Myslíte si, že je návštěvnost předválečného opevnění (konkrétně tvrze Hanička, Bouda, Dobrošov) dostatečná?

R1 a R2 návštěvnost předválečného opevnění nejsou schopni zcela posoudit. R1 si však myslí, že potenciál, který zde je, je určitě větší než současná návštěvnost. R2 ale dodává, že na jednu stranu mají tvrze také určitou kapacitu, kterou zvládnou obsloužit. Oba se shodují na tom, že se snaží tyto místa propagovat a lákat na ně turisty.

Otázka č. 3 Mají podle Vás předválečná opevnění význam pro cestovní ruch ve východních Čechách? Pokud ano, proč?

R1 i R2 si uvědomují významnost předválečného opevnění pro cestovní ruch ve východních Čechách. R1 uvádí že, *„právě Králická pevnostní oblast je územím s největší koncentrací těchto objektů a mnohé z nich fungují jako muzea.“* A R2

dodává, že „se opravdu jedná o unikátní soubor památek s vazbou na českou historii.“

Otázka č. 4 Jak využíváte potenciálu vojenského turismu v destinačním managementu?

a. Myslíte si, že potenciál vojenského turismu lze využít více?

b. Pokud ano, jak?

R1 uvádí, že co se týče využití vojenského turismu v destinačním managementu, je plně využitý. R2 si ale myslí, že je vždy co zlepšovat. A uvádí, že „V rámci projektu zaměřeného na zážitkový cestovní ruch se snažíme propagovat téma vojenská historie, kde je zahrnuto také předválečné opevnění.“

Otázka č. 5 Jaké projekty spojené s předválečným opevněním se Vám podařilo zrealizovat?

R2 zmiňuje projekt zaměřený na zážitkový cestovní ruch, kde propagují i vojenskou historii a s ní spojené předválečné opevnění a R1 Letní cestovatelskou soutěž Cyklopecky Pardubického kraje, kde každoročně vybírají 15 cyklovýletů. „Každý cyklovýlet má na své trase 2 tzv. razítkovací místa (něco jako záchytné body). V oblasti KPO jsou pravidelně zapojovány do spolupráce i některé pevnostní objekty nebo vojenská muzea.“

Otázka č. 6. Jaký je Váš nejnovější projekt na posílení návštěvnosti předválečného opevnění? Případně jaký projekt nyní chystáte?

R1 odpovídá že, „V současné době začínáme realizovat projekt spolufinancovaný z prostředků EFRR prostřednictvím Euroregionu Glacensis s názvem Marketingová podpora turistických atraktivit v oblasti masivu Králického Sněžníku. V realizační fázi projektu vznikne například brožura mapující TOP atraktivitu v blízkosti modernizované silniční infrastruktury a budou realizovány i poznávací cesty pro zástupce destinačních managementů a turistických informačních center.“ R2 uvádí, že jejich poslední projekt je již zmiňovaný v otázce č. 5.

Otázka č. 7. Co řadíte mezi nejsilnější propagační nástroje předválečného opevnění?

V této otázce se respondenti neshodují. R1 si myslí, že nejsilnějším nástrojem je právě jedinečnost a unikátnost fenoménu předválečného opevnění. Podle R2 jsou to spíše sociální sítě, on-line marketing a doporučení známých.

Otázka č. 8. Vytvořili jste, nebo chystáte se vytvořit spojení/spojnice mezi Orlickými horami, Podorlickem s potenciálem Králického Sněžníku a Kladského pomezí?

R1 komentuje již zmíněný projekt Marketingová podpora turistických atraktivit v oblasti masivu Králického Sněžníku, který je realizovaný ve spolupráci s polským partnerem z Powiatu Klodzko a uvádí, že v rámci projektu se budou promovat cíle v celém společném území. R2 odpovídá, že zatím nevytvořili spojení/spojnici mezi Orlickými horami, Podorlickem s potenciálem Králického Sněžníku a Kladského pomezí, ani se spojení vytvořit nechystají.

4.4.4 Dotazníkové šetření

Jak uvádí Trousil a Jašíková (2015) je velice efektivní kombinovat kvantitativní a kvalitativní výzkum. Proto se autorka této bakalářské práce rozhodla zrealizovat nejenom rozhovory, ale i dotazníkové šetření. Dotazníkové šetření bylo zvoleno s cílem zjistit to, za jakým účelem jsou předválečná opevnění navštěvována a zda jsou služby pro návštěvníky tvrzí kvalitní a dobře dostupné.

V úvodu dotazníku autorka uvedla průvodní dopis, ve kterém představila sebe a také svojí bakalářskou práci. Dále byly uvedené pokyny k vyplnění a ujištění, že je dotazník zcela anonymní. Poté už následovaly samotné otázky. Na závěr byl dotazník zakončen prostorem, ve kterém respondenti mohli vyjádřit svůj názor na danou problematiku, a závěrečným poděkováním. Dotazník je přiložen v této bakalářské práci jako příloha č. 4.

Dotazníkové šetření, které autorka zajistila osobní distribucí, proběhlo vždy o víkendech v období od 29. 9. 2018 – 28. 10. 2018 v prostorách zkoumaných tvrzí (tvrz Bouda, tvrz Hanička a tvrz Dobrošov), vždy po skončené prohlídce tvrže. Autorka k dané analýze zvolila tyto tvrže, protože patří k nejvýznamnějším

a nejnavštěvovanějším (jak je uvedeno v kapitole č. 4. 2. Vojenské památky v České republice v praktické části této bakalářské práce) vojenským památkám ve východních Čechách.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 58 respondentů, kterými byli návštěvníci vybraných tvrzí. U většiny respondentů vzbudil dotazník zájem z daného průzkumu, který jim nezabral více jak 10 minut. K odmítnutí docházelo zcela minimálně.

Dle doporučení Troušila a Jašíkové (2015) pro tvorbu dotazníkového šetření zahrnula autorka do úvodní části dotazníku identifikační otázky, jako je např. věk a pohlaví, aby tím zjistila celistvý obraz o respondentech.

Výsledky dotazníkového šetření

Charakteristika respondentů (otázka č. 1 – 3. - pohlaví, věk, bydliště)

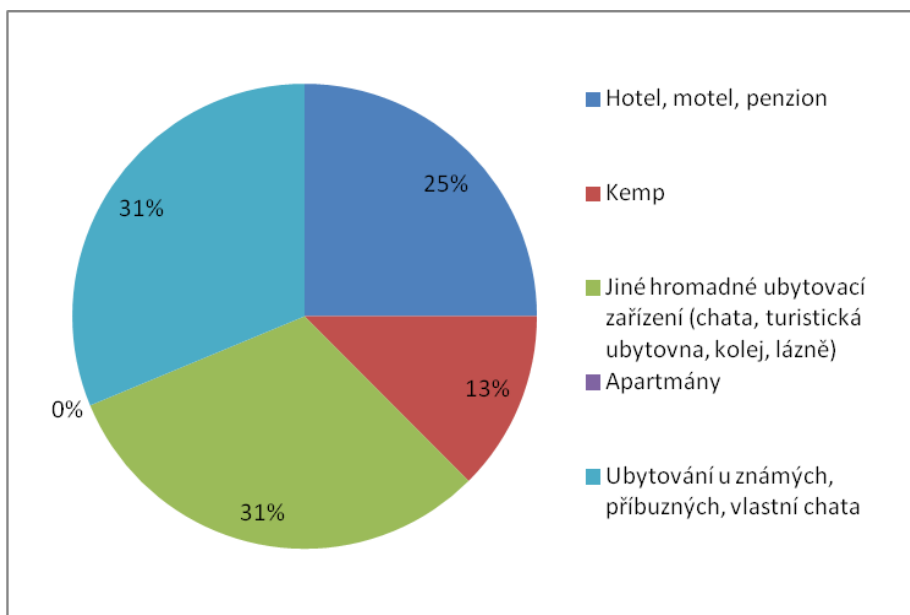
Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 58 respondentů, z toho bylo 36 mužů a 22 žen. Autorka během osobního pozorování zjistila, že převaha mužů je v těchto vojenských památkách skutečně patrná. 7 z 58 dotazovaných bylo ve věku do 20 let. Nejvíce zastoupená věková skupina byla 21 – 30 let (17). Druhá nejpočetnější skupina byla ve věku 31 – 40 let (16). Ve věkové skupině 41 – 50 let byli 4 respondenti, v další věkové skupině 51 – 60 celkem 11 respondentů. Nejméně dotazovaných bylo ve věkové skupině nad 60 let (3).

Většina dotazovaných bydlí v Královéhradeckém kraji (25). Příliš pozadu nejsou kraje Olomoucký (16) a Pardubický (13). Tvrz navštívili i dva respondenti ze Středočeského kraje a dva z kraje Moravskoslezského.

Otázka č. 4 – Bude váš výlet jednodenní (bez přenocování)?

Většina dotazovaných (42) bylo pouze na jednodenním výletě. 16 dotazovaných zůstalo déle, než jeden den. Na tuto otázku navazuje obrázek č. 5 a s ním obrázek č. 12.

Otázka č. 4.a – Jaký druh ubytování jste zvolili?

Obrázek 11 Druh ubytování

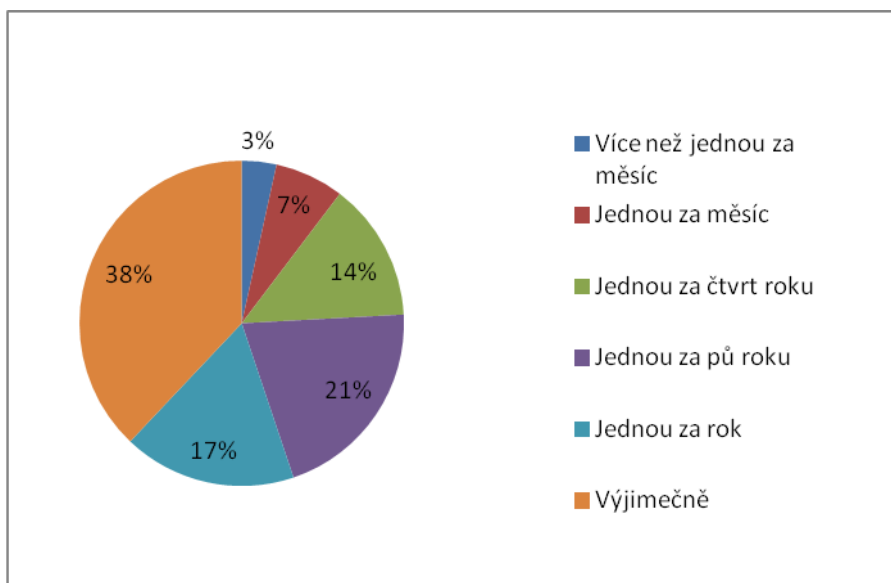
Zdroj: vlastní zpracování

V otázce č. 4.a. mohli respondenti zvolit jednu z pěti nabízených možností. 16 dotazovaných odpovědělo, že jejich výlet bude delší, než jeden den. Jak je patrné z obrázku č. 12, 31 % dotazovaných (5) zvolilo jako možnost ubytování u známých příbuzných, vlastní chata. Tito dotazovaní byli z Královéhradeckého kraje. Dalších 31 % respondentů (5) zvolilo jiné hromadné zařízení. 3 tyto respondenti byli z Olomouckého kraje a 2 z kraje Středočeského. Ubytovací zařízení hotel, motel, penzion, zvolilo celkem 25 % dotazovaných (4), kteří byli z Olomouckého a Pardubického kraje. Pouze 13 % respondentů (2), konkrétně z Olomouckého kraje, vybrali jako možnost ubytovacího zařízení kemp. Možnost apartmán nezvolil žádný z dotazovaných.

Otázka č. 5. - Zajímáte se o formu cestovního ruchu, které se nazývá dark tourism (též temný cestovní ruch), a je zaměřena na místa spojená s utrpením a smrtí (místa bitev, válečné hřbitovy, mučírny, koncentrační tábory, místa živelných katastrof apod.)?

Pro srozumitelnost otázky, charakterizovala autorka alespoň trochu pojem dark tourism. U této otázky bylo možné zvolit odpověď ano nebo ne. Celkem 15 z dotazovaných odpovědělo, že se o formu temného cestovního ruchu zajímají.

Otázka č. 6. – Jak často navštěvujete památky tohoto typu?

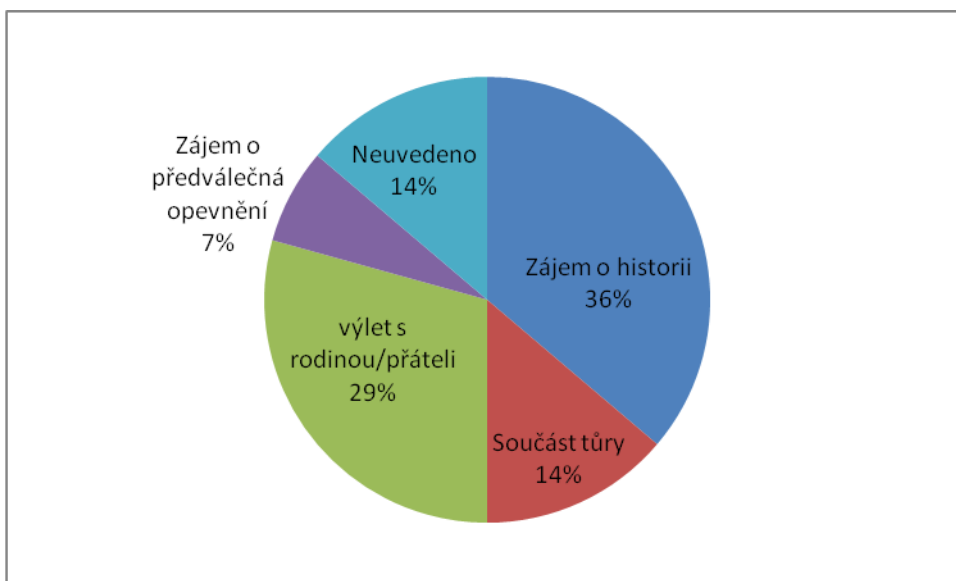
Obrázek 12 Četnost návštěv vojenských památek
Zdroj: vlastní zpracování

Obrázek č. 13 ukazuje, jak často jsou navštěvovány památky vojenského typu, jako je tvrz Bouda, Hanička a Dobrošov. Respondenti mohli volit ze šesti možností. Většina dotazovaných 38 % (22) navštěvuje tento typ památek pouze výjimečně. Následují dotazovaní 21 % (12), kteří tvrz navštíví jednou za půl roku. S nevelkým procentuálním rozdílem 17 % (10) navštíví dotazovaní jednou za rok a více než jednou za měsíc ji navštíví pouze 3 % dotazovaných.

Otázka č. 7. - Navštěvuje tento typ památek i v zahraničí?

Na tuto otázku bylo možné odpovědět pouze ano nebo ne. Tento typ památek navštěvuje i v zahraničí celkem 10 respondentů z 58. Zde se nabízela otázka – pokud ano, uveďte, jaké tvrze jste navštívili. Někteří respondenti byli ale pohotoví a sami doplnili, o jaké tvrze se jednalo. Dva dotazovaní doplnili tvrz Dinant v Belgii, dva opevnění u Bratislavy.

Otázka č. 8. - Proč jste se rozhodli tvrz navštívit?

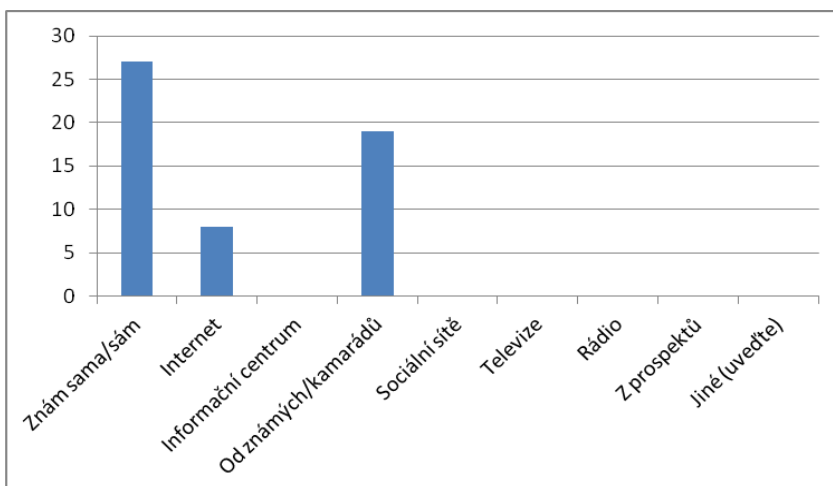

Obrázek 13 Důvod návštěvy tvrze

Zdroj: vlastní zpracování

Tato otázka byla zvolena jako otevřená. Dotazovaní zde mohli napsat vlastní důvod svojí návštěvy. Celkem, respondenti uvedli 4 rozdílné důvody. Bohužel 14 % (8) dotazovaných důvod neuvedlo. Nejvíce respondentů (36 %) šlo na tvrz z důvodu zájmu o historii. Další respondenti, 29 % (17), se rozhodli tvrz navštívit na výletě s rodinou/přáteli. S již trochu větším procentuálním rozdílem byla pro respondenty tvrz součástí túry (14 %). Zájem o předválečná opevnění uvedlo 7 % (4) a to právě ti, kteří uvedli v otázce č. 6 – Jak často navštěvujete památky tohoto typu, že tvrz navštěvují jednou za měsíc.

Otázka č. 9. - Z jakého zdroje jste se o tvrzi dozvěděli?

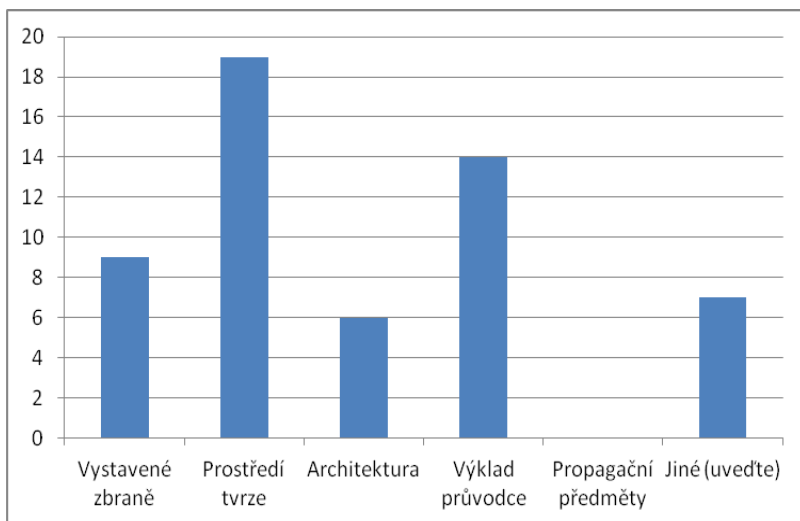

Obrázek 14 Zdroje informovanosti o tvrzi

Zdroj: vlastní zpracování

V otázce č. 9 mohli dotazovaní zvolit jednu z devíti odpovědí. Jak vyplývá z obrázku č. 15, respondenti ani jednou nezvolili možnost zdroje – rádio, sociální síť, prospekty, televize, informační centrum a jiné. Nejvíce respondentů (27) zvolilo možnost Znám sama/sám. Druhá skupina dotazovaných (19) se o tvrzi dozvěděla od známých/kamarádů a celkem 8 respondentů se o tvrzi dozvědělo z internetu.

Otázka č. 10. - Co Vás na návštěvě tvrze nejvíce zaujalo?

Obrázek 15 Návštěva tvrze
Zdroj: vlastní zpracování

Obrázek č. 16 ukazuje, co nejvíce respondenty zaujalo na návštěvě tvrze. Měli možnost výběru jedné z šesti možností. Jak je z obrázku patrné, nejvíce dotazované zaujalo prostředí tvrze (19 dotazovaných). Jako druhá nejčastější možnost byl volen výklad průvodce (14 dotazovaných), poté s nevelkým rozdílem následovaly vystavené zbraně a jiné, kde dva respondenti uvedli, že je zaujaly tanky, dva střílny, další dva pancéřový zvon a jednoho respondenta malby. Architektura tvrze zaujala celkem 6 dotazovaných, a jak je patrné z obrázku č. 16, propagační předměty nezaujaly žádného respondenta.

Otázka č. 11. - Znáte webové stránky tvrze?

Na otázku č. 11 bylo možné odpovědět ano nebo ne. Celkem 28 respondentů webové stránky tvrze zná, ovšem více jak polovina (30) dotazovaných webové stránky nezná.

Otázka č. 11 a. - Pokud ano, využili jste webové stránky tvrze k plánování vašeho výletu?

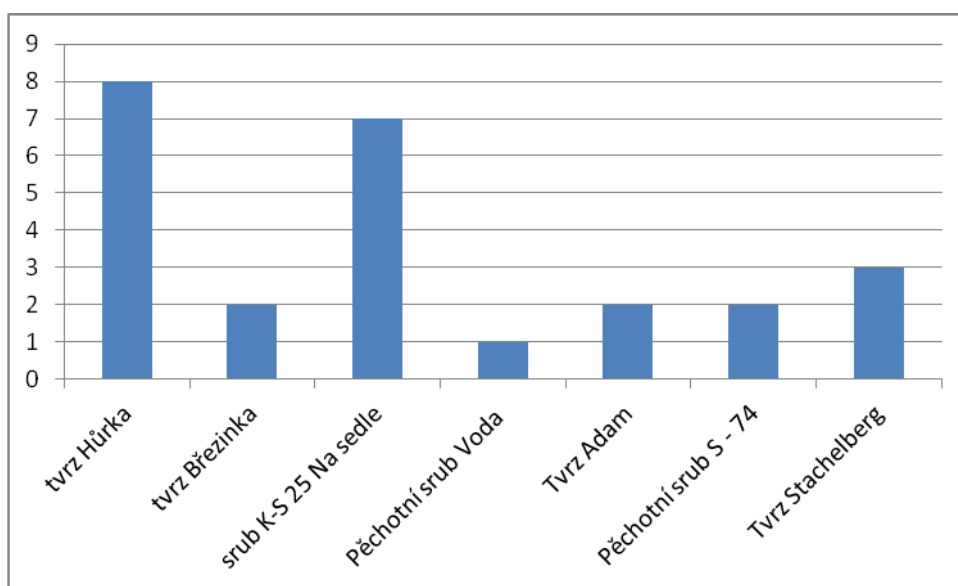
Otázka č. 11 a. navazuje na otázku 11. Celkem 14 respondentů, kteří znají webové stránky tvrze, je využili i pro své plánování výletu. Stejně tak 14 dalších dotazovaných této možnosti nevyužilo.

Otázka č. 12. - Znáte některé pěchotní sruby v okolí?

Otázka č. 12 měla za cíl zjistit, zda lidé mají představu o výskytu předválečného opevnění v okolí místa, které navštívili. Respondenti mohli odpovědět ano nebo ne. 26 dotazovaných odpovědělo ano, tudíž zná pěchotní sruby v okolí. 32 dotazovaných žádné pěchotní sruby v okolí nezná. Tato otázka je více specifikovaná v podotázce č. 12. a. a obrázku č. 17.

Otázka č. 12. a. - Pokud ano, navštívili jste některý z těchto pěchotních srubů? (uved'te jaké)

Obrázek 16 Návštěva předválečného opevnění
Zdroj: vlastní zpracování

Na doplňující otázku, zda respondenti navštívili některý z pěchotních srubů v okolí, odpovědělo celkem 23 dotazovaných ano. Do dotazníků uvedli celkem 8 odlišných tvrzí. Jak je patrné z obrázku č. 17, 8 z nich navštívilo tvrz Hůrku, 7 pěchotní srub K-S 25 Na sedle, 3 dotazovaní tvrz Stachelberg, 2 respondenti pevnostní systém Březinku, pěchotní srub N-S 74 a tvrz Adam. Jeden respondent uvedl, že navštívil tvrz Březinku.

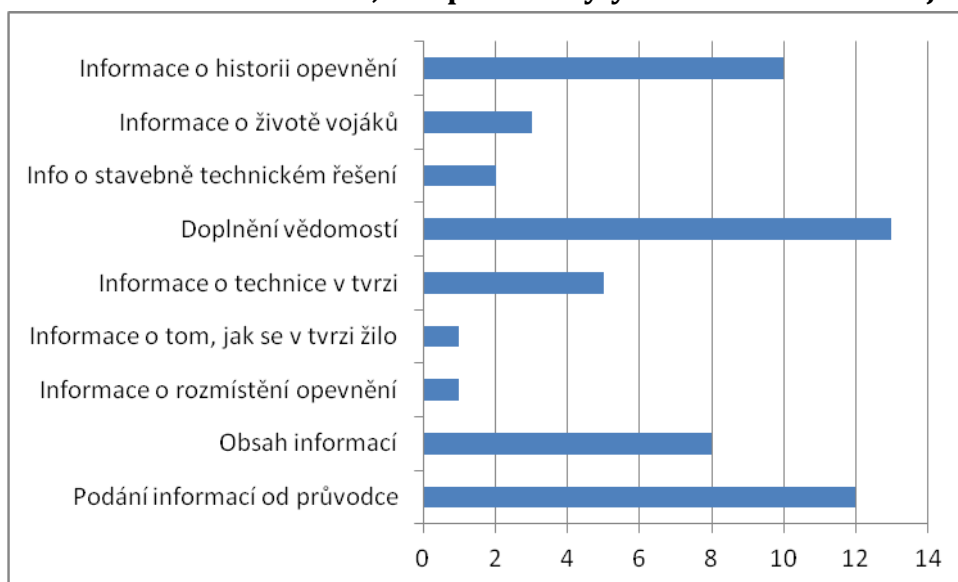
Otázka č. 13. - Oslovily Vás propagační předměty tvrze?

Na otázku č. 13 mohli respondenti odpovědět ano nebo ne. 27 dotazovaných odpovědělo ano, tzn., že je propagační předměty tvrze zaujaly, a naopak více dotazovaných (31) propagační předměty tvrze nezaujali.

Otázka č. 14. - Byly informace o tvrzi zajímavé?

Na otázku č. 14 byly možné odpovědi ano a ne. Pro všechny dotazované (58) byly informace o tvrzi zajímavé. Tato otázka je více specifikovaná v otázce č. 15 a ukazuje ji obrázek č. 18.

Otázka č. 15. - Pokud ano, čím pro Vás byly informace o tvrzi zajímavé?

Obrázek 17 Informace o tvrzi

Zdroj: vlastní zpracování

Tato otázka byla uvedena jako otevřená, dotazovaní tak mohli napsat svůj vlastní názor na informace získané během návštěvy tvrze. Jak lze vyčíst z obrázku č. 18, uvedli respondenti celkem 9 odlišných názorů. Nejvíce zastoupený názor byl doplnění informací, který uvedlo 13 respondentů. Druhý nejvíce uváděný názor byl podání informací od průvodce (12 dotazovaných) a třetí byl Informace o historii opevnění (10). Z obrázku č. 18 lze dále vyčíst, že informace zaujaly některé respondenty jejím obsahem, informacemi o technice v tvrzi, informacemi o životě vojáků, o stavebně technickém řešení, o rozmístění opevnění a o tom, jak se v tvrzi žilo. 3 respondenti na tuto otázku neodpověděli.

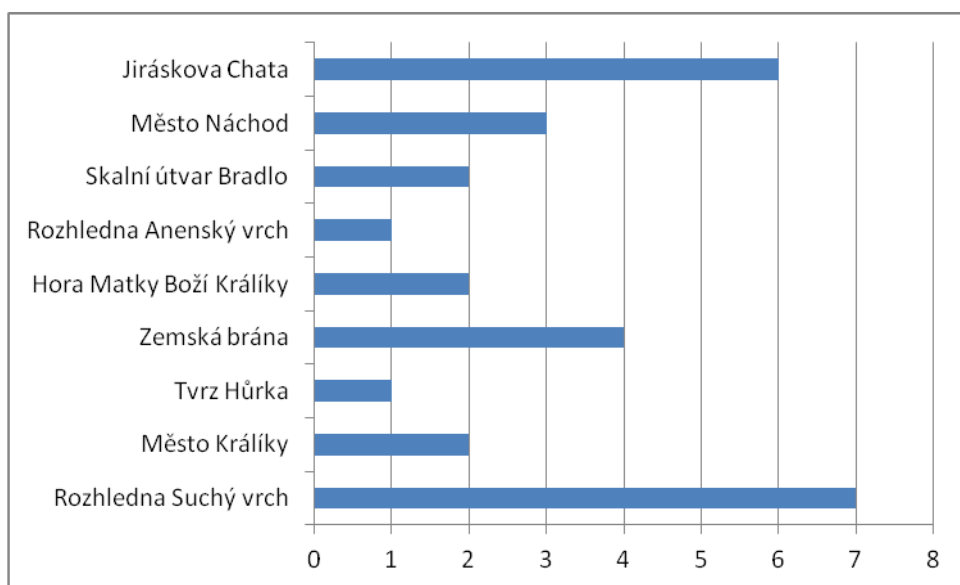
Otázka č. 16. - Byly informace o tvrzi dobře dostupné?

Na tuto otázku mohli respondenti odpovědět ano nebo ne. Všichni dotazovaní odpověděli ano, informace na tvrzi pro ně byly dobře dostupné.

Otázka č. 17. - Líbila se Vám návštěva tvrze?

V otázce č. 17 mohli respondenti odpovědět ano nebo ne, všichni zvolili ano. Z toho vyplývá, že si jim návštěva tvrze líbila.

Otázka č. 18. - Spojili jste Váš výlet na tvrz s návštěvou nějaké přírodní nebo kulturní památky v okolí?

Obrázek 18 Návštěva přírodní nebo kulturní památky v okolí tvrze

Zdroj: vlastní zpracování

Poslední otázka, č. 18 byla otevřená. Celkem 28 respondentů napsalo konkrétní kulturní nebo přírodní památku, kterou spojili s návštěvou tvrze. Obrázek č. 19 ukazuje, že 7 dotazovaných spojilo svůj výlet s rozhlednou na Suchém vrchu, 6 respondentů s návštěvou Jiráskovy turistické chaty, 4 dotazovaní s návštěvou přírodní rezervace Zemská brána, 3 s městem Náchod. Další dotazovaní uvedli: Skalní útvar Bradlo (2), Horu Matky Boží v Králíkách (2), město Králíky (2), tvrz Hůrku (1) a Rozhlednu Anenský vrch (1). 30 dotazovaných výlet s návštěvou přírodní nebo kulturní památky v okolí nespojili.

5 Výsledky

V této kapitole jsou shrnuty odpovědi na výzkumné otázky, které byly stanoveny na začátku bakalářské práce. Výsledků bylo dosaženo pomocí kvalitativního a kvantitativního šetření a pomocí osobních pozorování autorky.

Kolik objektů předválečného opevnění se nachází ve východních Čechách?

Pomocí serverů mapy.cz a mapa.opevneni.cz zjišťovala autorka odpověď na první výzkumnou otázku (Kolik objektů předválečného opevnění se nachází ve východních Čechách). Tato otázka je zodpovězena v praktické části v kapitole č. 4. 3. Na serveru mapa.opevneni.cz a mapy.cz jsou objekty předválečného opevnění do mapy pouze zakresleny. V současné době tedy veškeré objekty předválečného opevnění ve východních Čechách dle autorky kvantifikovány nejsou. Celkovou kvantifikaci objektů tedy provedla autorka sama pomocí výše zmíněných serverů. Pro lepší orientaci je rozdělila do čtyř turistických oblastí. Zjistila, že v turistické oblasti Krkonoše a Podkrkonoší, Kladské pomezí, Orlické hory a Podorlicko a Králický Sněžník je celkem 967 objektů předválečného opevnění. Z toho 797 lehkého opevnění (tzv. řopíků), 165 pěchotních srubů a pět dělostřeleckých tvrzí. Z dotazníkového šetření bylo také zjištěno, že většina respondentů nemá o četnosti vojenských objektů v okolí zkoumané tvrze představu a nezná je. Přínosem by byla spojnice/spojení mezi Orlickými horami, Podorlickem s potenciálem Králického Sněžníku a Kladského pomezí, která se dle respondenta z destinační společnosti do budoucna realizuje. Právě pomocí takovéto spojnice by se turisté dozvěděli více o četnosti předválečných opevnění v těchto oblastech.

Jaké jsou služby pro návštěvníky předválečných opevnění ve východních Čechách?

Odpověď na druhou výzkumnou otázku byla zjištěna podle metody hodnocení tvrzí Armina Mikose von Rohrscheidta (2013), k verifikaci byly použity rozhovory se správci tvrzí, osobní pozorování a vyhodnocení dotazníkové šetření. Dle autorky se objekty předválečného opevnění v posledních letech proměňují. Provádí se rozsáhlé rekonstrukce, zpestřují se prohlídky, vylepšuje se infrastruktura. To potvrzuje i osobní pozorování autorky a rozhovory se správci

tvrzí, kteří se starají o objekty. Autorka však dle rozhovorů se správci a následně analýze zjistila, že se zde objevuje několik nedostatků. Pro návštěvníky je důležitá nabídka služeb, a to konkrétně stravovací a ubytovací zařízení. To bohužel na mnohých objektech předválečného opevnění chybí. Dle autorky a jejího osobního pozorování je to především z finančních důvodů. Někteří správci tvrzí se snaží alespoň v některých měsících provozovat venkovní stánek s občerstvením. Ubytovací zařízení by bylo zajímavé netradiční formou unikátního zážitku zasazeného do přírody. Mohlo by se jednat o ubytování v historickém bunkru, ubytování v korunách stromů, teepee aj. Podle výsledků dotazníkového šetření v daném místě přespalo pouze 16 dotazovaných z celkových 58. Taková i jiná forma ubytování by právě mohla přilákat mnoho nových turistů a zvýšila by se tak návštěvnost památky, okolních památek a daného kraje. Rozšířena by měla být také nabídka tematických akcí včetně bojových ukázek a vytvoření speciálních balíčků pro exkurze dětí. Mohly by tak přilákat více školních exkurzí nebo dětských táborů. Správci tvrzí se totiž v rozhovorech shodli, že počet návštěv školních exkurzí v posledních letech strmě klesá. Pozitivní ovšem je, že všichni dotazovaní respondenti byli spokojeni s podanými informacemi na tvrzích, informace pro ně byly dobře dostupné i zajímavé a všem respondentům se návštěva tvrže líbila. To potvrzuje i autorka bakalářské práce, dle jejího osobního pozorování. Pozitivně hodnocená je dostupnost propagační i odborné literatury, také cizojazyčné literatury a možnost zhlédnutí stálé expozice.

Co motivuje turisty k návštěvě předválečného opevnění?

Na třetí výzkumnou otázku lze najít odpověď v teoretické části (3. 2. 2 Motivy účasti na temném cestovním ruchu) i v části praktické (4. 4. 4 dotazníkové šetření). Nejčastějšími motivy k návštěvě předválečných opevnění jsou dle dosažených výsledků poznání historie a vzdělávání. Toto zjištění se shoduje s nejčastějšími motivy uvedenými v teoretické části této bakalářské práce a doplňuje je ještě o motiv pocta mrtvým a utrpení, uctění památky zesnulých, motiv osobního prožitku strachu a ohrožení a o motiv hry a zábavy. Někteří respondenti v dotazníku také uvedli, že důvodem jejich návštěvy byl výlet s rodinou nebo že objekt předválečného opevnění byl součástí jejich túry.

Jak jsou v současné době propagována předválečná opevnění ve východních Čechách?

Na výzkumnou otázku, jak jsou propagována předválečná opevnění ve východních Čechách, bylo zodpovězeno pomocí metody zhodnocení tvrzí Armina Mikose von Rohrscheidte (2013), rozhovorů se správci tvrzí, rozhovorů s respondenty z destinačních společností a dotazníkového šetření. Předválečná opevnění jsou propagována pomocí propagační literatury, které je na většině objektů dostatečné množství, na webových stránkách a v menší míře i na sociálních sítích. Webové stránky tvrže mají, ale více jak polovina respondentů z dotazníkového šetření je nezná. Dle autorky by bylo pro správce tvrzí dobré sledovat návštěvnost jejich stránek. V rozhovoru dva správci uvedli, že návštěvnost dříve sledovali, nyní už ne. Více by se také měli zapojit do propagace na sociálních sítích, které jak zmiňuje respondent z destinační společnosti v rozhovoru, jsou jedním z nejsilnějších propagačních nástrojů opevnění. Jak vyplývá z výsledků dotazníkového šetření, ani jeden z dotazovaných respondentů se nedozvěděl o objektu ze sociálních sítí. Zaměření na ně by také mohlo přivést více návštěvníků věkové skupiny do 20 let, kteří jsou jejími častými uživateli. Z dotazníkového šetření lze vyčíst, že pouze 7 dotazovaných z 58 bylo ve věkové skupině do 20 let. Dále by předválečná opevnění mohla být prezentována více v médiích mimo svůj region a bylo by užitečné více propagovat objekty, které se nachází nedaleko sebe, společně. Pozitivní je dle autorky dostatečné značení vojenského opevnění na mapách, dostupní ilustrovaní průvodci, občasná reklama v tisku a v rádiu a propagace pomocí propagačních předmětů, které zaujaly skoro polovinu respondentů dotazníkového šetření. V provedených rozhovorech také správci zmiňují propagaci objektů na veletrzích CR.

Spolupracují destinační společnosti se správci tvrzí?

Odpověď na výzkumnou otázku č. 5 lze najít v praktické části (kapitola 4.4.3 Rozhovor) této bakalářské práce. Z provedených rozhovorů s respondenty z destinačních společností vyplývá, že se správci tvrzí spolupracují a jejich spolupráci hodnotí dokonce jako výbornou. Vnímají předválečná opevnění jako unikát s vazbou na českou historii, který má velký potenciál v cestovním ruchu.

Jeden z respondentů dokonce tento fenomén jedinečnosti a unikátnosti předválečného opevnění považuje za nejsilnější propagační nástroj. V rámci předválečných opevnění nespolupracují destinační společnosti pouze se správci tvrzí, ale i s řediteli muzeí a se správci různých pěchotních srubů. I správci tvrzí v rozhovorech uvádí, že spolupracují s destinačními společnostmi a to zejména v oblasti propagace (distribuce propagačních materiálů, PR na stránkách destinační společnosti, propagace na veletrhu CR) a hodnotí spolupráci jako velký přínos pro objekty předválečného opevnění.

6 Závěry a doporučení

Tato bakalářská práce se zabývala analýzou využití předválečného opevnění ve východních Čechách. Prvně byla detailněji rozebrána teoretická východiska, která pojednávají o základních pojmech v cestovním ruchu a v dané problematice. Dále byly v teoretické části uvedeny kapitoly o temném a vojenském CR, které jsou nezbytné pro porozumění obsahu této bakalářské práce. Praktická část je věnována hodnocení tvrzí dle metody Armina Mikose von Rohrscheidta, kvantifikaci předválečných objektů ve východních Čechách, kvalitativnímu a kvantitativnímu výzkumu. Praktická část rovněž popisuje charakteristiku a historii předválečného opevnění. Podrobněji se práce zabývá třemi zvolenými tvrzemi – tvrz Hanička, která se nachází v turistické oblasti Orlické hory a Podorlicko, tvrz Dobrošov v turistické oblasti Kladské pomezí a tvrz Bouda v turistické oblasti Králický Sněžník.

V rámci výzkumu byly stěžejní provedené rozhovory se správci tvrzí, kteří byli velmi ochotní, a jejich rozhovory se tak staly velkým přínosem pro tuto bakalářskou práci. Dále byly důležité rozhovory se zaměstnanci z destinačních společností, osobní pozorování autorky, analýza serverů mapy.cz a mapa.opevneni.cz a dotazníkové šetření, kterého se zúčastnili přímo návštěvníci tvrzí ve východních Čechách. Dotazníky a rozhovory byly koncipovány tak, aby byl cíl bakalářské práce splněn a aby byla zajištěna aktuálnost všech informací. Díky provedeným rozhovorům, dotazníkům a výzkumům se také autorce podařilo zodpovědět všechny výzkumné otázky, které byly stanoveny na začátku bakalářské práce.

V rámci analýzy serverů mapy.cz a mapa.opevneni.cz byla vypracována celá kapitola o kvantifikaci předválečných opevnění v turistické oblasti Kladské pomezí, Orlické hory a Podorlicko a Králický Sněžník. Autorce se díky těmto internetovým stránkám podařilo kvantifikovat veškeré objekty ve východních Čechách. Mnoho turistů nezná žádný vojenský objekt v okolí dělostřelecké tvrze, kterou navštívili. Chyba je dle autorky v neinformovanosti a nespojitosti těchto větších, známějších objektů s menšími (řopíky, pěchotními sruby). Řešením této situace je, dle autorky, návrh na vytvoření více spojnic, turistických tras a cyklotras vedoucích právě po

objektech předválečného opevnění. Zapojit by se mohlo i polské příhraniční území, na kterém je také spousta vojenských předválečných objektů. Tímto mohou vzniknout trasy pevnostní turistiky po objektech předválečného opevnění. Jedna část výzkumu se věnovala službám pro návštěvníky předválečných opevnění. Dle autorky vážnost těchto vojenských památek stále roste, proto se jejich nabídka zlepšuje a rozrůstá. Podle správců tvrzí roste také návštěvnost, i když respondenti destinačních společností v rozhovoru uvedli, že potenciál, který zde je, je určitě větší než současná návštěvnost. Ačkoliv se služby tvrzí zlepšují, chybí na nich několik zásadních věcí, které jsou dle autorky pro návštěvníky nezbytné. Jedná se o obchody/kisoky a dobré stravovací a ubytovací zařízení. Podle autorky je to především z finančních důvodů. Ubytovací zařízení by bylo zajímavé udělat formou netradičního unikátního zážitku zasazeného do přírody. Mohlo by se jednat o ubytování v historickém bunkru, ubytování v korunách stromů, teepee aj. Návštěvník by tak strávil více času v dané destinaci. Návrhem pro tvrze je také pořádání více tematických i jiných akcí a vytvoření speciálního balíčku pro dětské exkurze. Mohl by se tím zvýšit počet školních exkurzí a dětských táborů, který v posledních letech klesá. Pozitivně lze určitě hodnotit zajímavé výklady průvodců, dostupnou literaturu i v cizích jazycích a stálé expozice.

Vzhledem k dnešní době by takto jedinečná turistická místa měla využívat k propagaci nejsilnější propagační nástroje. Propagaci tvrzí se autorka věnovala v dalším svém výzkumu. Objekty předválečného opevnění mají vzhledem ke své velikosti a unikátnosti značné předpoklady k podílu na rozvoji CR, a jejich potenciál by měl být využit. Vzhledem k tomu, jak v poslední době roste popularita sociálních sítí, nabízí se zde možnost jejího většího využití v propagaci. Dalším návrhem je propagovat objekty opevnění i v jiném regionu než v tom, ve kterém se nachází. Nebo řešit propagaci celého komplexu vojenských objektů společně než pouze jednoho objektu, jako Králická pevnostní oblast. Kladně lze hodnotit dostatečné značení předválečného opevnění na mapách, zajímavé propagační předměty, propagace na veletrhu CR a občasná reklama v rádiu a v novinách. K efektivnímu provozu objektu je také spolupráce s dalšími subjekty v cestovním ruchu, která by měla být přínosem nejen pro objekty, ale i pro samotnou destinaci. Ve zkoumaných předválečných opevnění autorka zjistila, že správci tvrzí

spolupracují s destinačními společnostmi a spolupráci hodnotí jako výbornou a to zejména v oblasti propagace. K dosažení těchto výsledků pomohla autorce značně publikace *Adaptation of fortress-type sites for cultural tourism* Armina Mikose von Rohrscheidta (2013).

Bakalářská práce je určena všem, kteří se zajímají o téma vojenský cestovní ruch a o předválečná opevnění, ale konkrétně i subjektům působícím v cestovním ruchu. Může být také inspirací správcům předválečných opevnění a jejich pracovníkům. Je rovněž nezbytné zmínit, že většina respondentů, se kterými byly provedeny rozhovory, se shodli na většině otázkách. Respondenti v dotazníkovém šetření ve větší míře také. Bylo by nutné zmínit, že výzkum proběhl na relativně malém výzkumném vzorku. Nabízí se zde otázka, do jaké míry by se shodovaly nebo lišily výsledky v případě většího výzkumného vzorku. Určitě by bylo velmi zajímavé provést tento výzkum na jiné destinaci a porovnat výsledky s touto bakalářskou prací.

7 Seznam použité literatury

Literární zdroje:

- [1] HOLEŠINSKÁ, Andrea. *Destinační management*. Brno: Masarykova Univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-5847-7.
- [2] KOTÍKOVÁ, Halina. *Nové trendy v nabídce cestovního ruchu*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4603-6.
- [3] LOCHMANNOVÁ, Alena. *Cestovní ruch*. Computer Media, 2015. ISBN 978-80-7402-216-6.
- [4] PALATKOVÁ, Monika a Jitka ZICHOVÁ. *Ekonomika turismu*. 2. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3643-3.
- [5] PALATKOVÁ, Monika. *Marketingový management destinací*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3749-2.
- [6] RÁBOŇ, Marin. *Králická pevnostní oblast*. Brno, Nakladatelství a vydavatelství Společnost přátel československého opevnění, 2011. ISBN: 978-80-86463-33-9.
- [7] RÁBOŇ, Martin, Tomáš SVOBODA, Ladislav ČERMÁK. *Dělostřelecká tvrz Bouda z let 1935 – 1938*. Brno – Náchod, Nakladatelství a vydavatelství Společnost přátel československého opevnění, 1996.
- [8] RYGLOVÁ, Kateřina. *Cestovní ruch-soubor studijních materiálů*. 3. Rozšířené vydání. KEY Publishing, 2009. ISBN 978-80-7418-028-6.
- [9] RYGLOVÁ, Kateřina. *Cestovní ruch-soubor studijních materiálů*. 3. Rozšířené vydání. KEY Publishing, 2009. ISBN 978-80-7418-028-6.
- [10] ŠVANDA, Richard. *Pevnost Dobrošov slovem a obrazem*. Náchod, Richard Švanda, 2014. ISBN: 978-80-905475-2-0.
- [11] TROJAN, Emil. *Betonová hranice. Československé pohraniční opevnění 1935 – 1938*. OFTIS, 1994. ISBN 80-901707-0-6.
- [12] TROUSIL, Michal a Veronika JAŠÍKOVÁ. *Úvod do tvorby odborných prací*. Vyd. 2.,rouš. Hradec Králové: Gaudeamus [i.e. Gaudeamus], 2015. ISBN 978-80-7435-542-4.
- [13] ZELENKA, Josef a Martina PÁSKOVÁ. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. A dopl. 2. Vyd. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-7201-880-2.

- [14] ZELENKA, Josef. *Cestovní ruch a Marketing*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-543-1.

Odborné články:

- [1] FONSECA, Ana Paula, Claudia SEABRA a Carla SILVA. *Dark Tourism: Concepts, Typologies and Sites*. [online] 2016. [cit. 2018-12-01] Dostupné z: <https://www.scitechnol.com/peer-review/dark-tourism-concepts-typologies-and-sites-Egqw.pdf>
- [2] LASSHOFER, Jutta a Gabriele MAURER. *Alternative Sportarten – Folgen für die Natur*. [online] 2003. [cit. 2018-11-07] Dostupné z: http://www.eduhi.at/gegenstand/geographie/data/alternative_Sportarten.pdf
- [3] MIKOS, Armin. *Adaptation of fortress-type sites for cultural tourism*. [online] 2013. [cit. 2018-12-12] Dostupné z: <http://imcjournal.com/index.php/en/volume-xiii-2013/contents-number-2/240-adaptation-of-fortress-type-sites-for-cultural-tourism>
- [4] RYAN, Chris. *Battlefield Tourism: History, Place and Interpretation*. [online] 2007. [cit. 2018-12-12] Dostupné z: <https://epdf.tips/battlefield-tourism-advances-in-tourism-research.html>
- [5] STONE, Philip. *A dark tourism spektrum: Towards a typology of death and machre related tourist sites, attractions and exhibitions*. [online] 2006. [cit. 2018-12-04] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/47640669_A_Dark_Tourism_Spectrum_towards_a_typology_of_death_and_macabre_related_tourist_sites_attractions_and_exhibitions
- [6] STONE, Philip. *Dark Tourism and signifiant other death*. [online] 2012. [cit. 2018-12-02] Dostupné z: http://www.kmk.ttu.ee/public/k/Kuressaare-kolledz/Kolledz/Summer_school/Stone_2012_Dark_tourism_and_significant_other_death.pdf
- [7] STONE, Philip. *Death, Dying and Dark Tourism in Contemporary Society: A Theoretical and Empirical Analysis*. [online] 2010. [cit. 2018-12-04] Dostupné z: <https://core.ac.uk/reader/40019167>

Elektronické zdroje:

- [1] AKTIVNI ZAJEZDY. *Pevnost Dobrošov, zámek Náchod, Broumovské stěny, Skalní město, Hradec Králové*. [online] 2019. [cit. 2019-02.22] Dostupné z: <https://aktivnizajezdy.cz/zajezd/tvrz-pevnost-dobrosov-zamek-nachod-broumovsky-steny-skalni-mesto-hradec-kralove/>
- [2] ARMY FORT. *Vojenské muzeum Králíky*. [online] 2019. [cit. 2019-02.22] Dostupné z: <http://www.armyfort.com/>
- [3] BOUDA MUSEUM. *Návštěvní doba v turistické sezóně*. [online] 2018a. [cit. 2018-12.21] Dostupné z: <http://www.boudamuseum.com/navstevdob.php>
- [4] BOUDA MUSEUM. *Provozní řád muzea*. [online] 2019b. [cit. 2019-02.21] Dostupné z: <http://www.boudamuseum.com/navstevdob.php>
- [5] BOUDA MUSEUM. *Zvon*. [online] 2019c. [cit. 2019-02.21] Dostupné z: <http://www.boudamuseum.com/zvon.php>
- [6] BOUDA MUSEUM. *Akce pro vás*. [online] 2019d. [cit. 2019-02.21] Dostupné z: http://www.boudamuseum.com/Akce_2018_1.php
- [7] BOUDA MUSEUM. *Ubytování v okolí*. [online] 2019e. [cit. 2019-02.21] Dostupné z: http://www.boudamuseum.com/ubytovani_v_okoli.php
- [8] BUNKRY. *Historie Československého opevnění z let 1935-38*. [online] 2008. [cit. 2018-12-20] Dostupné z: <http://www.bunkry.cz/clanek/1180>
- [9] CESTOVNI-RUCH. *Terezín „nejtemnějším“ turistickým místem v Česku*. [online] 2008. [cit. 2018-12-11] Dostupné z: http://www.cestovni-ruch.cz/results/zobraz_prispevek.php?id_prispevek=6417
- [10] CZECHTOURISM. *Charakteristika a význam cestovního ruchu v Česku* [online]. 2012 [cit. 2018-11-05]. Dostupné z: <http://old.czechtourism.cz/didakticke-podklady/1-charakteristika-a-vyznam-cestovniho-ruchu-v-cesku/>
- [11] CZECHTOURISM. *Mapa turistických regionů*. [online]. 2019 [cit. 2019-01-05]. Dostupné z: <https://www.czechtourism.cz/nase-sluzby-pro-vas/spoluprace-s-regiony/mapa-turistickyh-regionu-a-oblasti-kontakty/>
- [12] CZECHTOURISM. *Návštěvnost turistických cílů 2017*. [online] 2018. [cit. 2018-12-09] Dostupné z: <https://czechtourism.cz/getattachment/Pro->

media/Tiskove-zpravy/Navstevnost-turistickyh-cilu-v-CR-lakaji-historic/Czech_Tourism_nej_turisticke_cile.pdf.aspx?ext=.pdf

- [13] CZECOT. *Dark Tourism – jeden z nových fenoménů turistiky*. [online] 2011. [cit. 2018-12-11] Dostupné z: <https://www.czecot.cz/?page=14&id=19595>
- [14] DESTINAČNÍ SPOLEČNOST ORLICKÉ HORY A PODORLICKO. *Vojenské památky v Orlických horách a Podorlicku*. [online] 2016. [cit. 2018-12-17] Dostupné z: <https://www.dsohp.cz/pro-media/tiskove-zpravy?start=20>
- [15] EDESCZECHTOURISM. *Udržitelný cestovní ruch*. [online] 2008. [cit. 2018-11-05] Dostupné z: <http://www.eden-czechtourism.cz/udrzitelny-cestovni-ruch/>
- [16] G. *Lidé platí za to, aby mohli do indické basy. Proboha Proč?*[online] 2016. [cit. 2018-12-05] Dostupné z: <https://g.cz/lide-plati-za-to-aby-mohli-do-indicke-basy-proboha-proc/>
- [17] HANICKA. *Průvodcovská trasa*. [online] 2019. [cit. 2019-02-22] Dostupné z: <http://www.hanicka.cz/pruvodcovska-trasa>
- [18] HK REGION. *Naučná stezka Opevnění Rokytnicka*. [online] 2018. [cit. 2018-12-22] Dostupné z: <https://www.hkregion.cz/dr-cs/102734-.html>
- [19] INFO ROKYTNICE V OH. *Tipy na výlety*. [online] 2019. [cit. 2019-02-22] Dostupné z: <http://info.rokytnicevoh.cz/okoli/tipy-na-vylet/>
- [20] IPKINTERNATIONAL. *Press*. [online] 2018. [cit. 2018-12-01] Dostupné z: <https://www.ipkinternational.com/en/press/?cHash=4354f6b3cfdce42cbfd659351c875c4e>
- [21] JAKŠOVÁ, Barbora. *Destinační management v České republice: nový systém kategorizace a certifikace*. [online] 2018. [cit. 2018-12-18] Dostupné z: https://insis.vse.cz/zp/portal_zp.pl?podrobnosti_zp=62981
- [22] KPO. *Naučné stezky v Králické pevnostní oblasti*. [online] 2019. [cit. 2019-02-22] Dostupné z: <https://kpo1938.com/stezky.php>
- [23] KUDY Z NUDY. *10 tipů, kde uvidíte věžeňské kobky a mučírny*. [online] 2017. [cit. 2018-12-05] Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/aktuality/10-tipu,-kde-uvидite-vezenske-kobky-a-mucirny.aspx>

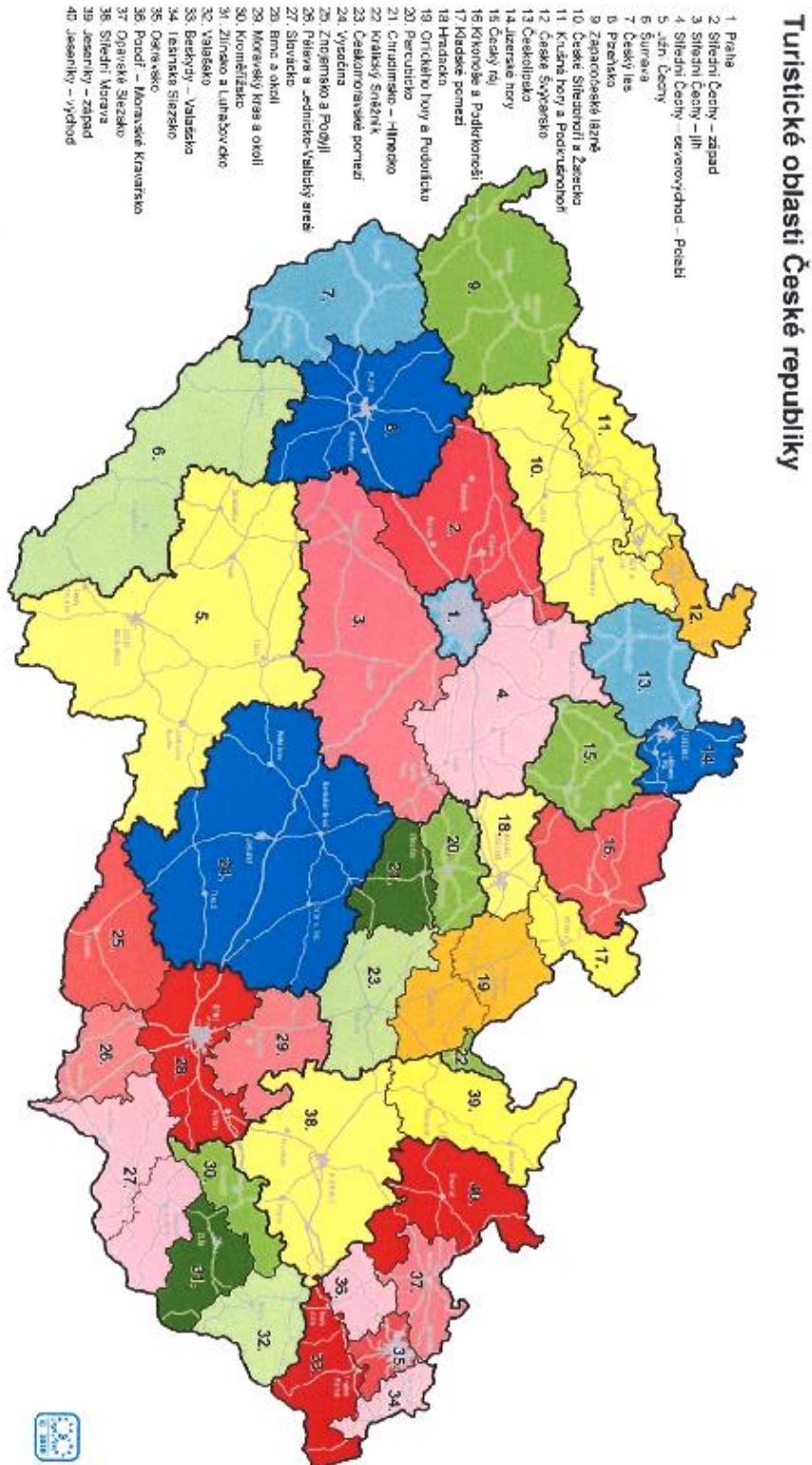
- [24] MAPAOPEVNENI. *Interaktivní mapa čs. opevnění*. [online] 2019. [cit. 2018-12-17] Dostupné z: <http://mapa.opevneni.cz/>
- [25] MAPY. *Mapový portál*. [online] 2019a. [cit. 2018-12-17] Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=16.0573420&y=50.5083940&z=11&q=opevn%C4%9Bn%C3%AD>
- [26] MAPY. *Mapový portál*. [online] 2019b. [cit. 2018-12-17] Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=16.0573420&y=50.5083940&z=11&q=opevn%C4%9Bn%C3%AD>
- [27] MAPY. *Mapový portál*. [online] 2019c. [cit. 2018-12-17] Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=16.0573420&y=50.5083940&z=11&q=opevn%C4%9Bn%C3%AD>
- [28] MAPY. *Mapový portál*. [online] 2019d. [cit. 2018-12-17] Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=16.7089000&y=49.9607000&z=11>
- [29] MISTOJAKOZNACKA. *Češi a Slováci neumí využít potenciál vojenské historie*. [online] 2012. [cit. 2018-12-15] Dostupné z: <http://www.mistojakoznacka.cz/m/article/cesi-a-slovaci-neumi-vyuzit-potencial-vojenske-historie/74/1/0>
- [30] OPEVNENI VOJENSTVI. *Československé opevnění podrobněji*. [online] 2019. [cit. 2018-12-13] Dostupné z: <http://opevneni.vojenstvi.cz/>
- [31] PEVNOST DOBROSOV. *Ubytování v oblasti Dobrošova*. [online] 2017. [cit. 2019-02-21] Dostupné z: <http://www.pevnostdobrosov.cz/ubytovani/>
- [32] PEVNOST DOBROSOV KVALITNE. *Vojáči Lubora Šušlíka*. [online] 2019. [cit. 2018-02-21] Dostupné z: <http://pevnost-dobrosov.kvalitne.cz/?cat=9>
- [33] PEVNOST HANICKA ČESKÉ HORY. *Pevnost Hanička – ubytování*. [online] 2019. [cit. 2018-02-21] Dostupné z: <https://pevnost-hanicka.ceskehory.cz/ubytovani/>
- [34] RADIO. *Czechtourism uspořádal anketu o místech s nejtemnější historií*. [online] 2008. [cit. 2018-12-07] Dostupné z: <https://www.radio.cz/cz/rubrika/ceskonej/czechtourism-usporadal-anketu-o-mistech-s-nejtemnejsi-historii>
- [35] REGION ORLICKE HORY. *Zažijte orlické hory*. [online] 2008. [cit. 2018-12-07] Dostupné z: <https://www.region-orlickehory.cz/>

- [36] SLAN TOUR. *Litomyšl a tvrz Hanička* [online] 2019. [cit. 2019-02-22]
Dostupné z: <http://www.slantour.cz/zajezdy/zobrazit/litomysl-a-tvrz-hanicka/97223>
- [37] STRASIDELNA PRAHA. *Program*. [online] 2014. [cit. 2018-12-09]
Dostupné z: <http://www.strasidelnapraha.cz/program>
- [38] VYCHODNI-CECHY. *Vojenské památky*. [online] 2006. [cit. 2018-12-15]
Dostupné z: <https://www.vychodni-cechy.info/vojenske-pamatky/>
- [39] VYMLÁTIL, Jiří. *Analýza potenciálu cestovního ruchu dělostřelecké tvrze Bouda*. [online] 2015. [cit. 2018-12-12] Dostupné z:
https://theses.cz/id/inz3my/Vymlitil_Diplomka.pdf
- [40] WORLD TOURISM ORGANIZATION. *A Practical Guide to Tourism Destination Management*. [online] 2007. [cit. 2018-12-17] Dostupné z:
<https://docplayer.net/21304038-A-practical-guide-to-tourism-destination-management.html>

8 Přílohy

- 1) Mapa turistických oblastí České republiky
- 2) Oskenovaný scénář rozhovoru se správcí tvrzí
- 3) Oskenovaný scénář rozhovoru s respondenty z destinačních společností
- 4) Oskenovaný dotazník

Zdroj: Czechtourism (2019)

SCÉNÁŘ ROZHOVORU

Okruh A - návštěvnost

1. Zvyšuje se v posledních letech návštěvnost tvrze nebo naopak? Jak tomu bylo tento rok?
2. Jaký podíl mají zahraniční návštěvníci na celkové návštěvnosti? Zvyšuje se jejich návštěvnost nebo naopak?
3. Jaké národnosti mají největší zastoupení?
4. Navštěvují tvrz také školní exkurze? Jak často?
5. Převažují spíše organizované skupiny návštěvníků nebo individuální turisté?

Okruh B - marketing

1. Spolupracujete s destinačním managementem? Pokud ano, jak hodnotíte tuto spolupráci?
2. Máte aktivní webové stránky? Pokud ano, sledujete jejich návštěvnost?
3. Využíváte k propagaci tvrze sociální síť? Pokud ano, jaké?
4. Byla nebo je reklama na tvrz v televizi nebo v rádiu?
5. Nabízíte v rámci propagace tvrze upomínkové předměty?
6. Jsou návštěvníkům k dispozici nějaké propagační letáky o tvrzi zdarma? Pokud ano, jsou i v cizích jazycích?
7. Nabízíte speciální propagační letáky a literaturu určenou dětem?

8. Nabízíte propagační letáky a literaturu o jiných tvrzích v České republice?

9. Propagujete tvrz na veletrzích cestovního ruchu?

Okruh C - služby

1. Je pro zahraniční návštěvníky tvrze dostupný průvodce, nebo poskytujete cizojazyčné tištěné průvodce? Pokud poskytujete cizojazyčné tištěné průvodce, v jakém jazyce jsou dostupné?

2. Pořádáte speciální prohlídky pro děti a pro školní exkurze?

3. Pořádáte alternativní prohlídky tvrze (Prohlídky něčím zpestřené - dobové kostýmy, večerní prohlídky atd.)?

4. Jste pořadatelem nebo spolupořadatelem nějaké vojenské nebo historické akce spojené s tvrzí nebo s vojenskou historií v dané lokalitě? Pokud ano, jaké? Jakou mají tyto akce účast?

9. Pořádáte odborné přednášky a prezentace?

10. Spolupracujete s dalšími tvrzemi ve východních Čechách? Popřípadě s tvrzemi z ČR? Pokud ano, jak?

11. Zapojujete do prohlídek i pečatni sruby v okolí? Pořádáte speciální prohlídky těchto pečotních srubů?

SCÉNÁŘ ROZHOVORU

1. Spolupracujete se správci předválečných opevnění?
  - a. Pokud ano, jak hodnotíte tuto spolupráci?

2. Myslíte si, že je návštěvnost předválečného opevnění (konkrétně tvrze Hanička, tvrze Bouda, tvrze Dobrošov) dostatečná?

3. Mají podle Vás předválečná opevnění význam pro cestovní ruch ve východních Čechách?
  - a. Pokud ano, proč?

4. Jak využíváte potenciálu vojenského turismu v destinačním managementu?
  - a. Myslíte si, že potenciál vojenského turismu lze využít více?
  - b. Pokud ano, jak?

5. Jaké konkrétní projekty spojené s předválečným opevněním se Vám podařilo zrealizovat?

6. Jaký je Váš nejnovější projekt na posílení návštěvnosti předválečného opevnění? Případně jaký projekt nyní chystáte?

7. Co řadíte mezi nejsilnější propagační nástroje předválečného opevnění?

8. Vytvořili jste, nebo chystáte se vytvořit spojení/spojnice mezi Orlickými horami, Podorlickem s potenciálem Králického Sněžníku a Kladského pomezí?

- Chtěli byste dodat ještě něco k tématu předválečného opevnění v cestovním ruchu ve východních Čechách?

DOTAZNÍK

Vážení respondenti,

Jmenuji se Josefína Krátká a studuji na Univerzitě Hradec Králové, obor Management cestovního ruchu. V současné době zpracovávám bakalářskou práci na téma Analýza předválečného opevnění v cestovním ruchu ve východních Čechách.

Ráda bych Vás požádala o vyplnění následujících otázek. Údaje, které vyplníte v dotazníku, jsou anonymní a budou použity pouze pro vypracování bakalářské práce.

Předem Vám děkuji za spolupráci,

Josefína Krátká

---

1. Jaké je Vaše pohlaví?

- Muž Žena

2. Do jaké věkové kategorie patříte?

- do 20 let 31 – 40 let 51 – 60 let
 21 – 30 let 41 – 50 let 60 let a víc

3. Ve kterém kraji České republiky bydlíte?

4. Bude Váš výlet jednodenní (bez přenocování)?

- Ano Ne

4 a. Pokud ne, jaký druh ubytování jste zvolili?

- Hotel, motel, penzion Kemp
 Jiné hromadné ubytovací zařízení (chata, turistická ubytovna, lázně, koleje)
 Apartmány
 Ubytování u známých, příbuzných, vlastní chata

5. Zajímáte se o formu cestovního ruchu, která se nazývá dark tourism (též temný turismus), a je zaměřena na místa spojená s utrpením a smrtí (místa bitev, válečné hřbitovy, mučírny, koncentrační tábory, místa živelných katastrof apod.)?

- Ano Ne

6. Jak často navštěvujete památky tohoto typu?

- Více než jednou za měsíc   Jednou za čtvrt roku   Jednou za rok
 Jednou za měsíc   Jednou za půl roku   Výjimečně

7. Navštěvuje tento typ památek i v zahraničí?

- Ano   Ne

8. Proč jste se rozhodli tvrz navštívit?

9. Z jakého zdroje jste se o tvzi dozvěděli?

- Znáám sama/sám   Informační centrum   Sociální síte
 Internet   Od známých/kamarádů   Televize
 Rádio   Z prospektů   Jiné (uveďte):

10. Co Vás na návštěvě tvrze nejvíce zaujalo?

- Vystavené zbraně   Architektura   Výklad průvodce
 Prastředí tvrze   Propagační předměty   Jiné (uveďte):

11. Znáte webové stránky tvrze?

- Ano   Ne

11 a. Pokud ano, využili jste webové stránky tvrze k plánování vašeho výletu?

- Ano   Ne

12. Znáte některé pěchotní sruby v okolí?

- Ano   Ne

12 a. Pokud ano, navštívili jste některý z těchto pěchotních srubů?

- Ano (doplňte jaký):   Ne

13. Oslovily Vás propagační předměty tvrze?

- Ano   Ne

14. Byly informace o tvrzi zajímavé?

Ano

Ne

15. Pokud ano, čím pro Vás byly informace o tvrzi zajímavé?

16. Byly informace o tvrzi dobře dostupné?

Ano

Ne

17. Líbila se Vám návštěva tvrze?

Ano

Ne

18. Spojili jste Váš výlet na tvrz s návštěvou nějaké přírodní nebo kulturní památky v okolí?

Chcete – li k danému tématu ještě něco dodat, zde máte prostor:

Děkuji za Váš čas.

Oskenované zadání práce

Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu
Akademický rok: 2016/2017

Studijní program: Ekonomika a management
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Management cestovního ruchu - německý jazyk
(mcr-p-n)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Krátká Josefína	Horní Heřmanice 141, Horní Heřmanice	I14233

TÉMA ČESKY:

Analýza využití předválečného opevnění pro cestovní ruch ve východních Čechách

TÉMA ANGLICKY:

Analysis of the use of war fortifications for tourism in East Bohemia

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Pavlína Chaloupská, Ph.D. - KRCR

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Cíl práce: Zmapování současného stavu předválečného opevnění ve východních Čechách a návrhy na jeho propagaci.

1. Úvod
2. Cíl práce a metodika zpracování
3. Teoretická část
  - 3.1. Temný turismus
  - 3.2. Destinační management
  - 3.3. Historie předválečného opevnění ve východních Čechách
4. Výzkumná část
  - 4.1. Základní výzkumné otázky
  - 4.2. Dotazníkové šetření
  - 4.3. Rozhovor I.
  - 4.4. Rozhovor II.
  - 4.5. Analýza marketingu
  - 4.6. Zmapování současného stavu předválečného opevnění ve východních Čechách
  - 4.7. Propagace předválečného opevnění ve východních Čechách
5. Shrnutí výsledků
6. Závěr a doporučení
7. Seznam použitých zdrojů
8. Přílohy

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

ZELENKA, Josef, PÁSKOVÁ, Martina, Výkladový slovník cestovního ruchu, Praha: Linde Praha, 2012
PÁSKOVÁ, Martina, Udržitelnost cestovního ruchu, Hradec Králové: Gaudeamus, 2014
VYSTOUPIL, Jiří, ŠAUER, Martin, TROUSIL, Michal, Geografie cestovního ruchu ČR, Hradec Králové: Gaudeamus, 2015
ARON, Lubomír, et al. Československé opevnění dopl. vyd. Náchod : FORTprint, DIBELKOVÁ, Irena; DUBÁNEK, Martin. Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě, ve Slezsku. Vyd. 1. Praha : Olympia, MACOUN, Jiří, Československé pevnosti, CP BOOKS, a. s. 2005

Podpis studenta: Josefina Bradská,

Podpis vedoucího práce: Michal

Datum: 10.10.2018

Datum: 10.10.2018